

könyv
könyvtár
könyvtáros

1994
augusztus

A vendégek egy csoportja

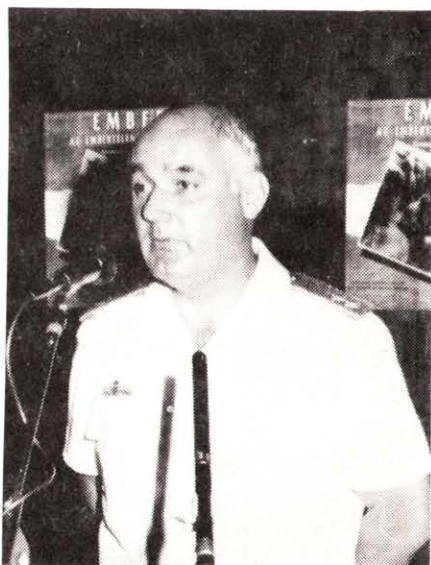
Poprády Géza, az OSZK főigazgatója

Szabó István filmrendező

Képek az OSZK „Ember az embertelenségben” c. kiállításának megnyitójáról. Híradásunkat lásd a 66. oldalon (Pálmai Anita felvételei)

Dr. Holló József vezérőrnagy

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1994. augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Előzetes rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására 3
- Mader Béla:** Felsőoktatási könyvtárak fejlesztése projekt. Könyvtári automatizálás (elektronizációs) alprojekt II. 7
- A Könyvtári és Informatikai Kamara közgyűlése 13
- Zalainé Kovács Éva:** Beszámoló a Könyvtári és Informatikai Kamara munkájáról 1993 és 1994 májusa között 14

Műhelykérdések

- Mikulás Gábor:** Gondolatok az állományellenőrzésről és a selejtezésről. 20

Konferenciák

- Hadrovics Gábor:** A 4. prágai könyv- és könyvtári kiállítás 24

Könyv és Nevelés

- Dr. Kelemen Elemér:** Közlemény az „1000 éves a magyarországi iskola” alapítvány 1994. évi nyilvános pályázatáról 26

Fórum

- Papp István:** Nyílt levél 28

Extra Hungariam

- Kovács László:** Fizikatanárként amerikai könyvtárakban – A könyvtárosok dícsérete 30
- Suppné Tarnay Györgyi:** Gyermekekönyvtáros konferencia Erdélyben 37

Könyv

- Pogány György:** Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 42
- Írótalálkozó Faddon (-sál-) 44

Perszonália

- Dr. Ladányi Sándor:** Benda Kálmán (1913–1994)..... 45

História

- Somkúti Gabriella:** Kossuth Lajos könyvtára 53
- Dr. Móra László:** Wartha Vince, a Műegyetemi Könyvtár megszervezője 60

Holmi

- Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 68

Lapunk e számában az OSZK „Ember az embertelenségben” c. kiállításának anyagából válogattunk

From the contents

Preliminary system plan for the realization of the National Information System (3);

Béla Mader: The development project of academic libraries II. (7);

Mrs. Éva Zalai Kovács: Report on the activity of the Chamber of Libraries and Information Institutes 1993–1994 (14);

Conference of childrens's librarians in Transylvania (papers, reports) (37).

Cikkeink szerzői

Hadrovics Gábor, a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár munkatársa; *Kelemen Elemér*, az OPKM főmunkatársa; *Kovács László* fizikaprofesszor; *Ladányi Sándor* tanszékvezető egyetemi tanár; *Mader Béla*, a JATE Könyvtárának főigazgatója; *Mikulás Gábor*, a Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Könyvtárának munkatársa; *Móra László*, a kémiai tudomány kandidátusa; *Papp István*, az FSZEK főigazgató-helyettese; *Pogány György*, az ELTE TFK oktatója; *Somkúti Gabriella*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Suppné Tamay Györgyi*, a Debreceni Tanítóképző Főiskola tanára; *Zalainé Kovács Éva*, a KIK elnöke, a Kertészeti Egyetem Könyvtárának főigazgatója

Szerkesztőbizottság:

Tóthné Környei Márta elnök
Domsa Károlyné, **Maurer Péter**,
Poprády Géza, **Sóron László**

A szerkesztőség tagjai:

Bereczky László főszerkesztő
Bajai Mária tervezőszerkesztő
Vajda Kornél olvasószerkesztő

A szerkesztőség címe: 1054 Bp., Hold u. 6. – Telefon: 153-3763

Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Készült az OSZK Nyomdaüzemében

Felelős vezető: **Burány Tamás**

Terjedelem: 6,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 94.224

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár

Előfizetési díj 1 évre 1488, 1/2 évre 744 forint. Egy szám ára 124 forint

HU-ISSN 1216-6804

Előzetes rendszerterv az Országos Szakirodalmi Információs Rendszer megvalósítására

A Tudománypolitikai Bizottság bízta meg a könyvtári és információs szakemberek kiválasztott csoportját (*Szűcs Erzsébet*, a csoport vezetője, tagjai: *Bakonyi Géza, Kokas Károly, Martos Balázs, Nagy Miklós, Springer Ferenc*, szakmai konzultánsok: *Bakonyi Péter, Csurgay Árpád, Horváth Tibor, Rózsa György*), hogy a kormányzat számára olyan általános rendszertervet dolgozzon ki, amely segítséget ad egy átfogó tájékoztatási és könyvtárpolitikai állásfoglalás kialakításához, döntések meghozatalához.

Az alábbiakban az előzetes rendszerterv bevezetőjét közöljük. Tervünk az, hogy a közeljövőben a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* különszámában az egész anyagot közzétesszük. Pontosabban a rendszerterv szöveges részét és a függelékekből és a mellékletekből azokat, amelyek általánosabb érdeklődésre tartanak igényt.

A rendszerterv egy nagyszabású, országos felmérésen alapul. A kérdőív megtudakolta az egyes könyvtárak jelenlegi számítógépes ellátottságát, a számítógépes munkahelyeket, a városi, egyetemi és országos nagyterületű hálózathoz történő hozzáférés lehetőségeit, az információszolgáltatás adatbáziskezelő rendszerét, a könyv- és folyóiratállomány, a CD állomány adatait, a könyvtárközi kapcsolatokat. A kérdőívet megkapták és kitöltve visszaküldték a következő könyvtárak: a nemzeti könyvtár, a felsőoktatási könyvtárak, a szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak, a városi könyvtárakkal bezárólag. A felmérés tehát a rendszerterv kidolgozásának segítségével túl egy teljeskörű képet ad legfontosabb könyvtáraink jelenlegi állapotáról, információnyújtási lehetőségeiről. Az anyag közzétételét ez is kellően indokolja.

Preambulum

1.

Jelen előzetes, általános rendszerterv a Tudománypolitikai Bizottság megbízásából készült abból a célból, hogy a kormányzat számára segítséget adjon egy átfogó szintű tájékoztatási/könyvtárpolitikai állásfoglaláshoz és döntésekhez. Feladatunkhoz hasonló, de részletekre vonatkozó fejlesztési, illetve tervezési munkálatok más helyeken is folynak, így a felsőoktatás fejlesztését és támogatását szolgáló várható világbanki hitelek felhasználásával kapcsolatban, a 2000-ig tartó fejlesztés koncepcionális kidolgozásának részeként és más helyeken is. (Pl.

a közgyűjteményeket felügyelő államtitkár is foglalkozik a fejlesztés kérdéseivel.) Ez a többszatornás fejlesztés erőteljes koordinálást tesz szükségessé. A TBP Szakirodalmi Információpolitikai Munkacsoportja olyan kormányzati állásfoglalást képez el, amely a több szálon futó munkálatok szintéziseként egyetlen és szakmai elemzésekkel és érvekkel alaposan támogatott fejlesztést irányoz elő, egyben cselekvési vezérfonalként szolgálhat.

Jelen terv igyekezett teljes mértékben figyelembe venni a könyvtárfejlesztés eddigi eredményeit.

2.

Könyvtáraink állományának hasznosulása és tájékoztató munkája meghatározó elemként van jelen a magyar tudományos élet, az oktatás, gazdaság és kultúra szférájában azzal, hogy a nemzetközi eredmények tárgyilagos, ellenőrizhetőséget biztosító hazai megjelenítését biztosítja, és gondoskodik a hazai eredmények számbavételéről és hasznosításáról. A naprakész tájékozottság könyvtárak által biztosítható szintje nemcsak az említett szférák felzárkózásának feltétele, hanem a legátfogóbb, egyben legolcsóbb eszköz szinten tartásukhoz és fejlesztésükhöz, s egyben a döntéshozatali mechanizmusok szakszerűségét támogató eszköz is. E tekintetben akárcsak nemzetközileg, a hazai könyvtári szolgáltatásoknak nincs alternatívája.

Olyan könyvtári rendszer kialakítása szükséges, amely

- állományával és tájékoztató eszközeivel átvilágíthatóvá és hozzáférhetővé teszi a világ tudományos és kulturális eredményeit, és ezeket országosan szervezett szolgáltatásokban jeleníti meg;

- az országos ellátást biztosító nagy gyűjtemények állománya egyetlen korpuszként működhet, azaz bárhol a felmerült igényeket nemcsak egyedi gyűjtemény, hanem a könyvtári rendszer elégíti ki, minden könyvtár elérési pont valamennyi könyvtári szolgáltatáshoz, ezért hazailag az ellátottság optimálisan megállapítható szintjét kell elérni;

- a hazai állomány korpuszából hiányzó műveket a nemzetközileg már megszervezett könyvtárközi kapcsolatok több csatornája révén szerzi meg (különböző információhordozók, könyvtárközi kölcsönzés, adatátviteli lehetőségek stb.);

- a könyvtárakat erős, nem uniformizált kooperatív kapcsolatok kötik egymáshoz, ezek kölcsönös érdekeken alapuló két- és többoldalú szerződésekben jelennek meg;

- a könyvtári rendszer garantált szolgáltatásokat nyújt, amelynek minimumát két követelményben lehet összegezni a) képes megszervezni és rendelkezésre bocsátani bárhol megjelent, bármely publikus dokumentumokat, b) a világ teljes dokumentumterméséről legalább regisztratív szintű tájékoztatást biztosít, e követelményeket tudományági és regionális feladatokat ellátó könyvtárak saját arculatuknak megfelelően bővíthetik (pl. az ún. szürke irodalom, disszertációk, magasabb szintű „state of the art” szerű tájékoztatások stb.);

- a rendszer épít nemzetközi információs szolgáltatásokra, elérhetővé tesz vagy honosít nemzetközi adatbázisokat, de nem vállalkozhat nemzetközi léptékű ágazati szolgáltatásokra saját erőből a hazai dokumentumtermés regisztrálása és

a hozzá kapcsolódó szolgáltatások kivételével. A rendszer kötelező tájékoztatói szolgáltatásai négy fő típusban jelennek meg: retrospektív, illetve újdonságértesítő folyamatos tájékoztatás, másrészt diszciplína-orientált szolgáltatások és egyedi témákra irányuló szelektív szolgáltatások;

- a rendszer tagintézményeit korszerű adatátviteli hálózat köti össze, biztosítva a nemzetközi kilépést is, mindezt IIFP szolgáltatásként valósítva meg;

- a rendszer a legkorszerűbb könyvtártechnológiai és információ-feldolgozási módszerek folyamatos bevezetését kezdje el a korszerű technika nyújtotta lehetőségek kihasználása érdekében, amihez a megtartás és változtatás biztonságos egyensúlyát kell megteremteni. Kiemelendők a központi számítógépes szolgáltatások, az osztott (közös) feldolgozás, másfelől a korszerű indexelési/osztályozási eljárások;

- az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés tananyaga kövesse a megkívánt korszerűsítést, kevesebb helyen magasabb színvonalon kell a szaktematikát oktatni és létre kell hozni a továbbképzés komplex rendszerét.

A megvalósítandó rendszer feladatai, maga a feladatrendszer a közművelődési funkciók erősítését is szolgálja.

3.

Az új könyvtári rendszer működőképessége a rendszernek alábbi alrendszereit, elemeit tételezi fel.

1. Összkönyvtári, ún. *központi szolgáltatások*, a nemzeti dokumentumtermés számbavétele a magyar nemzeti bibliográfia által, tároló és kölcsönkönyvtár, országos lelőhelyjegyzékek, tájékoztatás a tájékoztatásról. Ezek az eszközök és intézmények biztosítják a teljes rendszer rendszerszerű működését.

2. Különböző fenntartók által üzemeltetett húsz-harminc ún. *magkönyvtár*. Ezek adják a rendszer *gerinchálózatát*. Állományuk mérete, az ide koncentrált

szakértelem, magas szintű technika, korszerű információfeldolgozási eljárások képessé teszik őket országos és nemzetközi bevezetésű szolgáltatásokra. E húsz-harminc könyvtár munkamegosztását főként ágazati és regionális szerepvállalásuk határozza meg. Ide tartoznak a nemzeti könyvtár, egyetemi könyvtárak, az országos szakkönyvtárak.

3. Az ún. *közvetítő könyvtáraknak* a fenténél szélesebb köre adja. Ide további felsőoktatási könyvtárak, megyei, városi kutatóintézeti könyvtárak tartoznak. Nagyvállalatok könyvtárai is bevonhatók, amennyiben az országos ellátásból reájuk háruló feladatokat szerződésileg vállalják. Ugyanez vonatkozik az egyházi gyűjteményekre is. A könyvtáraknak ez a köre is részt vesz kisebb mértékig az eredeti dokumentumok szolgáltatásában és adatbázisok építésében, de saját lehetőségeiket meghaladón is vállalják a többi könyvtár szolgáltatásainak átvételét és szétsugárzását, „átcsomagolását”.

4. A többi kisebb városi, községi, iskolai könyvtár a rendszer szempontjából a rendszer szolgáltatásokat fogadó végállomása, sajátos eddigi feladataik ellátása mellett. Egyházi gyűjtemények állományuk és szolgáltatásaik szerint sorolnak be egyik vagy másik csoportba.

5. Irányítási és finanszírozási szempontból a könyvtárak mindegyike kettős arculatú. Egyfelől olyan saját felhasználói körrel rendelkeznek, amely kör igényei miatt a fenntartók e könyvtárakat létrehozták. Másfelől a rendszer értelmében a többi könyvtárban felmerülő igényeket elégítik ki. Az országos ellátási rendszer számára végzett munka főként a magintézményekben és a központi szolgáltatásokban okoz többletmunkát és kíván erősebb felkészültséget. E többlet finanszírozását a fenntartók többnyire nem vállalhatják, de ezen a területen felügyeleti jogait sem gyakorolhatja. Ezért a rendszer irányítását a kiemelt könyvtárak vezetőiből alakult tanács végezheti a fenntartók jogainak csorbitása nélkül a könyvtárak eredeti, a fenntartók által meghatározott feladatok keretében. A rendszerben való részvételt és annak mikéntjét nem a könyvtárakkal, hanem a fenntartókkal kötött szerződések határozzák meg. Mivel a rendszer valamennyi szakárca, az MTA és az OMFB érdekeltségeit érinti, a kormány mellett célszerű egy *könyvtári-tájékoztatói köztársasági megbízott*, „ombudsman” kinevezése. Hatásköre nem a rendszer irányítása vagy felügyelete, hanem az érdekegyeztetésen alapuló célok teljesülésének ellenőrzése. Az irányításra más szervezeti forma is lehetséges, pl. a magintézmények vagy néhány intézmény önállósítása a régi „gyűjteményegyetemi” elgondolás eredetileg Magyar-Szekfű-Hóman-tól származó elképzelés aktualizált változata szerint. A finanszírozásban először a rendszert létrehozó egyszeri költségek merülnek fel, amelynek összetevői: az állomány fejlesztése egyeztetett gyarapítással, a technika biztosítása (számítógépek, átviteli hálózat, reprográfia stb.), az adatbázisok feltöltése és a személyzet megerősítése, képzése. Másfelől folyamatos támogatás *központi forrásból*, amely a fenntartó által biztosított költségvetés mellett jelenik meg. Ennek szétosztása annak arányában határozható meg, amilyen mértékben az egyes intézmények részt vállalnak az országos ellátásban.

A vázolt rendszer megkívánja egy *fejlesztőkből álló csoport* felállítását az irányítói tanács és a köztársasági megbízott (ombudsman) támogatására. E csoport az OSZK-ban működő jelenlegi Könyvtártudományi és Módszertani Központ helyett vagy átalakításával költségvetési plusz nélkül hívható életre. Feladata a

használói szükségletek és igények folyamatos elemzése, állományelemzés, hatásvizsgálatok, az információfeldolgozás technológiájának fejlesztése, hardver eszközök, szoftverek kiválasztása és tesztelése (bizonyos felületeken fejlesztése), és részben üzemeltetés. Mivel a hagyományos könyvtárosi szakma az utóbbi szakértelmet nem tudja biztosítani, a csoportnak számítástechnikai szakembereit az IIFP stábjából kell kiválasztani és az IIFP Irodával közösen működtetni.

4.

A rendszert létrehozó folyamat első szakaszának feladatait az alábbiakban lehet megjelölni.

1. A magintézmények állományának fejlesztése
2. A tároló/kölcsönző könyvtár megszervezése az OSZK már működő raktárának bevonásával
3. Az inkurrens állomány tárolókönyvtári elhelyezése
4. Az adatátviteli hálózat gerincvezetékeinek kiépítése, illetve bővítése
5. A magintézmények technikai fejlesztése
6. Az 1-5. pont alatt megkívtánt képzés elindítása

A fejlesztés további szakaszaiban a rendszer teljes kiépítését kell elérni. A feladatok részletezése a jelen előzetes rendszerterv elfogadása után történik meg. Költségkalkulációk a rendszerterv részletezésénél találhatóak.

Felsőoktatási könyvtárak fejlesztése projekt Könyvtári automatizálás (elektronizációs) alprojekt II.

5. A könyvtári automatizáció, elektronizáció során végrehajtható fontosabb feladatok

5.1 Szervezési szint

5.1.1 Országos, hálózati jellegű feladatok

Az információs kultúra fejlettségének mai szakaszában az információs és szakirodalmi szolgáltatások tekintetében alapvetően két könyvtártípus különböztethető meg. Az egyik (méretei, lehetőségei, feladatai következtében) első sorban információ fogyasztó, a másik nem csupán szinte nagyüzemi fogyasztó, hanem az információ nagy részének maga is előállítója. Mindkét típus esetében más-más módon, de jelentkeznek közös problémák. Ezek megoldása nem csupán az azonos típusú, hanem az elektronikus információk területén érintett bármely könyvtár közös érdeke.

Külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy jól szervezett s a későbbiekben önszervező központi könyvtári szervezet(ek)nek kell létrejönniük, hogy a könyvtárak tevékenységét az elektronikus könyvtár beköszöntő időszakában minimálisan a következő területeken összehangolják:

- a magyar könyvtári automatizáció, elektronizáció által érintett munkák, munkafolyamatok pontos számbavétele, alapelveik, szabványaik kidolgozásának elindítása;

- a megvalósítás körülményeinek megteremtése, a megvalósulás figyelemmel kísérése; a munkálatok összehangolása;

- a könyvtárak által már birtokolt szoftverek és hardverek felmérése, a hálózati lehetőségekről információk beszerzése;

- a helyi és országos elektronizációs feladatok teljesítéséhez szükséges elektronizációs modell felvázolása;

- a modell és a jelen adottságok közötti különbségek megszüntetése, beszerzési lehetőségek biztosításával;

A fenti területeken munkálkodó szervezet kezdettől fogva támaszkodhat már meglévő, a könyvtárak automatizációját erőteljesen támogató szervezetekre (IIFP, HUNGARNET). Tevékenysége következtében a magyar könyvtáraknak az elektronikus könyvtár kialakulása kezdetén nagy tömegű információt közvetíteni és cserélni tudó, jól szervezett hálózattá kell válnia. A fejlődés különben, spontán módon is erre tart. Az Internet korszakában elengedhetetlen a könyvtárak közötti állandó kommunikáció, még akkor is, ha a végfelhasználó igényeit a könyvtár lokálisan törekszik is kielégíteni. Sok kerülőutat megspórolhatunk, ha még idejekorán együttesen alakítjuk ki a közös alapelveket legalább a következőket illetően:

- union catalogue létrehozása (elsősorban a területileg egymáshoz közel lévő könyvtárak között: univerzitások, egyetemi szövetségek, egyetemi és szakkönyvtárak, tudományos közművelődési könyvtárak között);

- közös visszakeresési felületek kialakítása a különböző alapú integrációs rendszereket használó könyvtárak között (ez szükségtelenné teszi a könyvtári OPAC-okba való egyedi belépéseket);

- elektronikus könyvtárközi kölcsönzés (a nyomtatott dokumentumok könyvtárközi használatára adminisztrációjának gyorsítására);

- előkészületek az elektronikus könyvtár megalapozására (teljes művek szöveges adatbázisai: könyvek, folyóiratok, folyóiratcikkek, jegyzetek, újságok; Magyar Elektronikus Könyvtár létrehozása: a „hungarika elektronikus dokumentumok” szöveges adatbázisának megteremtése és fejlesztése).

A közös alapelvekben történt megegyezést olyan közös munkálatoknak kell követniük, amelyek:

- elősegítik az adatbázisokban tárolt dokumentum-információk szelektív s kevés „információs szemetet” eredményező visszakeresését (tartalmi feltáró rendszerek problémái, integrált rendszerek és ETO, a nemzeti tudományok magyar tárgyszórendszere; az általános tudományok és a nemzetközi szaktudományos tárgyszórendszer viszonya stb.);

- lehetővé teszik az integrált rendszerek közötti biztonságos adatcserét (nemzeti adatcsereformátum: HUNMARC);

- ügyelnek a magyar sajátosságok figyelembevételére: magyar karakterkészlet nehézségek nélküli alkalmazása;

- figyelemmel kísérik s könyvtári környezetben fejlesztik a metainformációs rendszereket (tájékoztató a hálózaton, adatkeresésben; a könyvtáros és a felhasználó közös Ariadné-fonalai);

- az információkat nagy számban önmaguk is előállító könyvtárak esetében figyelemmel kell kísérni az egyedi adatbázisépítéseket. Szükség esetén a kellő összehangolásokat meg kell tenni (pl. retrospektív adatbázisépítések esetén);
- meg kell szervezni a közös automatizációs célok végrehajtásának menedzselését; létre kell hozni a könyvtári automatizáció tekintélyes személyekből álló támogató csoportját (felhasználók, kapcsolódó területek, pénzügyesek, politikai szervezetek, jelentős képviselőiből).

5.1.2 Lokális szervezési szint

Az egyes könyvtárak az automatizálás jelentős lépéseit teszik meg vagy készülnek rá. Az azonos típusú könyvtárak – jelen struktúráik esetleges különbözőségétől függetlenül – hasonló nehézségekkel állnak szemben. Itt a kezdetből fogva célszerű lett volna egymás segítése céljából közös elemzések végzése, a tapasztalatok összehasonlítása során stratégiák kidolgozása. Bizonyos értelemben ez még most sem késett el, azonban a konkrét feladatokat az egyes könyvtáraknak önmaguknak kell végrehajtani. Ilyenek:

- a munkafolyamatok részletes feltérképezése, a folyamatok céljának pontos meghatározása; folyamatábrák elkészítése;
- a folyamatábrák és a tervezett automatizálás összevetése;
- az íratlan szabályok pontosítása, rögzítése;
- a szolgáltatásrendszer egyes elemeinek szabályozása, az egyes területek kapcsolatrendszerének megállapítása;
- az előzők alapján a könyvtári belső struktúra szükséges változásainak előkészítése, majd végrehajtása.

Annak érdekében, hogy a könyvtárak ne a hagyományos folyamatokat és módszereket akarják automatizált formában továbbléptetni, a modern, integrált

rendszerrel működő automatizált könyvtár rugalmas modelljeinek kidolgozása szükségesnek látszik.

5.2 Hardverellátás

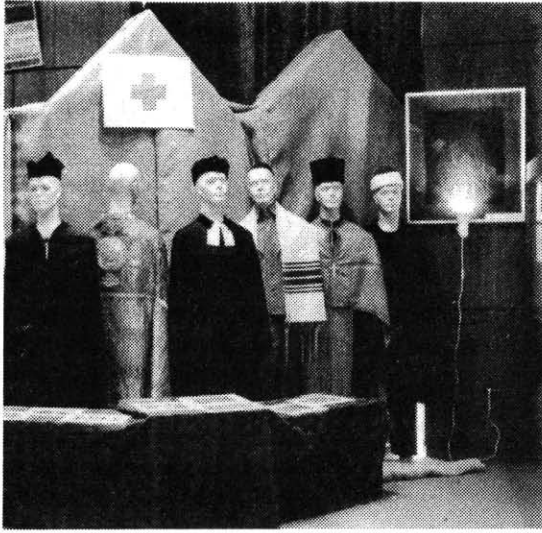
A hazai egyetemi könyvtárak az anyaegyetemek integrált részei. Ennek következtében a könyvtárak hardverellátása egyes esetekben az egyetemi számítógéppont ellátottságának függvénye. Más esetekben az egyetemi könyvtár rendelkezik saját szerverrel, azonban ennek teljesítménye, gyorsasága a növekvő számú felhasználó miatt a szolgáltatás bizonytalanságát, lassulását eredményezi. Sok esetben a szükséges mértékű hardver konfiguráció kiépítettség hiányzik, pl. nincs meg a kellő tárolókapacitás, a terminálok minőségével, mennyiségével adódnak problémák.

A nem egyetemi, de a felsőoktatásban szerepet játszó könyvtárak esetében a hardverellátás színvonala igen változó. A szolgáltatásokat elsősorban fogadó főiskolai könyvtárak esetében is rendkívül eltérő helyzetekkel találkozunk; a gazdag hardverellátottságtól az ilyen jellegű eszköz hiányáig.

Mindezeket tekintetbe véve, a hardverellátás területén a projekt során – pontos felmérést követően és csak a jogos igényeket figyelembe véve – a következő feladatokat kell megoldani:

- az automatizált munkavégzés folyamatosságát biztosító, a szolgáltatások nagyságrendjével (belső és külső elérés igényei!) számoló teljesítményű szervergépek biztosítása (új gépek vásárlása; elavultak, alacsony teljesítményűek cseréje);
- az adatbázisok helyi építéséből, távoli adatbankok részleges helyi tárolásából, primer elektronikus szövegek tárolásából következő adattárolási kapacitásigények kielégítése (új tárolóegységek beszerzése);
- a biztonságos működés, adatvédelem követelményeinek teljesítése (tartálékszerverek, lementési stratégiák megvalósítására szolgáló eszközök biztosítása);
- a szükséges számú és minőségű könyvtári elektronikus munkahely biztosítása (terminálok, terminálként használt PC-k kellő számú beszerzése, upgrade-ja);
- a könyvtárakon belüli nyilvános felhasználói terminálok szükséges mennyiségben és minőségben való biztosítása;
- az automatizált munkafolyamatok végzéséhez szükséges kiegészítő hardver elemek (scanner, vonalkódolállító stb.) biztosítása;
- a CD-ROM használatát hardver feltételeinek biztosítása (lejátszók, tornyok stb.);
- a multimédiás szolgáltatások jelenben szükséges szintjéhez megfelelő hardvereszközök biztosítása (itt a kihátások jelentős mértékben a hálózati követelmények szigorításában, emelésében is jelentkeznek);
- a hardverkarbantartás megszervezése (egyetemen belül vagy könyvtárak között).

Az előbbieken összefoglalt feladatok megoldásához szükséges az induló állapot lehetőleg teljes és naprakész felmérése; a tervezéshez és megvalósításhoz pedig célszerű az egyes könyvtártípusok (aktív résztvevő – passzív felhasználó) igényeinek funkció, nagyságrend, felhasználói szám szerinti modellálása, s a modellek hasonlítása a jelen adottságokkal.

5.3 Könyvtári integrált számítógépes szoftverek, s az elektronikus könyvtár egyéb szoftverei

5.3.1 Integrált rendszer szoftverek

A 4.2.2 pontban felvázoltak alapján lényegében állíthatjuk, hogy a hazai egyetemi könyvtárak és a felsőoktatásban szerepet játszó egyéb nagykönyvtárak többsége a jelenben már rendelkezik a nemzetközi szoftverelőállításban jó nevű cégektől származó integrált rendszer szoftverrel. A felsőoktatás támogatása érdekében (a még integrált rendszerrel nem rendelkező, kevés számú jelentősebb egyetemi könyvtár számára történő beszerzésen kívül) célszerű a nagy gyűjteményekkel rendelkező tudományos minősítésű közművelődési könyvtárak (pl. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Somogyi Könyvtár, Pécsi Városi Könyvtár) integrált könyvtári szoftverrel történő ellátása. Ez esetekben célszerű a szoftvervásárlásnál a kapcsolható szűkebb környezet már meglévő szoftvereit tekintetbe venni.

A könyvtárakban már telepített és telepítendő integrált rendszerszoftverek különbözősége szükségessé teszi azonos kommunikációs felületek kimunkálásának és a megoldáshoz szükséges hardverbeszerzéseknek a projektből történő finanszírozását.

5.3.2 Egyéb szoftverek a könyvtárban

Az integrált rendszerek relációs adatbázisszoftverei mellett mind a szolgáltató, mind a felhasználó típusú könyvtárakban nagy szerepe van, és lesz a szöveges adatbázisszoftvereknek. A könyvtári automatizációs program megvalósítása során az ilyen jellegű szoftverek jelentős számban történő megvásárlására módot kell találni.

A finanszírozást tekintve minden bizonnyal a hardverellátásnál kell majd számbavenni azoknak a szoftvereknek a beszerzését, amelyek az adott szolgáltatások vagy munkafolyamatok végzését átvevő, segítő hardverek működtetéséhez, az elektronikus hordozók illesztéséhez szükségesek (scanner, vonalkódfelismerés, CD-ROM, multimédia hálózati működtetés stb.).

5.4 Hálózat

5.4.1 Országos szint

A jelen helyzetre az a jellemző, hogy a IIF koordinálásában már létrejött egy országos, bérelt vonalas, IP technológiájú gerinchálózat, HBONE elnevezéssel. Ez a hálózat végül az egész országot beteríti, és lényegében minden intézménynek csatlakozási interfészeket biztosít, illetve fog biztosítani. Az első fázisban 10, a másodikban 30 országos csomópontot köt össze. A jelenben már működnek Budapest, Gödöllő, Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs és Veszprém csomópontjai. Az elrendezés pillanatnyilag sugaras: a vidéki csomópontok Budapesthez általában 64 kbps sebességű digitális bérelt vonalakkal kapcsolódnak, illetve fognak kapcsolódni. A sugaras elrendezés változhat, a vidéki városok egymás közötti forgalmának alakulásával megjelenhetnek keresztkötések is.

Az intézmények nagy része helyi vagy városi hálózatokon keresztül kapcsolódhat a HBONE gerinchálózati pontjaihoz, más része pedig bérelt vonalakon. Az országos hálózat természetesen nem a könyvtárak kapcsolódási igényei miatt jött létre, további fejlesztésében s alakításában azonban már felhasználóként a könyvtárak szempontjai is figyelembe vétetnek.

A projekt elsődleges célja a felsőoktatási könyvtári fejlesztés; országos hálózatfejlesztés szempontjából általános fejlesztési finanszírozást nem tartunk a projektből sem lehetségesnek, sem szükségesnek. Támogatásra méltó azonban olyan nagykönyvtárak helyi hálózatának gerincpontokhoz történő csatlakoztatása, amelyek eddig még bizonytalan, illetve lassú megoldásokkal kapcsolódnak az országos, illetve nemzetközi hálózatokhoz. Ez esetben meghatározot vonalépítési költségek, illetve aktív elemek beszerzésének finanszírozásáról lehetne szó.

5.4.2 Lokális hálózatok (LAN) szintje

5.4.2.1 Lokális hálózat általában

A felsőoktatási intézmények lokális hálózatainak kiépültségétől nagymértékben függ a könyvtári elektronikus szolgáltatások (OPAC, CD-ROM, elektronikus dokumentumok file-transzferje, könyvtári metakommunikációs lehetőségek, könyvtári jellegű e-mail stb.) egyetemi igénybevételének kiszélesítése. Ugyanakkor e kiépítettség számos más, nem könyvtári jellegű szolgáltatásnak is infrastrukturális háttere. Célszerűnek látszik, ha az egyetemi LAN-ok általános fejlesztése más forrásból történik. A könyvtári szolgáltatásoknak a már meglévő hálózaton gyorsabb, biztonságosabb hozzáférhetősége már viszont olyan célnak tekinthető, amely a projekt célkitűzései sorába illeszkedik. LAN szinten tehát az elsődleges támogatási terület aktív hálózati elemek fejlesztése lehet.

5.4.2.2 „Szub-lokális hálózat”

Az elnevezésen a könyvtárakon belüli, a lokális hálózathoz általában valamely aktív elemmel kapcsolódó fizikai kábelrendszer és csatlakozási pontok együttese értendő. Mivel ennek kiépítettsége, a megfelelő számú csatlakozás megléte a könyvtári integrált rendszer használhatóságát alapvetően befolyásolja, a projektnek finanszíroznia kell a nagykönyvtári belső hálózatok fizikai kiépítését, illetve a legtöbb esetben a már meglévő hálózat bővítését.

5.5 Működtetési és menedzselési szint

5.5.1 Az automatizációs projekt megvalósítása során a jelen költségvetésben nem biztosított állandó jellegű működési kiadások jelentkeznek:

– hardver terület: évente jelentkező maintenanceköltségek, karbantartási költségek, amortizáció következtében szükséges cserék;

– szoftver terület: évente jelentkező maintenance költségek; időszakos upgrade költségek;

– hálózati terület: feltételezhetően az országos hálózathasználat költségeiben, illetve a nemzetközi forgalom költségeiben való könyvtári részesedés. Ezeknek a költségeknek kezdeti fedezésére (a projekt megvalósítása időszakában) a projektnek kell forrásul szolgálnia. A további biztosítás szorosan összefügg a

5.5.2 menedzselési szinten megoldandó feladatok elvégzésével

Szükséges tehát kialakítani azt a menedzser réteget, illetve menedzselő szervezetet, amely el tudja érni, hogy a folyamatosan jelentkező működtetési alapszintek finanszírozása részben fokozatosan épüljön be a költségvetésbe, részben – a társadalom meggyőzése révén – alapok, alapítványok, magánforrások bekapcsolásával a fejlesztési elképzelések megvalósításához is forrásokat teremtsen.

Mader Béla

A Könyvtári és Informatikai Kamara közgyűlése

1994. május 26-án, az Országos Széchényi Könyvtár tanácstermében tartotta meg a Könyvtári és Informatikai Kamara legutóbbi közgyűlését. A közgyűlés legfontosabb eseménye, egyúttal a magyar könyvtárosság számára az egyik legfontosabb dokumentum a KIK elnökének, *Zalainé Kovács Évának* a beszámolója volt, ezt természetesen teljes terjedelemben közöljük. Ehhez a beszámolóhoz csatolkozott Mender Tiborné gazdasági számvetése, amelyből – önző okok miatt – egyetlen momentumot ragadnánk ki (más részei elolvashatók lesznek a *Kamarai Hírekben*), azt, hogy a KIK 10 ezer forinttal megemelte lapunknak, a 3K-nak a támogatását. Lehetnek, akik az összeget talán kicsinyelik (nyilván nincsenek tisztában a KIK anyagi helyzetével), mi nem tartozunk köztük. Számunkra az összeg maga is segítség, szimbolikus üzenete még többet jelent. A KIK, úgy tűnik, íme a

bizonyosság, valóban magáénak tekinti a 3K-t. Igyekszünk megfelelni a bizalomnak.

A KIK közgyűlése természetesen nemcsak beszámolókból, hanem parádés előadásokból is állt. *Sóron László* például úgy számolt be a könyvtárügy állami igazgatásáról, hogy nemcsak saját parányi csapatának, az MKM Könyvtári Osztályának működését mutatta be (utalva arra is, hogy – ellentétben saját régebbi elképzeléseivel – e csapat kicsinyége a mai körülállások közepette már korántsem pozitívum), de széles körképet adott – mintegy madártávlatból – a könyvtárügy egész hazai állásáról, helyzetéről, kívánatos és valószínű fejlődési-fejlesztési trendjeiről. Az előadásra egyként jellemző volt a nagyvonalúság (az áttekintés távlatosságát illetően) és a szigorúság (a lényeglátást, a szelekciót, a lényegkiemelést tekintve). *Sóron László* csak

a legfontosabbokról szolt: a lakóhelyi közművelődési könyvtárakról, a fél-százat sem elérő számú legfontosabb szakkönyvtárakról és a világbanki projektek (és persze hitelek) kapcsán legfőbb húzóágazatokká vált egyetemi és főiskolai könyvtárakról. Aki nem csak Sóron előadásának betű szerinti értelmére, hanem valóban az értelmére (a Frege-i értelemben vett Sinn és Bedeutung különbségére) is figyelt, valóban igazi, tagolt, artikulált, és ilyenként tulajdonképpen lelkesítő képet kaphatott. Ezzel az összképpel abszolút harmóniában ejtett szót Sóron a könyvtári törvényről is. Ezúttal is a finom distinkció tüntette ki előadását. Az elhatárolás, elhatárolódás ezúttal főként a múzeumiakkal szemben tűnhetett ki. (Olvasóinkat emlékeztetnénk egy korábbi beszámolóra, ahol a törvény Kulturgut-jellegű megközelítéséről is szó esett: 3K, 1994. márciusi

szám). Sóron László előadása mélyértelmű, távlatos és alapvető volt. Nyilván sokáig hivatkozott szöveg lesz. Remélhetőleg rövidesen módunk nyílik teljes terjedelmében közölni.

Beszámolóink mostohagyereke ezúttal *Poprády Géza*. Ő, mint az OSZK friss főigazgatója szolt. Előadása a *Könyvtári Figyelőben* fog hamarost megjelenni, s ami rejtve maradt, ami még ebben az előadásban sem került felszínre, azt a 3K-nak sikerült tőle egy interjúban kitudnia (3K, 1994. július).

Bármely nagy intézmény közgyűlése fontos dolog. Alapvető dolgok kerülnek ilyenkor terítékre. Tán nem túlzunk, hogy a KIK e közgyűlését a műfajon belül is a legjelentősebbek közé soroljuk. Szövegeire, mindenekelőtt *Zalainé Kovács Éva* alant következő beszámolójára nyomatékosan felhívánk a figyelmet.

Beszámoló a Könyvtári és Informatikai Kamara munkájáról 1993 és 1994 májusa között

Elmondható, hogy a Kamara az elmúlt évben is következetesen érvényesítette azokat az elveket, amelyek képviselőit 1990-ben megalakult. Ez a következetesség eredményezte egyrészt azt, hogy minden olyan fórumon részt veszünk, ahol a könyvtárügy egésze szempontjából jelentős kérdéseket tárgyalnak, másrészt azt, hogy a befolyásoktól mentes, mindig a szakmára figyelő kamarai döntéseket, véleménynyilvánításokat és állásfoglalásokat nem csupán vállalhatjuk, de vállalnunk is kell, és jövőbeni tevékenységünket is ez kell hogy meghatározza.

Szeretnénk ha tagságunk tudná és érezné, hogy közös kamarai munkánknek hitele és súlya van.

A beszámoló egy évében a Kamara mint szakmai, intézményi érdekképviseleti szerv részt vett és képviselte tagsága érdekeit a különböző fórumokon, így

– a Magyar Kulturális Kamarában, melynek ez évi közgyűlésén *Zalainé Kovács Évát* megválasztották az elnökség tagjának. Az elmúlt év munkájának értékelése után *Zelnik József* elnök így fogalmazta meg a Kamara feladatát: „Ha van igazi feladata a Magyar Kulturális Kamarának, akkor az az, hogy a reménytelen-

séggel is küzdve, aprómunkával és stratégiai ötletekkel fenntartsa azt a reményt, amit a reménytelenek kedvéért is táplálnunk kell”.

- a TPB mellett működő Szakirodalompolitikai Munkabizottságban, ez a Munkabizottság elkészített egy előzetes rendszertervet, mellyel remélhetőleg a közeljövőben a szakma is meg fog ismerkedni;

- az MKM Könyvtári Osztálya mellett működő könyvtári törvényelőkészítő bizottság munkájában folyamatosan részt vettünk, legutóbb a februárban megvitatott koncepciótervezet elkészítésében is;

- a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány kuratóriumában, ahol ebben az évben is meghirdették a szakszervezeti művelődési intézmények részére a Parlament által megszavazott fenntartási pénzekre szóló pályázatot, ahol az érintett könyvtárak részére 90-138%-ban történt meg, az előző évihez viszonyítva, a támogatás elosztása. Lezajlott az első nyilvános pályázati forduló 3 témakörben, ebben 60 könyvtár több mint 2 millió forintot nyert el;

- a Szinnyei-díj kuratóriuma felé a képviselőtestület azzal a javaslattal fordult, hogy a díj odaítélésénél legyen az is szempont, hogy egy könyvtár vagy a könyvtárakat képviselő szakmai szervezetek javasolják a jelöltet, de a kuratórium többsége nem értett egyet ezzel;

- a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* szerkesztőbizottságának munkájában. A szerkesztőség 1994. második felétől a Könyvtárellátótól az OSZK-ba került, ahol a szerkesztőség is otthonot kapott, s ahol a nyomdai előállítás és terjesztés is működni fog. A megváltozott rendelési feltételekről minden előfizetőt értesíteni fognak;

- a szerzői jog módosításával kapcsolatosan felmerülő kérdések megtárgyalásánál közös állásfoglalást alakítottunk ki a Magyar Könyvtárosok Egyesületével;

- A Kamara Világkiállítási Bizottságának elnöke részt vett több – a világki-

állítással foglalkozó – fórumon. Jelenleg az EXPO Programiroda Távközlési és Informatikai Igazgatóságával folytatnak tárgyalásokat, hogy a tervezett EXPO információs, multimédia adattárban a könyvtárak megfelelő helyet kapjanak, valamint, hogy az arra alkalmas könyvtárak részt vegyenek az információk közvetítésében;

- A Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Szakkollégiumának ebben az évben elkezdődött munkájában;
- a Magyar Könyv Alapítvány munkájában;
- a köteleispéldány törvényt előkészítő bizottság részére összeállítottuk a kamarai tagok véleményét;
- és végül, de nem utolsó sorban több igazgatói pályázat elbírálásánál kértek a Kamarától szakmai véleményét.

A Kamarának jelenleg 210 tagja van, ebből 93 a városi könyvtári tagozatban, 75 a tudományos és szakkönyvtári tagozatban, 20 a megyei tagozatban és 22 a munkahelyi tagozatban.

Minden szakmai szervezet részére fontos, hogy jó kapcsolatokat alakítson ki a hasonló, szakmai tevékenységet és aktivitást is kifejtő szervezetekkel. Ezért vettük fel a kapcsolatot a Magyar Adatbázisforgalmazók Kamarájával, és írtunk alá együttműködési megállapodást három témakörben:

1. Együttműködés a mindkét területet érintő témakörökben. Formái: közös állásfoglalások, konferenciák, oktatás stb.
2. Együttműködés az értékes vállalati információk – a volt vállalati szakkönyvtárak – megmentése és további hasznosítása érdekében.
3. Közös pályázatok kiírása és benyújtása a könyvtárakban kialakítandó vagy meglévő adatbázisok fejlesztésére.

Tárgyalásokat kezdtünk a Településfejlesztők Kamarájával a kistelepülések telekommunikációs eszközökkel való ellátása érdekében, remélhetőleg hamarosan konkrét eredményekről is beszámolhatunk.

Továbbra is fontos feladatunknak tartottuk és tartjuk a könyvtári rendszer szempontjából értékes gyűjtemények megmentését és további hasznosulásuk biztosítását, így jelenleg is négy megyei szakszervezeti könyvtár esetében folynak tárgyalások új fenntartó részére történő átadásról. Az eddigi átvevő és a várható átvevők között van megyei, városi könyvtár, felsőoktatási és egyházi intézmény.

A Dél-alföldi Bibliotéka Könyvtár és Szaktájékoztató Központ (mely a korábbi SZMT-ből fejlődött) és a Mérnöki Kamara Csongrád megyei Csoportjának együttműködési szerződése a Mérnökkamarai Műszaki Könyvtár szakmai gondozására is jó példa az értékes gyűjtemények további hasznosulására.

Részt vettünk az IFLA szervezésében Veszprémben rendezett, a könyvtári és könyvtárosi egyesületek tevékenységével foglalkozó kerekasztal megbeszélésen, ahol *Virágos Márta* képviselte a Kamarát. Ez az összejövetel is megerősítette az elképzelésünket, hogy foglalkozzunk az IFLA-ba történő belépésünkkel.

Tevékenységünket igyekeztünk a könyvtári rendszer igényeinek megfelelően bővíteni. Az elmúlt időszakban legfontosabbnak bizonyult a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás, mely nem csupán a túlélésre szorítkozik, hanem fejlesztésekre is, melyeknek mint tudjuk, a recesszió nem kedvez. Ezért tartjuk fontosnak a könyvtári management elterjesztését is. A management módszereinek megtanulása minden könyvtártípus számára alapvető ahhoz, hogy ne csupán

túlélje a gazdasági recessziót, de hatékonyabb munkát is végezhesen. Ezeknek a módszereknek hazai elterjesztését a Kamara egyik legfontosabb feladatának tekinti. Ennek érdekében szerveztük meg az elmúlt évben a Könyvtári management és marketing szimpóziумot, melyet a résztvevők hasznosnak és figyelemfelkeltőnek ítélték meg. Ezt támasztja alá, hogy a szimpóziум megrendezéséhez számos szponzort nyertünk meg: a Művelődési és Közoktatási Minisztériumot, az Országos Széchényi Könyvtárat, a Magyar Kulturális Kamarát, a British Councilt és – pályázat útján – a Szerencsejáték Alapot is. A szimpóziум előadásai-ból kétnyelvű kiadvány készült a Kamara saját kiadásában, mely várhatóan júniusban jelenik meg 300,- Ft-os árban.

A szimpóziум eredményessége a résztvevők javaslatai és az időközben szerzett közvetlen tapasztalataink alapján ebben az évben is tovább folytathatjuk a management elterjesztése területén felvállalt feladatainkat.

Ebben az évben már tanfolyami szinten fogjuk megismertetni az arra jelentkező könyvtárosokkal a könyvtári management három fő témakörét, a humán erőforrásokkal való gazdálkodást, az eredményesség managementjét, a Total Quality Management, mely a hatékonyság és flexibilitás növelését célzó módszereket rejt magában, és a marketing és public relationst. A tanfolyam megrendezésére október 10-14 között kerül sor a 26 jelentkező részére. Az MKM anyagi támogatását már bírjuk, remélhetőleg régi és újabb szponzoraink is támogatni fognak bennünket.

Szeretném határozottan megerősíteni, hogy a managementtel nem szakmai divatból foglalkozunk, hanem azért, mert ennek a fejlesztő módszernek pontos megismerése és alkalmazása minden könyvtár, így a könyvtári rendszer egészé-

nek fejlődését teszi lehetővé. Ezért érzi fontosnak a Kamara, mint a könyvtárak minden típusát tömörítő szakmai szervezet, hogy folyamatosan foglalkozzék ennek a továbbképzésnek, talán mondhatnám átképzésnek is, optimális lehetőségeivel.

A következőkben a tagozatok munkájáról szeretnék szólni, a képviselők beszámolóí alapján. A megyei tagozat elmúlt évi munkájából legfontosabbnak az önkormányzati törvény módosító indítványa könyvtári vonatkozásainak megvitatását és a kiegészítő javaslatok elkészítését tartotta. A városi könyvtári tagozatban szervezeti módosulás történt, ugyanis a nagy létszámú tagozat képviselője mellé két régió képviselőt választottak *Krasznahorkai Géza* (Gyula) és *Pintér Béla* (Nagykanizsa) személyében. Ennek a tagozatnak az intézményei integrálódtak be legjobban egy-egy település helyi lársadalmába, az elmúlt időszak elsősorban az egyéni teljesítményeket kérte számon tőlük.

A tudományos és szakkönyvtári tagozat csakúgy, mint a többiek, véleményét nyilvánított több témakörben (könyvtári törvény, szerzői jog, kötelezpéldány stb.). Elkészült és megjelent a tagozatban lefolytatott kérdőíves felmérés alapján *Karbach Erika* cikke „Az országos feladatkörű szakkönyvtárak helyzetéről és finanszírozásáról”.

A munkahelyi tagozat könyvtárai az elmúlt időszakban gyakran üléseztek, főleg vagyomműködtető szervezetük jóvoltából, helyzetük jogi rendezése ügyében. A szakszervezeti könyvtárak vagyongyeinek, illetve finanszírozásának átalakulása miatt új formáció jött létre ezen könyvtárak körül is, melyben a szakszervezeti könyvtári vagyon jelen működtetője egyoldalúan megszüntette a KIK-kel kialakított hivatalos kapcsolatot, így a kamarában tömörült könyvtárak, mint a vagyon rendezésében is érintett egyedi tagok vettek részt a tárgyaláson. Ennek ellenére a kamarai tagkönyvtárak együttesen a KIK-ben kialakított álláspontot képviselik, nevezetesen azt, hogy a munkahelyi könyvtárak megszűnésével felszabaduló értékes gyűjteményeket a magyar könyvtárügy más területein, esetlegesen fenntartó-változással kell tovább működtetni.

A Bács-Kiskun megyei tagozat már 23 taggal, városi és nagyközségi könyvtárak részvételével működik. Kiemelten foglalkoztak a közalkalmazotti törvény gyakorlati problémáival, a kollektív szerződés kérdéseivel, a Bács-Kiskun Megyei Információs Rendszer továbbfejlesztésével. Terveik között szerepel a megye könyvtárosai képzettségi helyzetének felmérése, Szakember kerestetik pályázatuk folytatása. Számítunk rájuk is management tanfolyam szervezésében is.

A Vas megyei Városi tagozat új képviselője, *Vizi László* nyugdíjba vonulása után *Papp Gyula* lett, a Körmendi Városi Könyvtár új igazgatója. Ezúton is szeretnénk ismételtelen köszönetet mondani *Vizi Lászlónak* aktív, segítő munkájáért.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tagozattal kapcsolatban csak annyit tudok elmondani, nagyon bízunk benne, hogy sikerül együtt maradniuk és folytatni az aktív kamarai munkát.

Szeretnék még szót ejteni a Pécs-Baranyai Kulturális Kamara Könyvtári Tagozatáról is, velük sikerült aktív kapcsolatot kialakítani és fenntartani. Képviselőjük részt vesz a képviselőtestületi üléseken, így kölcsönösen tudunk tájékozódni egymás tevékenységéről.

Nem ünneprontásként, de meg kell említeni, hogy a tagozatok elé került kérdésekről viszonylag kevés visszajelzés érkezett. Ez felfogható úgy is, hogy a tagság

egyértérett azokkal a javaslatokkal és lépésekkel, melyeket a képviselőtestület hozott, megbízván a képviselőtestület ellátó tagozati vezetőiben, de jelenthet egyfajta passzivitást is. Azoknak, akik bármilyen kérdésben véleményt nyilvánítottak, javaslatot tettek, segítségüket külön köszönjük.

Mivel az információk minél szélesebb körben való elterjesztését, a kamarai eseményekről szóló híradások megjelentetését nagyon fontosnak tartjuk, igyekeztünk PR tevékenységünket fejleszteni. Mint azt már tapasztalhatták, a kamarai híradó új, olvashatóbb formában jelentkezett, szerkesztését *Kéri Ildikó* vette át.

A *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban* szeptembertől terveztünk egy rövidített híradást megjelentetni, a *Könyvtári Levelezőlapban* pedig az eddig megszokott hagyományok szerint minden fontos eseményről hírt adunk.

A képviselőtestület elfogadta és meghirdette az „Összefogás a könyvtárakért” c. programot. A programban megfogalmazott gondolatok aktualitását növeli az a tény, hogy a már lezajlott és a még előttünk álló választások után új képviselőtestületek számára kell megfogalmazni a könyvtárak társadalmi szerepét és jelentőségét.

A program fontossága egyértelmű, de sikeressége azon múlik, hogy a könyvtárak mennyire érzik magukénak és, hogy miképp tudják tartalommal megtölteni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a gazdasági értékek prioritása mellett csak a könyvtárak összefogása adhat némi esélyt arra, hogy az elkövetkező időkben a könyvtárak érdekei is hangsúlyt kapjanak.

E gondolat jegyében zárom a beszámolót, kérve a tagság aktív közreműködését közös ügyünk előrevitelében.

Zalainé Kovács Éva

Gondolatok az állományellenőrzésről és a selejtezésről

Sok kritika éri a magyar könyvtárakat állományuk nagysága miatt. *Julie Carpenter* például néhány éve írta, hogy a magyar könyvtárakban még mindig azt hiszik, hogy „minél több a könyv, annál jobb a szolgáltatás” és hogy az állománykivonási gyakorlat „végtelenen konzervatív”. A tanulmány '91 óta olvasható (rövidítve: *Könyvtári Figyelő*, 1991/3.sz. 434-440.p.), azóta a magyar könyvtárosok nagyobb része még mindig csak a változások előtt áll. Ezért mindenképpen megér egy gondolatfutamot az állományellenőrzés és a selejtezés témaköre.

A könyvtári szolgáltatást úgy kell szervezni, hogy az intézmény a rendelkezésre álló forrásokot a lehető leghatékonyabban használja ki. A könyvtár rendelkezésére álló források a következők: 1. Személyzet és szaktudása; 2. Dokumentumok összessége; 3. Könyvtári helyiségek; 4. Fenntartási költség; 5. Egyéb eszközök. A legtöbb esetben a könyvtárak nem birtokolják elegendő mértékben ezeket a forrásokat. Emiatt válik szükségessé a jó menedzsment (resource management).

Mekkora szükség van állományellenőrzésre?

Az állományellenőrzés abban segíti a könyvtári szolgáltatást, hogy általa a könyvtár dokumentumairól (a második forrás), az információs forrásokról naprakész adatokkal lehet szolgálni. Ezzel javítja a tájékoztatás minőségét.

Az állományellenőrzésre támaszkodik az állományelemzés, melynek célja, hogy megvizsgáljuk: a könyvtár dokumentumkínálata mennyiben fedí az olvasói igényeket. Ha elfogadjuk, hogy a könyvtár első számú célja az olvasók dokumentum- és információsükségletének kielégítése, akkor ez a feladat alapvető fontosságúvá válik. A nem megfelelően válogatott dokumentumgyűjtemény ugyanis rendkívül sok kárt okoz:

1. Az olvasó nehezebben találja meg a számára fontos dokumentumokat; ezért szándéka ellenére több időt tölt a könyvtárban, a könyvtár így adott idő alatt kevesebb látogatót tud kiszolgálni; jobban igénybe veszi a könyvtáros idejét, ezért növekszik annak leterheltsége.

2. A könyvtári dokumentumok pusztta tárolása is pénzbe kerül. Ha a könyvtár bérli (egyes) helyiségeit, akkor ez az összeg mindennél jobban érezhető. Az ebben felmerülő kiadások természetesen abban az esetben, hogyha a könyvtár az olvasói igényeknek megfelelő állományegységeket tárol. Ha azonban a könyvtár olyanokat is raktároz, amelyek tárolási költsége magasabb a könyvtárközi kölcsönzés költségénél (költség-hason elemzés), akkor ez a fenntartóval és a felhasználóval szemben visszaélés.

3. A feleslegesen tárolt dokumentumok elveszik a helyet (a pénzt) az olvasói igényeknek inkább megfelelő egységek elől.

4. A könyvtár kevésbé, vagy nem használt dokumentumainak kiürítése kiváló PR-technika, nagyon alkalmas a felhasználók könyvtárral kapcsolatos érdeklődésének felébresztésére. Ilyen akció sok előnyhöz juttatja a könyvtárat: – megszabadul felesleges dokumentumaitól (csökkennek kiadásai); – megnövekszik a kihasználható hely a könyvtáron belül; – növekszik az olvasók elégedettsége (gyorsabban megtalálják a keresett dokumentumokat); – az eladott dokumentumok árából a könyvtár pótlólagos bevételhez jut; – a könyvtár innovatív képet mutat (image-formálás). Ha tehát a könyvtár nem vizsgálja felül időről időre állományát az olvasói igények függvényében, akkor ezektől a lehetőségektől megfosztja magát.

5. Az állománygyarapítás is nagyban támaszkodik az állományelemzés eredményeire. Ennek a visszacsatolásnak elmulasztása költséges torzulásokat idéz elő a könyvtár működésében.

A fentiekből jól látszik, hogy a tudatosan fejlesztett, az olvasók érdekeit szem előtt tartó könyvtárban alapvető fontosságú az állományellenőrzés és a rendszeres revízió. Ha ettől egy könyvtár hosszabb ideig eltekint, akkor alacsony innovációs készségről tesz tanúságot: működési költségei irreálisan magasak lesznek, kárt okozva használóknak és fenntartónak egyaránt.

Ha az állomány különféle egységekre van felosztva (szabadpolic, olvasóterem, segédkönyvtár, raktár 1., raktár 2. stb.), és a könyvtárnak nincs módjában az olvasók igényeinek megfelelően – a lehető legkevesebb – különálló egységet létrehozni, akkor felmerülhet annak szükségessége, hogy bizonyos dokumentumok egyik állományrészről a másikba kerüljenek át (szabadpolicról-raktárba, olvasóból-szabadpolicra – vagy fordítva stb.). Ez az igény akkor fogalmazódik meg, ha a könyvtárosok fontosnak tartják, hogy a dokumentumok hozzáférhetősége a lehető legjobb legyen. Az ilyen döntések meghozatalában is alapvető jelentősége van az állományellenőrzésen alapuló olvasói igények elemzésének.

Lehetséges akadályok a tervszerű állományapasztásban

1. Költségtudatosság hiánya. A könyvtár állományának revíziójában gyakran előfordulhat, hogy a folyamatot gátolja az a könyvtárosi szemlélet, hogy a leválogatás után is kereshetik a könyvtári állományból kikerült dokumentumokat. Ez kétségen kívül előfordulhat, és ezért csak úgy érdemes leválogatni, ha valószínűsíthető, hogy a dokumentum tárolási költsége magasabb az esetleges könyvtárközi kölcsönzés díjánál. Tehát ismét a költség-haszon elemzéshez jutottunk. Példával illusztrálva: egy Somogy megyei könyvtárban a nyírség irodalmi lap bekötött példányai átlagosan (beszerzési ár, állományba vétel, feltárás, mozgatás munkaerőköltsége, a kötetelés díja) 1993-ban pl. 2000 Ft. A könyvtárban az egy dokumentumra eső tárolási költség mondjuk évi 100 Ft. Ha ezt a kötetet egy-egy cikk miatt öt év alatt kétszer keresik, akkor a könyvtárnak egy kereset 1250 Ft-jába kerül. Ha a könyvtár könyvtárközi kölcsönzés keretében kéri a cikket (mondjuk 10 oldalt), akkor arra vár két hetet, és kb. 100 Ft-ot fizet. Faxon kb.

700 Ft-ot fizet (ÁFA-val együtt), és egy napot vár. (Ha a könyvtárnak saját faxa van, akkor alacsonyabbak a költségek.) Mindkét esetben olcsóbb tehát, ha a könyvtár nem tárolja a nem, vagy alig keresett dokumentumokat, hiszen esetünkben a tárolás csak kárt okoz. (A példában feltüntetett árak könyvtáranként természetesen különböznek.)

2. „Reprezentáció”. Könyvtárosok igen gyakran hajlandók saját állományukat bizonyos reprezentációs céllal felruházni. Ragaszkodnak olyan dokumentumokhoz, amelyek benntartási költsége igen magas, de olvasó nem használja. Más szavakkal: a könyvtár reprezentál – mondja a könyvtáros –, azt azonban nem tudja, hogy kinek; ugyanis az adott dokumentumot már régóta nem vette le senki a polcra. A rendszerváltással lassan kezd megszűnni a könyvtár „kirakat” funkciója, tehát az intézményt nem a bennlévő dokumentumok száma és minősége szerint, hanem az egész könyvtár szolgáltatásának minősége szerint kezdi a fenntartó és a használó megítélni. Így a könyvtári teljesítmény mérője az olvasók elégedettségi szintje lesz. A könyvtár tehát (eltekintve a megőrzésre szakosodott egységektől) szolgálat, és nem reprezentál.

3. *Dokumentumnyilvántartás bonyolultsága.* A törlést megnehezíti, ha túl sok helyen tartanak nyilván egy bizonyos dokumentumot. Gyakran hivatkoznak könyvtárosok arra, hogy pontosan emiatt nem törölnek: túl sok munkába kerülne. Ebben az esetben érdemes átgondolni, hogy a nyilvántartás egyszerűsítése és a törlés idején túl a kisebb állomány következtében a könyvtárosoknak több lesz az idejük: az áttekintés és keresés a könyvtárostól sem igényel ugyanis már annyi munkát. Való igaz, hogy a selejtezés jelenleg előírt módja elrettentően bürokratikus. Nagy haszon lenne egyszerűsíteni a szabályozást. (A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy sok könyvtár ésszerű okokból saját magára nézve „egyszerűsíti” a törléssel járó, 1975-ben előírt adminisztrációt. Többek között ez is kiténik *Son-*

nevend Péter cikkéből – (Tárolókönyvtár Magyarországon. in: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 1993/9. sz. 10-19.p.).

4. „Vigyük a raktárba”, avagy a csapda természetrajza. Ha a könyvtárosnak sikerült meggyőznie magát a leválogatás szükségességéről, marad a kérdés, hogy hova rakja a leválogatott médiaegységet. A sok jó megoldás mellett akad egy csapda is, mely – figyelmetlenség esetén – nagy kárt okozhat a könyvtárnak. Ha ugyanis raktárba viszik a könyveket, komoly költség-hatékonyság-elemzést kell végezni. Előfordulhat ugyanis, hogy egy könyvtár új raktárhelyiség után kiált, vagy esetleg egy megépítendő új épületben irreálisan nagy raktárteret tervez. Nézzünk egy-egy példát: alapjában véve mindenféle raktározási mód veszteséget jelent – tehát a szolgáltatás minőségét csökkenti –, amely fizikai akadályt (pl. távolságot) iktat az olvasó és a médiaegység közé. Ha a raktár a könyvtáráépületen kívül van, akkor nem elhanyagolható a behozatal és a kivitel munkaerő-költsége. Ha a feladatot könyvtáros végzi, akkor képesítéséhez mérten kihasználatlan: tehát pazarol a könyvtár. Ha erre a célra külön alkalmaznak valakit, akkor még nagyobbak a költségek. Ha a raktár messzebbre van, akkor autót kell venni vagy bérelni, fenntartani. Egy kisiskolás is kiszámíthatja, hogy ilyen esetben egyetlen lehetőség, ha a könyvtár lemond a raktár gondolatáról: az egy dokumentumra eső szállítási, állagmegóvási, fűtési, világítási, rágcsálóirtási stb. költség igen magas. Alacsonyabb akkor lenne, ha egy dokumentumot sokszor kell behozni. Ilyen esetben pedig – bárki beláthatja – egyszerűbb az adott dokumentumot a könyvtárban, az olvasókhoz minél közelebb tartani, mondjuk egy nála kevésbé használt könyv helyén. Így visszaértünk a használói igény mérésének ügyéhez. (Ez a bekezdés nem az állománymegőrzésre szakosodott könyvtárakra vonatkozik.)

Ha nem folyik ehhez hasonló, de valós költségeket alapul vevő vizsgálat, akkor előfordulhat, hogy a leválogatott dokumentum selejtezés helyett raktárba kerül, s onnan évek múltán selejtezik ki, miután 98%-os helyett 99%-os biztonsággal lehet majd állítani, hogy a könyvtár használóit nem érdekli az adott médiaegység. Ez a „jelentős” biztonságra törekvés igen drága: a raktározás minden költsége beleszámít.

Nem növekvő könyvtár – a jövő koncepciója

Magyarországon is kezd lassan ismertté válni a nem növekvő könyvtár (non-growth-library) fogalma. Ennek az a lényege, hogy a könyvtár állományát folyamatosan vizsgálják felül, és nagyjából a szerzeményezés üteme szerint válogatnak le. A könyvtárban bennlévő dokumentumok számát a használók számától és igényeitől teszik függővé. Az ilyen könyvtár csak abban az esetben változtatja állományának nagyságát, ha ezt a kiszolgálandó lakosság, illetve a könyvtárhasználó olvasók száma teszi szükségessé.

A nem növekvő könyvtárnak hatalmas előnye, hogy forrásfelhasználásának mértéke alapjában véve állandónak mondható, könnyen tervezhető. Többek között ezért is válik a fenntartó számára áttekinthetőbbé, ellenőrizhetőbbé a könyvtár. Valószínűnek tűnik, hogy rövidesen az ilyen könyvtár modellje válik népszerűvé Magyarországon is.

Mikulás Gábor

A 4. prágai könyv- és könyvtári kiállítás

Ebben az évben május 12. és 15. között rendezték meg a negyedik prágai könyv- és könyvtári vásárt, valamint az írófesztivált. Az idén ez kiegészült egy modern képzőművészeti kiállítással is, „Művészet Prágában” címmel. A rendező ezúttal is az Avencourt Exhibitions Ltd. volt, és a lelkes *Hanna March* ismételten nagyon jó szervezőnek bizonyult. A propaganda most jóval kisebb volt mint az elmúlt esztendőben, mivel mindössze a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* januári számának hatodik oldalán lehetett fellelni a néhány soros tudósítást, és az Európai Unió egyik hivatalos lapjában, az *EUR-OP News* ez évi első számában, melyet a Budapesti Könyvfesztivál EU standján kínáltak.

A korábbihoz hasonlóan, ebben az évben is a Kultúrpalotában rendezték meg a bemutatót. A katalógus szerint háromszázötven pavilont építettek ezer kiadó részére, melyek 27 országból érkeztek. Ezek elfoglalták szinte az egész intézmény hasznos területét. Jutott még kiállító a Kultúrpalotán kívülre is, a mellette lévő szabad területen. Erről majd később részletesebben. A belépőjegy harminc cseh koronába került. Mint az elmúlt évben, a földszintet és az első emeletet a cseh és a szlovák kiadók foglalták el. A második emelet a külföldieké volt. A harmadik emeleten a könyvtári kiállítók rendezkedtek be. A kiadók nagy száma és az óriási kínálat miatt csak néhányat sorolok fel most ezek közül, nem a legismertebbeket, hanem inkább a kevésbé közismerteket: Aquamarin, Pluto, IKAR, Obzor, Kadel,

Scarabeus zenei kiadó, Laser sci-fi kiadó, Slovenska Grafia stb.

A külföldiek közül említésre méltó a Freytag-Berndt térképeivel, Aladdin Books, Arete, Salamander Books, One World Book, Geocenter, Mezdunarodnaja Kniga, Román kiadók, Rosman, Werner Dausein, Paramount, Ernst Klett, Verlag der Islam, Dashofer stb. Sok ország nemzeti pavilonnal is képviseltette magát pl. Németország, Svájc, Dél-Afrika, Görögország, Portugália stb. Az Akadémiai Kiadó és a Cartographia közös standja nagyon szerény kínálatot mutatott be. Ezen a szinten volt a már korábban említett Művészet Prágában c. kiállítás is. A hazaiak közül a Nemzeti Múzeum és a Cseh Szépművészeti Múzeum tárlata volt érdekes, a külföldiek közül a J. Paul Getty Múzeum bemutatója érdemelt figyelmet. A könyvtári kiállításokon sok ismert és kevésbé ismert cég jelentkezett nagyon jó integrált könyvtári rendszerekkel és bútorokkal. A teljesség igénye nélkül ezek közül néhány: Newsbank Readex, Digital Equipment, IME Ltd, INFO Technology Supply Ltd., FAXON, Albertina Icome, Softlink Europe, Dantek, Borgeaud(bútorok), Schultz(bútorok), Dynix, Casalini Libri stb. A kiállítók legtöbbje nagyon jó demo hajlékony mágneslemezeket hozott és ketten, a SilverPlatter és a FAXON, bemutató CD-ROM-ot is. (Az Országos Széchényi Könyvtár információs pavilonnal képviseltette magát.) A múzeumi megőrzéssel és konzerválással kapcsolatban is kiállított egy cég: a Preserva-

tion Equipment Ltd., és bemutatta az ide vonatkozó eszközeit. Az Írófesztivál George Theiner fordítási díját *Martin Šimecka* szlovák író nyerte el. Az Európai Könyvtári Fórum keretében több előadás hangzott el az alábbi szekciókban: Nemzetközi együttműködés, Gyakorlati kapcsolódás az európai könyvtárak között, Gépesítés, Művészet: fenntartás és megőrzés.

Ezek után pedig következnek a Kultúrpalotán kívüli kiállító részleteiből ismertetések. Egy belga cég, az Espace Mobile International gyárt egy nagyon praktikus, széthúzható járművet, melyet fel lehet használni mozgó könyvtárnak, könyvesboltnak, kiállitásnak, mozi-, konferencia- és szín-

házteremnek, közösségi helyiségnek. Saját áramfejlesztője, világítása, higiéniai berendezése van és minden komforttal fel van szerelve, ami a jó működéshez szükséges. Itt mozgó könyvtárként és könyvesboltként működött, a látogatók legnagyobb megelégedésére. Birtokomban van a részletes műszaki leírás és a könyvtárunkban helyben olvasásra nagyon szívesen az érdeklődők rendelkezésére bocsátom. Cím: Budapest II. Török u. 12., 1023. Tel.: 2-125-368. Nyitvatartási időnk általában hétfőtől péntekig 9-től 5-ig, szombaton 9-től 12-ig.

Összehasonlítva a tavalyi bemutatóval, az idei különösen a könyvtári rész kiállításával tűnt ki.

Hadrovics Gábor

Pályázati felhívás

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége *főfoglalkozású szakmai titkárt* keres az egyesület titkárságának vezetésére. A titkár feladata az egyesület szakmai tevékenységének koordinálása, központi programjainak menedzselése, nemzetközi kapcsolatainak gondozása, a tagság rendszeres tájékoztatása, a központi adminisztráció (tagnyilvántartás, irattár, gazdasági ügyek) kezelése. A titkár munkáját egy-két fős adminisztratív személyzet segíti.

Az MKE és az Országos Széchényi Könyvtár közötti külön megállapodás alapján az MKE titkárát az OSZK alkalmazza. A titkár munkajogilag tehát formálisan az OSZK alkalmazottja, közalkalmazotti státusban és fizetési kategóriában, de az MKE elnöksége irányítása mellett dolgozik.

Az állás iránt érdeklődők 1994. október 31-éig adhatják be pályázatukat az MKE titkárságán (1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.); a pályázat benyújtása előtt további információkat kaphatnak az elnökség tagjaitól és a főtítkártól (1185-815).

Az alkalmazás feltétele felsőfokú könyvtárosi szakképzettség, ötéves szakmai gyakorlat és az angol nyelv legalább középfokú ismerete; további nyelvtudás és számítógépes ismeretek előnyt jelentenek.

Közlemény
az „1000 éves a magyarországi iskola”
alapítvány
1994. évi nyilvános pályázatáról

Az „1000 éves a magyarországi iskola” alapítvány 1994. évi pályázatára 143 pályamunka érkezett. Ezzel az alapítványhoz – fennállása óta, azaz három év alatt – benyújtott pályázatok száma megközelíti az 500-at.

Az alapítvány kuratóriuma 1994. május 31-én megtartott ülésén – a szakzsűrik előzetes értékelése és javaslatuk alapján – 55 pályázatot részesített 15–100 ezer, összesen közel 2,5 millió forintos támogatásban.

A neveléstörténet írott és nyomtatott forrásainak feltárása, illetve kiadásra való előkészítése témakörben – a többi között – az iskolai értesítők számítógépes katalogizálása és tartalmi feldolgozása (OPKM) több – országos, illetve megyei – iskolatörténeti adattár kiépítése (pl. Bács-Kiskun, Komárom-Esztergom, Veszprém, Zala megye) neveléstörténeti tárgyú levéltári források (Sárospatak, Kolozsvár, Vas m.), illetve kéziratok (Magyar Néprajzi Múzeum) feldolgozására kapott támogatást.

A neveléstörténet tárgyi emlékeinek felkutatása, gyűjteménnyé, kiállítássá szervezése témakörben első helyen a neveléstörténeti tárgyú fotók több éve folyó számítógépes ikonográfiai feldolgozása (OPKM) említhető. Folytatódik több jelentős középiskolai tanszergyűjtemény (Győr, Sárospatak) feldolgozása. Regionális, illetve helyi iskolatörténeti kiállítások előkészítéséhez és szervezéséhez is többen kértek és kaptak segítséget (Baja, Hajdúböszörmény, Kótelek, Hódmezővásárhely, Szabadkígyós, Orosháza, Eger, Kapuvár, Budapest, Eötvös Kollégium stb.). Támogattuk a nagy múltú középiskolák könyvtáraiban őrzött muzeális értékű könyvritkaságok vándorkiállításának előkészületeit is.

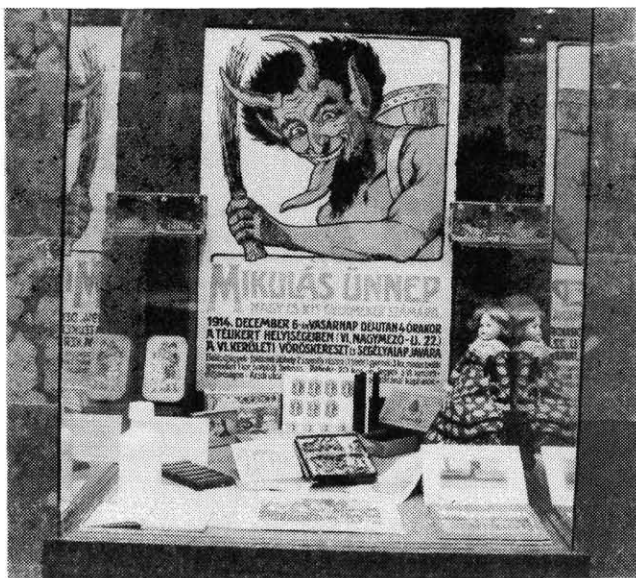
A magyar iskola nemzetközi kapcsolatainak bemutatására irányuló pályázatok közül a külföldi egyetemjárás (peregrináció) kutatása (Budapest, Debrecen, Sopron), valamint számos, a határainkon túl élő magyarság iskolaügyének alaposabb megismerését szolgáló történeti pályázat kapott ösztönzést és támogatást. (Pl. Háromszék népiskolái, Sepsiszentgyörgy, Kolozsvár, Dunaszerdahely, Szabadka, illetve a regáti szórványmagyarok iskoláztatása stb.)

Az alapítvány szűkülő anyagi lehetőségei miatt – előreláthatólag – ez volt az utolsó, az alapítvány által támogatott nyilvános pályázat. A következő években a legjelentősebb kutatások, gyűjtések lezárásához, közreadásához, illetve néhány fontosabb központi rendezvény megvalósításához ígérhetünk segítséget. Alapítványunk ily módon készül a magyar iskola közelgő, 1996-os milleniumának méltó megünneplésére.

Dr. Kelemen Elemér
kuratóriumi elnök

Díjazott pályázatok 1994.

Dr. Bajkó Mátyás (Debrecen), Bakó Anna–Szilágyi Erzsébet (Budapest), Balogh Mihály (Kunszentmiklós), Balogh Mihály–Homok Tivadar (Kunszentmiklós), Baloghné Lasits Judit (Szombathely), dr. Bertényi Iván (Budapest), Boros Imre (Kótelek), Dékány Ferenc (Győr), Dietrich Gyula (Szabadka), Erdélyi Balázs (Tapolca), dr. Fehér Erzsébet (Sárospatak), Fodor Béla–Jáki László (Budapest), Foki Ibolya (Zalaegerszeg), Földesi Ferenc (Hódmezővásárhely), Gráber Jánosné (Budapest), dr. Katona Ferenc (Sárospatak), Kocsis Károly (Kézdivásárhely), dr. Komáromy Sándor (Sárospatak), dr. Komáromy Sándor (Szabadkigyós), Korenné Horváth Katalin (Budapest), dr. Kovács József–Grüll Tibor (Budaörs), dr. Kotnyek István (Zalaegerszeg), Kövér Péter (Hajdúböszörmény), László Árpád (Dunaszerdahely), Leitner Sándor (Kaposvár), Majdán Béla (Ballassagyarmat), Mészely József (Sepsiszentgyörgy), Miklós S. Csaba (Csabrendek), Miklós Tamás (Révfülpö), dr. Molnár János (Baja), Munkácsy Gyula (Budapest), Musztafa Szulimánné (Orosháza), dr. Nagy Andor (Eger), Ori János (Budapest), Pataki László (Budapest), Pájer Imre (Csorna), Pifkó Péter (Esztergom), Rácz Fodor Sándor (Baja), Salamon Ferenc (Csernáton), Somorjai József (Tatabánya), G. Szabó Botond (Debrecen), Székely Imre (Budapest), Szemkeő Endre–Forrai Ibolya (Budapest), Székelyné Kőrösi Ilona (Kecskemét), Szilágyi Erzsébet–Bakó Anna (Budapest), Szilágyi Erzsébet (Budapest), dr. Szögi László (Budapest), Tolvaj Sándorné (Hajdúböszörmény), dr. Tóth Dezső (Veszprém), dr. Varga József (Kapuvár), Varga Kovács Amarilla–Korenné H. Katalin (Budapest), dr. Vaskó László (Debrecen), Vág Ottó (Budapest), dr. Walleshausen Gyula (Gödöllő), Zalainé Kovács Éva (Budapest).

Nyílt levél

Bereczky László főszerkesztő
 „Könyv, Könyvtár, Könyvtáros” Budapest

Tisztelt Főszerkesztő Uram!

Engedje meg, hogy a lapjában, a „Könyv, Könyvtár, Könyvtáros” című folyóirat idei júniusi számában megjelent cikk (*Skaliczki Judit: A hálózati és módszertani feladatok menedzsmentje*) kapcsán felvessek egy kérdést, mégpedig a – jobb kifejezést nem találtam – megjelenési minimum kérdését. Értve ez alatt, hogy a nyomdafestékhez jutó közleménynek minimálisan milyen tartalmi és küllemi követelményszintnek kell megfelelnie.

Azért is kényes ez a kérdés, mert magában rejtja a szerző és a szerkesztő viszonyát is. Érthető, ha a szerző ítélőképessége és figyelme attól a vágytól, hogy minél szélesebb körhöz juttassa el gondolatait, kissé meggyengül. Ilyen felmentés azonban nem adható a szerkesztőnek, aki eldönti, valóban érdemes-e a mondanivaló a szakmai közönség érdeklődésére, s akinek gondoskodnia kell arról, hogy ez a mondanivaló a közlési szabályoknak megfelelően jelenjen meg.

Nos, a szóban forgó cikk tartalmával nem kívánok részleteiben foglalkozni. Annyit azonban mégis mondanom kell, hogy közhelyekkel és felületesen feldolgozott külföldi irodalommal kár megtölteni bármely szakfolyóiratunk hasábjait. Különösen aggályosnak tartom a fiatal generációk szempontjából ezt a gyakorlatot: az a képzet alakulhat ki bennük, hogy ez szakmánk általános színvonala, ez a publikációs mérce. Az ilyesfajta közölnivalókat talán meg kellene hagyni a verbális szférában vagy rábízni olyan sajtóorgánumokra, amelyek magánlevelet is közölnek.

Hadd foglalkozzam inkább a cikk küllemével. Ugyanis a szerkesztőnek e tekintetben van nagyobb beavatkozási lehetősége, ha már megjelenésre ítélte az írásművet.

Tudomásul kellene vennünk, hogy a szóbeli és az írásbeli közlésnek más-más szabályai vannak. Egy nagyon jó előadást sokszor hiba publikálni, és egy jó írásmű felolvasva élvezhetetlenné válik. De lám, én is közhelyekben veszek el. A lényegre mind stílusosan, mind szerkezetileg számos kifogást lehet felhozni az adott közlemény ellen. Ám ez nem minden. Igen zavaró a pongyola terminológia, a kifejezések pontatlan és félreérthető használata. Tessék csak megnézni, mit ért a szerző hálózat, módszertan, menedzsment, közigazgatás stb. alatt. Lássunk egy példát a tisztázatlan terminológiából fakadó zűrzavaros mondatokra: „A közigazgatásra alapuló hálózati együttműködés, ahol a közigazgatási központ a hálózat központja.” Folytathatnám a példák idézését, de helyette csak egy kérelmet terjesztek elő: a félreértések elkerülése végett a hálózat terminus tartalmát ideje lenne módosítani. A hagyományos, és egyre jobban kiürülő értelmét hagyjuk meg az egyelőre hatályos jogszabályoknak, de a szakmai nyelvben hálózat alatt értsük

már végre magyarul is a számítógépes hálózatokat, s a különféle könyvtári együttműködési formációkra pedig alkalmazzuk a rendszer kifejezést.

S végezetül, s a rend kedvéért. Egyértelműen a szerkesztő hibájául rovom fel – bármi szerepelt a szerzői kéziratban – ha magyar könyvtári szakfolyóiratban OPAC alatt bárki is osztott katalógust érthet. Az OPAC feldolgozása: On-Line Public Access Catalogue, vagyis nyilvános, on-line üzemelésű katalógus, amelyet a használók közvetlenül, a könyvtáros közbejötté nélkül vehetnek igénybe. Ami az osztott katalógust illeti, jómagam inkább megosztott katalogizálásról hallottam, amelynek eredményeképpen nem osztott katalógus jön létre, hanem a bibliográfiai rekordok egy olyan közös adatbázisa, amelyet az együttműködő könyvtárak különféle módokon hasznosítanak. Általában on-line üzemelésben.

Legeslegvégül. A SWOT-elemzés a menedzsment egyik eszköze. A SWOT, mint ismeretes, egy arabus betűszó. Feloldásához a következő megjegyzéseket kell fűznöm. Arabusul a strengts strengths-nek írandó, a weakness többesszáma weaknesses a magyar jelentése gyengeségek, gyenge pontok, nem pedig hátrányok, az opportunities fordítására ebben az összefüggésben nem csak a lehetőségek, hanem a (kedvező) alkalmak kifejezés is kínálkozik, s fölösleges a zárójelbe tett küldők, adottságok hozzáfűzése, a threatness szót nem ismeri az arabus nyelv, hanem a threat (többesszáma: threats) kifejezést használja, nem csak a külső, hanem a belső, igaz, nem fenyegetettségre, hanem fenyegetésre, fenyegető veszedelemre. Minderről az Ország-h-szótárból lehet tájékozódni.

Kedves Főszerkesztő Uram, észrevételeimet ne vegye okoskodásnak, hanem szakmánk színvonalát és az Ön lapjából könyvtárügyünk aktuális elméleti és gyakorlati kérdéseiről tájékozódni kívánó fiatal nemzedékek érdekeit féltő felzisszenésnek. Ezért örülnék, ha írásomat nyílt levélként közölné.

Őszinte nagyrabecsüléssel:

1994. június 30.

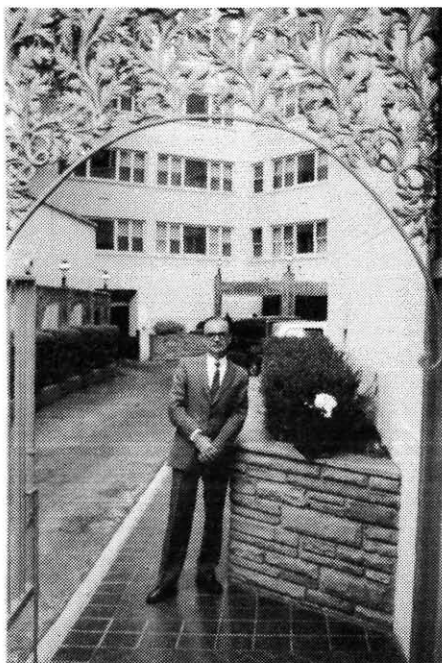
Papp István

Fizikatanárként amerikai könyvtárakban – A könyvtárosok dicsérete

Igen, én dicsérem a könyvtárosokat. Meg is fordítanám a folyóirat címében a sorrendet: első a könyvtáros, s csak azután jöhet a könyv, a könyvtár.

„A könyvtár gyönyörű templom, lehet benne egyedül is gondolkodni, de én vagyok a pap, a titkok ismerője, kérdezz csak bátran, én szívesen segítek.” – mondta nekem egyszer *Kenneth Nyirádi*, a washingtoni Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress, LOC, vagy a könyveiben elegáns mélynyomással: LC) Európai Részlegének könyvtárosa.

Éppen egy *Robert Mayerről* szóló írást kerestem. Sejtettem, hogy a németországi Heilbronni Történeti Társaság 1969-es 26. évkönyve nincs meg a LOC-ban. Nem is találtam meg a képernyő-érintgetős számítógépes katalógusban. Vagy benne sem volt, vagy egyetlenül kerestem. Elmondtam azért gondomat Kennethnek, aki saját gépén pillanatok alatt megtalálta a kiadványt, de elnézést kért: 2-3 nap kell, míg a távoli raktárból behozzák. Nekem közben Minneapolisba kellett repülnöm, így megkértem Kent, másolja ki a szükséges oldalakat. Azt is kértem, ha lehet, ne az agyonhasznált, néha csíkot húzó és sötétebb papírra dolgozó olvasószolgálati gépen másolja, mert egy hazai cikkbe kell a reprodukció. Minden kívánságom teljesült, mint a mesében.

Kovács László (Seres Gábor felvétele)

Számítógépek, emberi kapcsolatok

Jó dolog volt az is, hogy a bibliográfiai adatokat nem kellett sehol másolgatni, billentyűbenyomásra ki lehetett azokat iratni. Azonban ismét csak Ken segítségével tudtam azt megoldani, hogy a központi nagy számítógép nyomtatóján JANUS PRINT-tel készüljön el nekem a LOC-ban található, angol és német nyelvű

fizikátörténeti művek teljes listája. Hazahoztam, bekötöttem, bárkinek rendelkezésére bocsátom. E listán természetesen nem szerepel az említett heilbronnai évkönyv, hisz abban alapvetően helytörténeti dolgok vannak, nyilván kevés a fizikátörténeti cikk. Természetesen gondolhattam volna arra, ha már Robert Mayer után kutatok, akkor átnézem szülővárosának kiadványait. Egyetlen eszköz miatt ez reménytelenül nagy és talán sikertelen munka lett volna. A címekből nem derülhet ki ilyen apróság: ott a keresett szöveg és ábra.

Az emberi kapcsolat segített itt is. Elmondhatom, hogy „*körön belül kerültem*”: nemcsak elolvastam a könyveket, hanem leveleztem vagy beszélgethettem is a szerzőkkel. R. Mayer életének nagy kutatója, *Kenneth L. Caneva* hívta fel figyelmemet pl. a heilbronnai évkönyv adott cikkére.

*

Elmesélem azt is, hogyan bukkan rá Canevára, Caneva könyvére. Négy hónapos IREX-ösztöndíjas voltam, régi fizikai eszközök, első publikációk, kéziratok után kutattam elsősorban a Smithonian Institution (SI) Amerikátörténeti Múzeumának Modern Fizikai Részlegén. Október közepén épp ebéd utáni pihenőre tértem be az ötödik emeleten lévő nagy könyvtárral szemközti olvasóterembe, és szemem megakadt a *History of Science* folyóirat legfrissebb, szeptemberi számán (ld. még „engem vonzanak a könyvek”). Belelapoztam, s egész oldalas hirdetést láttam Caneva: Robert Mayer and the Conservation of Energy, Princeton University Press, 1993. c. új könyvéről. Fellelkesedtem. Ez kell nekem! Talán már meg is vették! Kérem a komputert: igen, QC 73.8, C6 C36 1993X, NMAH, tehát át sem kell mennem a SI központi könyvtárába, a szomszédos Természettörténeti Nemzeti Múzeumba, mert a könyv megvan itt az épületben! Elkértem a félemeleten lévő fizikai könyvtár kulcsát; lementem, a polcra leemeltem, fent a nevemre írtam, s az észlelést követő huszadik percben már olvastam is a könyvet. Ez Amerika! Természetesen elmaradt aznap az olvasóterem hatalmas, kényelmes bőrfotelében a szokásos ebéd utáni 10-15 perces szundítás, lazítás.

Caneva filozófus lélek, nem érdeklik maguk az eszközök annyira, mint engem. Meg kellett kérdezniem, hogy miért nem ír arról a csodaszép eszközről, amit R. Mayer építtetett, és amit egy éve láttam a Deutsches Múzeumban Münchenben. Kellett ehhez Caneva levelezési címe. Mentem témavezetőmhöz, *Paul Forman*-hoz, aki csodálkozott azon, hogy már meg is van az említett Caneva-könyv az épületben. Majd *kölcsönzött* egy remek kiadványt – ezt sem találtam volna meg magamtól –, amiben megvolt a keresett cím. Amikor egy hónap múlva újra kérdeztem tőle egy másik kutató címét – csak hogy ne zaklassam többet –, megkaptam örökbe a „Guide to the History of Science 1992.”, ISBN 0-934235-20-1 papírkötéses változatát.

*

Rendkívül hasznosak voltak számomra a *Wagner Ferenc*cel folytatott szakmai beszélgetések. F.S.Wagner a LOC egykori könyvtárosa, neves történész, a Wigner és a Bay életrajzi könyvek, valamint a Hungarian Contributions to World Civilization, Alpha Publications 1977. c. nagyszerű mű szerzője.

Eötvös Loránd

Paul nem volt könyvtáros, Paul tudományos kutató volt, részlegvezető. Mint *Makovényi István* kiállítás-szervező belsőépítésztől megtudtam, Paul nem kapott azért főnökeiktől „creditet”, azaz esetleg fizetésemelést, vagy dicséretet, amiért velem foglalkozott. A négy hónap alatt egyetlenegyszer sem ültetett le a szobájában. A búcsúzás előtti napon kérdeztem, hogy mikor beszélgethetnénk a jövőbeli együttműködésről, pl. szereznek egy Eötvös-ingát a múzeumnak.

Eötvös-inga? Hisz az volt itt egy évig 1979-ben a centenáriumi Einstein-kiállításon, s már nyújtotta is át az inga fotóját is tartalmazó katalógust. Örömet elnyomta a bosszúság: 4 hónapja tudja, hogy magyar emlékek után is kutatok, s nem szólt. Nem kaphatnám meg örökbe? – Sajnos csak kevés példányom van már – volt a válasz. Azonnal mentem kedvenc könyvtárosomhoz, aki a könyvtárigazgatói szoba egyik polcáról leemelt egy példányt, és örökbe nekem adta. *Könyvtárosi erények: segítőkészség és fantasztikus memória.* 14 éve volt a kiállítás, létezik legalább 200 ilyen katalógus, de a *könyvtáros* azonnal tudja még azt is, hogy hol kell az örökbe adható példányt keresni.

Itthon azután megtaláltam a Technikatörténeti Szemle 1979-es évi címlapján is az Eötvös-ingának a washingtoni kiállításon készült fényképét. Meg is rendeltettem főiskolánk könyvtára számára az összes eddigi és ezutáni Technikatörténeti Szemlét.

Eötvös összegyűjtött munkáit is Washingtonban fedeztem fel a számítógép képernyőjén, majd 20 perc múlva a kezemben volt: Roland Eötvös *Gesammelte Arbeiten*, P. Selényi, Akadémiai Kiadó, Bp., 1953. Ha valaki nem tudná, felhívom a figyelmét: Magyarországon az ötvenes években nagyon sok értékes természettudományos könyv jelent meg azoknak a tudósoknak tollából, akik még a háború előtt megtanulták a gondos, precíz, lelkiismeretes munkát.

Ahogy a szállodai szobákban ott a biblia, ugyanúgy minden olvasóteremben állva is könnyen forgatható módon, pulpituson megtalálható a *Noah Webster enciklopédia*. Személyekről külön nem ír ez a lexikon, de örömmel fedeztem fel benne két, Eötvössel kezdődő címszót: az *Eötvös-ingát* és az *eötvös-egységet*.

Eötvös Loránd halálozási évét 1919 helyett helytelenül 1871-nek írták. Ez az író-politikus édesapa, Eötvös József halálozási éve. Ezt megírtam a kiadónak. A jelenlegi cégtulajdonos, a Merriam Webster egyik munkatársa válaszolt. Közölte, hogy 1934-ben még a helyes évszám szerepelt, de megköszönte az észrevételt, s megígérte, hogy a legközelebbi kiadásban kijavítják a hibát. Ez Amerika!

Zemplén Győző

Él egy legenda fizikusberkekben: Zemplén Győző olyan pontossággal mérte meg a levegő belső súrlódási együtthatóját, hogy az ő adatainak felhasználása nagyban segítette R.A.Millikant Nobel-díjas elektrontöltés mérésénél. Nagy izgalommal kerestem a megfelelő hivatkozást a *Physical Review* 32. kötetének 1911. áprilisi számában. Meg is leltem, hogy valóban, a mérés legkritikusabb pontja a levegő belső súrlódási együtthatója. Tovább! Tovább! Hol van Zemplén

neve? Ott volt, de sajnos Zemplén méréseit pontatlanságuk miatt épp nem tudta Millikan használni.

Ez a keresés még az első hónapban történt. Azonnal írtam haza, nézzék már meg a Matematikai és Természettudományi értesítőt, hogy Zemplén nem ír-e mások *pontosabb* méréseiről.

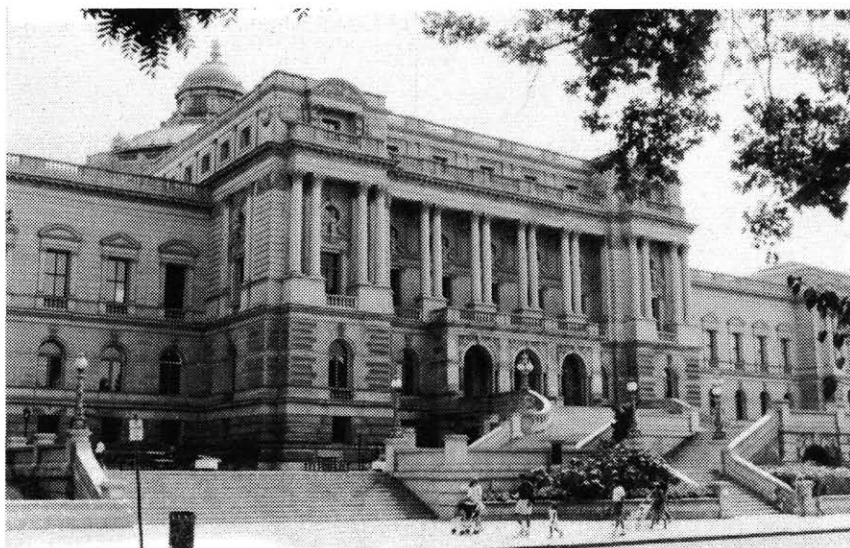
Otthonról vártam a választ, holott megvolt karnyújtásnyira a keresett cikk, és a másik, az Annalen der Physik-béli is. Meg is néztem. Tudott Zemplén mások méréseiről, de módszerének újszerűségében látta a nagy eltérés okát.

Kíváncsi voltam a mai pontos eredményre. Fél óra önálló keresés a szabad-polcos kézikönyvtárban a LOC Adams épületének ötödik emeleti Science olvasótermében, és birtokomban volt az adat. Ez Amerika! Itt lehet nagyon gyorsan és alaposan dolgozni. Persze csak akkor, ha tényleg sietni akar az ember. Az amerikaiak kényelmesekek, nem sietnek.

Nem kellett volna „lerohannom” a félemeleti könyvtárba az Eötvös műért, vagy átmenni a központi könyvtárba az Annalen der Physik köteteiért: ha leadom az igényemet, 1-2 hét múlva az asztalomra teszik a könyvet vagy a kixeroxozott oldalakat. De le nem mondtam volna arról az élményről – és persze arról a plusz ismeretanyagról, amit így lehet szerezni –, hogy magam böngészem át a poros folyóiratok 10-20 teljes évfolyamát. Meglepődtem, hogy mindben bent a régi pecsét, mind saját, közvetlen, korabeli vásárlás volt. Németországban csak elvétve találtam olyan könyvtárakat, ahol a *teljes folyóirat sorozatok* megvoltak. Persze ott volt két háború. Itt pedig megrendelték az 1860-as években az akkor indult folyóiratot és zavartalanul gyűjtik a köteteket azóta is.

Könyvtárápületek, könyvtárak

**A washingtoni Kongresszusi Könyvtár
1897-ben épült Thomas Jefferson-épülete**

Először az angliai Cambridge-ben, Newton kollégiumában, a Trinity College Könyvtárában fogalmazódott meg bennem az a gondolat, mennyire fontos, hogy a könyvtár fenséges és szép legyen. A Trinity College-ban amíg végigmegy az ember a könyvtár oszloposors földszíni L alakú épületrészén, majd fel az emeletre a csodás lépcsőn, addig levetkőzi hétköznapi gondjait, ráhangolódik a kutatásra. A C.Wren tervezte könyvtárterem egyrészt tágas, nagyléptékű, ezért felszabadító érzést ad, másrészt a kis beszögellések biztosítják az elmélyüléshez szükséges magányt. Hasonló érzés fogott el a Könyvtárak Könyvtárában, a LOC-ban a legrégebb, a Jefferson-épület nagy „olvasótermében”. Az első emeleti szintől a kupola csúcsáig egyetlen tagolatlan, hatalmas tér a könyvek ezen szentélye. Valóban olyan, mint egy bazilika belseje. Körben galériák, márványburkolat, díszek, szobrok mindenfelé. Süppedő szőnyeg, kör alakban elrendezett olvasóasztalok. Felemelő érzés ott lenni. Minden alkalommal kicserélődtem, azonnal értékesebbnek és munkára késznek éreztem magam. Sajnos az én anyagaim nem itt voltak, de ha kezdtem elfáradni a Science hatalmas, szép, de ablak nélküli olvasótermében, akkor egy-egy köteg xeroxmásolattal átjöttem dolgozni a föld alatti folyosón a bazilikába, a dómba.

Maga a könyvtár, a Kapitólium hófehér épületét körülvevő parkban van. Magassága, szépsége vetekszik a Kapitóliummal, de este épp ezért nem engedik kilátogatni: az Államok politikai szimbólumát nem nyomhatja el a kultúra szimbóluma.

A *Dibner könyvtár* a természettudományos ritka könyvek könyvtára törzsheyemen, az Amerikatörténeti Múzeumban volt. Robert Mayer múlt század közepi első kiadású könyveit csak ott helyben lehetett tanulmányozni. Gondosan be kellett írni a belépés és a távozás idejét, aláírni a használati szabályzatot, csak ceruzát lehetett bevinni és könyvenként 10 oldalt xeroxoztatni. A xeroxozást nem végezhettem én magam. Fontosak ezek az előírások, mivel 1-1 könyv értéke ezer dollár körüli.

A könyvtárosok örültek, hogy ott dolgoztam. Amikor találkoztunk másnap, harmadnap a folyosón, akkor nem az amerikai átlag „egyenmosollyal”, hanem a régi ismerősnek, a munkatársnak kijáró, szívből jövő, kedves mosollyal üdvözöltek. Néha meg is kérdezték: mikor jössz újra?

Szerencsém is volt. Nemcsak első kiadású könyveket lapozgathattam, de az egyik a prágai fizikaprofesszor, Ernst Mach könyve volt valaha, a másik az angliai John Tyndallé. És persze ott vannak a könyvek Washingtonban, nem Prágában és Londonban. Van sok pénzük. Ez Amerika!

Alabama Egyetem Tuscaloosa, Fizikai Intézet, *Baksay László professzor szobája, mint olvasóterem*. A legértékesebb könyvlelőhelyek a professzori, kutatói szobák. Ez természetes, hisz ahhoz megyek, akivel közös a témám, s nála ott vannak a polcon, az asztalon az engem is érdeklő legfrissebb, illetve a legfontosabb művek.

Le is emeltem a C.W.Misner-K.S.Thorne-J.A.Wheeler vaskos gravitációs könyvét Eötvös nevét keresve. Eötvöst is, és újra hibát is találtam. A szerzők elkövették azt a vétséget, ami ellen a könyvtárosok az *autopszia*-jelenséggel védekeznek: ők kézbe veszik a műveket. Nem úgy a mi szerzőink. Azt írták, hogy Eötvös híres méréseit 1889-ben és 1922-ben végezte. Mint önök is tudják, Eötvös Loránd 1919-ben meghalt. Munkatársai valóban jelentettek meg összefoglaló,

**The Bakken könyvtár, Minneapolis (épült 1920-ban)
A földszinti ablakok mögött van a kutatószoba
(A szerző felvételei)**

jelentős tanulmányt 1922-ben, de abban Eötvös neve mellett ott volt a kereszt. (Eötvös-Pekár-Fekete: Beiträge zum Gesetze der Proportionalität von Trägheit und Gravität, Annalen der Physik, IV. Folge 68., S.11., 1922.)

The Bakken, Könyvtár és Múzeum, az elektromosság szerepe az életben. Az 1920-as években épült Tudor stílusú, 7 főt foglalkoztató speciális kis intézet Minnesota államban, Minneapolisban, a Calhoun tó melletti domboldalon van. Kutatószobámban kandalló, nemesi címerek a falon, a pompás fák ágai közt rálátok a tóban úszkáló vadkacsákra. Finnországi hangulat. Egyhetes belső amerikai ösztöndíjjal, Roger Stuewer fizikátörténész professzor segítségével jutottam ide. David J. Rees igazgató, Nahum Kipnis tanár, Elisabeth Ihrig, az egyetlen könyvtáros a munkatársam. Lemehetek a föld alatti könyvtárba, ahol speciális helyi rendszerben, szerző szerinti ABC-sorrendben van a teljes, értékes állomány.

Tilos volna lemennem, így Elisabeth vigyáz rám, míg kikeresem az összes Robert Mayer- és Joule-cikket a Philosophical Magazine and Journal of Science múlt századi köteteiből.

Elisabeth valóban rendkívül precíz hölgy, büszke rá, hogy ősei németek voltak, de amikor katalogizált, én segítettem németből fordítani neki.

Pillanatok alatt kinyomtatta viszont az egyetemi könyvtár adatbázisából a magyar származású amerikai fizikusoktól származó, illetve a róluk írt műveket a LUMINA-U of Minnesota Author Index program segítségével.

Kírtam az engem érdeklő műveket, szerettem volna ugyanis a magyarországi fizikatanításról szóló előadásom után egy kis kiállítást is rendezni a könyvtár halljában. Áadtam a listát Roger Stuewer professzornak, aki lakásán a saját könyvtárából azonnal a kezembe nyomott 4 kötetet.

Ezután elmentünk vacsorázni. Ez nem Washington, ez „vidék” (két milliós metropolisz). Itt nemcsak órákon át folyik (ülve) a szakmai beszélgetés, de ebédelni és vacsorázni is elvisznek. És ekkor történt a csoda, a négy hónap legnagyobb élménye. A pompás vacsora után, este 10 órakor emelkedett hangulatban nem haza, hanem először a kari, majd a központi egyetemi könyvtárhoz gördülünk és a professzor ölben hozza az összes kért, de még hiányzó könyvet. Képes egy pompás vacsora után este tízkor könyvtárba menni, és *tud*, mert *nyitva van a könyvtár. Modern technikák, bár engem legjobban a könyvek vonzanak.*

Tényleg vonzanak engem a könyvek. Megmosolyogtak, amikor a New Yorkból éppen akkor Washingtonba költözött Fizikai Intézet Niels Bohr Könyvtárában ezt megmondtam a könyvtárosnak. De valahogy oda vonzza a tekintetemet egy-egy számomra fontos könyv. Keresés nélkül megtaláltam a század kutatási fiaskójáról, a hidegfúziós kísérletekről szóló összefoglaló művet éppúgy, mint a házi készítésű, bekötött, gépelt lapokból álló: Nekrológok c. kötetet. Azonnal kiírtam a magyar származású fizikusokat, és másnap az SI központi könyvtárában már pergettem is a mikrofilmet (The New York Times, Physics Today) a négyfokozatu előre-hátra gombbal, kedvemre nagyítottam, gombnyomásra másoltam, pedig először félttem ettől a technikától.

Az *Air and Space*, Levegő és Világűr SI múzeumban a repülőgépek, űrhajók feletti emeleteken van a könyvtár. Itt eredeti űrszondás felvételeket kerestem azokról a Hold-kráterekről, amelyeket magyarokról neveztek el. A könyvtáros betette az óriási CD-lemezt a lejátszóba, s én a számítógép-billentyűn kikerestem a megfelelő oldalt, s készítettem is magam a másolatot a képernyő-tartalomról.

Ösztöndíjak

Hangsúlyoztam írásom címében is, hogy én alapvetően tanár vagyok. Így annak örülnék legjobban, ha írásomon felbuzdulva Önök *személyesen* néznék meg: hogyan működik a LUMINA-program a Bakken könyvtárban; milyen könyvekkel gyarapodott a Dibner; milyen lett a teljes átköltözés után a Niels Bohr Library és – kijavították-e már Eötvös halálozási évét a Webster enciklopédiában.

Íme a címek, ahonnet a részletes pályázati anyagot elkérhetik: David Rhees, Executiv Director, The Bakken, 3537 Zenith Avenue So., Minneapolis, MN 55416 (Visiting Research Fellowships); – Dibner Library Resident Scholar Program, Smithsonian Institution, NHB24, Washington D.C. 20560; – Spencer Weart, Center for History of Physics, American Institute of Physics, One Physics Ellipse, College Park, MD 20740.

*

Végül szeretnék köszönetet mondani dr. Tóth Gyula tanár úrnak azért, hogy amerikai tapasztalataimat, élményeimet a könyvtáros kollégáknak és hallgatóknak elmondhattam, és azért is, hogy ezen cikk megírására inspirált. Ez egy újabb bizonyíték arra, hogy *tényleg dicsérni kell a könyvtárosokat.*

Kovács László

Gyermekkönyvtáros konferencia Erdélyben

Az MKE Gyermekkönyvtári Szekciója vezetésének régi terve vált valóra, amikor 1994 májusában az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Könyvtári Szakosztályával közösen gyermekkönyvtári szakmai konferenciát szervezett Székelyudvarhelyen. A program tervezésekor egyértelművé vált, hogy a sokszínű, szerteágazó gyermekkönyvtári tevékenységből a gyermekekkel történő csoportos szabadidős foglalkozások témakörének körüljárását célszerű választanunk, talán ez a terület a legalkalmasabb arra, hogy a könyvtár adta lehetőségeket, a téma- és módszerbeli gazdagságot bemutathassuk. Erdélyi kollégáinknak kevés tapasztalatuk van ebben, s úgy gondoltuk, talán sikerül kedvet ébreszteni, ismereteket, fogásokat átadni, melyeket saját gyakorlatukban alkotó módon hasznosíthatnak. Erdélyi utazásunk további célja könyvtárak, műemlékek látogatása, a segítségnyújtás különböző lehetőségeinek felderítése, személyes szakmai és baráti kapcsolatok építése, s önmagunk ismereteinek bővítése volt.

Az elgondolást szívesen fogadták a szekció tagjai, s az erdélyi kollégák is lelkes segítségnyújtással, s a befogadásra nyitottan vettek részt programunkban.

Utunk elején látogatást tettünk Nagyváradon az RMDSZ könyvtárában, mely a Kanonok soron kapott helyet. A könyvtáros tájékoztatása szerint az intézmény 1989 után, magyar könyvtárak adományaiból jött létre, s jelenleg is főképp e módon gyarapszik. Fő szolgáltatása a kölcsönzés, nagy forgalmat bonyolít le különösen a diákok és a nyugdíjasok körében. Az általunk ajándékozott gyermekkönyvtári módszertani anyaggal még láthatóan nem tudott mit kezdeni a kolléga, bár gyermek- és ifjúsági irodalom szép számmal található az állományban, azonban a könyvtári munka során még nem foglalkoznak megkülönböztetetten a gyermekolvasókkal.

Rövid kolozsvári belvárosi történelmi séta, s a Farkas utcai református templom történetének meghallgatása után érkeztünk Marosvásárhelyre, első szakmai „megmérettetésünk” helyére, ahol a Református Tanítóképző Főiskola gyakorlóiskoláiban tartottunk bemutató foglalkozásokat. Nagy tapasztalattal rendelkező gyermekkönyvtárosaink az első szereplés izgalmát élték át, amikor új környezetben, ismeretlen gyermekekkel találkoztak. Átérezték a felelősségét annak, hogy egy szakmát képviselnek, melynek minőségét, színvonalát, rangját most rajtuk mérik erdélyi pedagóguskollégáink, s a pedagógusjelöltek. A feszültség azonban a találkozás pillanatában feloldódott nevelők, gyerekek és könyvtárosaink között. A meleg baráti fogadtatás, a gyermekek fegyelmezettsége, várakozásteljes figyelme, nyitottsága, aktivitása egy csapásra régi ismerőssé tette az először találkozókat. Azonnal otthon éreztük magunkat.

Fasang Márta, aki a 4. osztályosoknak készült zenei játékos foglalkozást tartani, amikor bement az osztályba, tapasztalta, hogy a tanítónő figyelme ssége nyomán minden gyermek előtt kis táblán ott volt a neve – így azután máris szólhatott

Borkához, Gergőhöz, Bartók nyelvén. Ugyancsak nagy élményt jelentett *Király Éva* számára a tavaszról tartott irodalmi foglalkozás, amely közben a 10 éves Eszter Szabó Lőrinc Nyitnikék c. versét mondta el – feledhetetlenül. Hasonló kellemes és hasznos együttlétekről számolhattak be *Pápayné Kemenczey Judit* Vadkacsás c., 11 éveseknek szóló verses, játékos foglalkozásáról, *Tóth Gyuláné* 9 éveseknek tartott meseposztós foglalkozásáról, s *Juhász Ágnes* 13-14 évesek számára vezetett reneszánsz multságairól.

A bemutatók rövid értékelése, név- és címcserék, gyors, meleg búcsú után *Spielmann Mihály* művelődéstörténész szakavatott, élvezetes vezetésével megtekintettük a Teleki Tékát. Kézbe vehettük többek között Apátzai János: Magyar logicatska (melyet a kisdedek számára írt) c. műve 1654-es kiadását, vagy Nagy Baczai Mátyás Chronica avagy historiase neg az vitez Hunyadi Jánosról c. munkája 1574-ből való kolozsvári kiadását.

A korondi bányászok után tisztelegtünk Farkaslakán Tamási Áron sírjánál, s Szejkefürdőn Orbán Balázs emléke előtt.

Székelyudvarhelyen következett szakmai programunk csúcspontja. A Városi Könyvtár központjában, a város Bethlen negyedi könyvtárában és a Benedek Elek Pedagógiai Líceum könyvtárában tartott gyermekfoglalkozásainkat Hargita és Kovászna megye könyvtárosai nagy érdeklődéssel tekintették meg.

Újabb élményt jelentett számunkra a gyermekek gazdag képzeletvilága, mely bizonyosan összefüggésben van magasszintű verskultúrájukkal, a mesék világában való jártasságukkal. Arany János, Petőfi, Benedek Elek, Tamási Áron, Illyés Gyula közeli ismerőseik, de nem ismeretlen számunkra Fekete István sem. Ismerik a régió gazdag népdalkincsét, melyet szívesen és bátran adnak elő. Természetes közegük a népi kultúra, s a természet, a hegyek, patakok, erdők, madarak világa, melytől ők is – számunkra már ismeretlenül – egyszerűek és tiszták. Nem-

csak a leckéből tudják, hogy mi lenne, ha „elfutna” az erdő? Sorolja egy 10 éves kislány: nem lenne sem bölcső, sem koporsó, sem ház, asztal, szék, papír, sem könyv, sem oxigén. – S az ember úgy érzi „mindent” tudnak. Azért problémáik nekik is vannak. Bizalmukat jelzi, hogy a most először látott Éva nélinek teszik fel a kérdést: a sellő ember, vagy állat?

A bemutatók után mindannyian a gyermeki világtól megtisztultan, egymáshoz közelkerülve indultunk a konferenciára. A közel 100 résztvevőt a Polgármesteri Hivatal Konferenciatermében *dr. Ferenczi Ferenc* polgármester köszöntötte. Üdvözlő szavaiban kitért arra is, hogy Székelyudvarhely 400 éves iskolaváros, s örvendetes, hogy a rendszerváltás óta újra nagyobb figyelmet kap a könyvkultúra a városban. Egyre nyílnak az új könyvesboltok, s napirenden van a Városi Könyvtár helyének feladatához méltó, hosszútávú kialakítása. Fontosnak tartja és szívesen fogadja a könyvtári tartalmi munka szintemelését szolgáló szakmai konferenciát.

Kiss Jenő, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Könyvtári Szakosztályának elnöke köszönetet mondott, amiért eljöttünk Erdélybe, s a legértékesebbet hoztuk számukra: a szakmai ismereteket, módszereket, eljárásokat, melyek eddig ismeretlenek voltak körükben. Hangsúlyozta, hogy a szakmai-baráti kapcsolatok építése nem anyagiaktól függ elsősorban, kívánja, hogy e kapcsolat gazdagodjon, erősödjön a jövőben.

Györfi József, az udvarhelyi Városi Könyvtár igazgatója, elsődleges partnerünk a szervezésben, a házigazda jogán üdvözölte a résztvevőket.

Pápayné Kemenczey Judit, a MKE Gyermekkönyvtári Szekciója elnöke a konferencia szakmai programja bevezetéseként Karácsony Sándor gondolatait idézte, mint a hazai gyermekkönyvtári tevékenység és szemlélet alapját. Eszerint a pedagógus és tanítvány egyenrangú fél, csak együttes munkával lehet a kívánt eredményt elérni. A pedagógus-könyvtáros feladata a gyermeki érdeklődés felkeltése, a világ felfedezésének segítése. A könyvtárban maga a világ található, feladatunk, hogy ezt megmutassuk a maga sokoldalúságában a könyvek segítségével a gyermekeknek.

Ezt követően a foglalkozásokat tartó kollégák szóltak a bemutatott témákról és módszerekről. Tóth Gyuláné (II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár) a meseposztóról beszélt, mely Montessori pedagógiai elvei alapján a szemléltetés, cselekedtetés, aktivitás egységének megvalósítását szolgálja. Igen alkalmas a kreativitás, az esztétikai érzék, szín-forma-tér érzékelés fejlesztésére, az emberi viszonylatok, magatartás illusztrálására, a fantázia fejlesztésére. A módszer alkalmazását elsősorban óvodás és kisiskolás korban ajánlja.

Juhász Ágnes (FSZEK) a történelmi korok hangulatát idéző kézműves foglalkozásokat ajánlotta a kollégák figyelmébe. Ezek az iskolában megtanult tényekre, adatokra épülnek, azokat kiegészítik, a gyermek- és ifjúsági ismeretterjesztő és szépirodalom felhasználásával, s drámapedagógiai elemekkel élményszerűvé teszik a gyermekek számára. Az ilyen jellegű foglalkozások, az ezeken alkalmazott komplex módszerek már nem voltak ismeretlenek az erdélyi kollégák előtt. Hiszen az elmúlt évben a debreceni Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola Olvasáspedagógiai Köre rendezett hasonló bemutatókat és értékelő foglalkozásokat igen nagy érdeklődés mellett a Benedek Elek Pedagógiai Líceumban, s a főiskola

olvasótáborokban rendszeresen vendégül látnak 4-5 udvarhelyi kollégát, tanítójelöltet.

Király Éva (FSZEK) a könyvtár és iskola együttműködésének lehetőségeire hívta fel a figyelmet. Arról szólt, hogyan lehet az önművelés iskolai programját, a magyartanítást, s a szabadidős kulturális tevékenységeket sajátos könyvtári eszközökkel segíteni az életkori sajátosságok figyelembevételével.

Fasang Mária (FSZEK) a „lelki verszegénység” megelőzése kapcsán, a könyvtárban folyó zenei nevelési kísérletét mutatta be. A zenei nevelést a társművészetek megismerésével együtt próbálja megvalósítani. Pl. Bach, Mozart, Liszt, Csajkovszkij hallgatása közben a gyermekek zenei történeteket, hangulatokat próbálnak formákkal, színekkel kifejezni.

Pápayné Kemenczey Judit a 10-14 éves gyermekek versektől való idegenkedésének gondjából kiindulva (melynek fő okát a verstanítás rossz módszerében látja), új verstanítási módokat mutatott be. A vers zeneiségének, ritmusának felhasználásával, a rímekkel, költői ötletekkel való játékokkal, a versek dramatizálásával (pl. bábozással), lerajzolásával, festésével új dimenziók nyílhatnak meg az irodalmi nevelés számára.

Az erdélyi gyermekkönyvtári kísérleteket, tapasztalatokat Fazekas Éva, a sepsiszentgyörgyi Kovászna Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárosa foglalta össze. Figyelemre méltó kezdeményezése a „Megy-megy a könyv vándorútra” olvasólánc megszervezése a Cimbora gyermeklap segítségével, mely az erdélyi szórvány magyarságot célozta meg. Az egymástól elszigetelten élő gyermekekhez juttatja el az irodalmat, ismerteti meg velük az olvasás örömét. Az elolvasott művek alapján 8-10 kérdésre válaszolnak a gyermekek, a helyes válaszadók között könyvjutalmat sorsolnak ki. A rendszerváltás óta lehetőség nyílik a „sátoros” ünnepek megtartására. A könyvtárak karácsony, húsvét alkalmával felelevenítik a népi szokásokat, előveszik az alkalomhoz illő irodalmat, a színi növedékek közreműködésével verseket, jeleneteket adnak elő, tojást festenek, árvaházi gyermekek kézimunkáiból kiállítást rendeznek. Anyák napján műsoros megemlékezéseket rendeznek az önként vállalkozó gyermekek részvételével. Alkalmanként könyvtárhasználati foglalkozásokat is tartanak a gyermekkönyvtárakban, melyek sokszor a gyermekek könyvtári munkát segítő felajánlásaival zárulnak. Rendszeres az irodalmi, történeti témájú videófilmek vetítése, s ahol HIFI torony is van a könyvtárban, ott szívesen látják a zenekedvelő gyermekeket. Ez év kiemelkedő rendezvénye az áprilisi könyvkiállítás volt a Kovászna Megyei Könyvtárban, melyen a Móra Ferenc és az Ion Creanga Könyvkiadók szerepeltek kiadványaikkal, lehetőség nyílt kerekasztal beszélgetés formájában a gondolatcserére is.

Erdélyi kollégáink haszonnal forgatják a Magyarországról kapott elméleti, módszertani szakmai kiadványokat (melyeket ez alkalommal is gyarapítottunk), de a konferencián a hozzászólásokból, s az esti baráti beszélgetésen is nyilvánvalóvá vált, hogy az alkalmoszerű segítség nem oldja meg az erdélyi könyvtárak problémáit.

A könyvtárosképzés hiánya jelentősen nehezíti a színvonalas szakmai munka kialakulását, a tanfolyamok nem pótolják a rendszerezett, alapos, elméleti, módszertani és gyakorlati felkészítést. A valódi, hosszútávon is működő segítség – amíg az Erdélyben meg nem oldódik – egy könyvtári szakembergárda magyaror-

szági felsőfokú könyvtárosképző intézmény(ek)ben történő kiképzése akár részben, távoktatás keretében, az arra kijelölt, korszerűen felszerelt erdélyi tan-könyvtár segítségével. Ez a gárda fokozatosan alkalmassá válhat színvonalas szakmai munkája mellett az erdélyi könyvtárosképzés szervezésére is.

A szakmai program Csíkszeredán ért véget, ahol *Kopacz Katalin*, a Hargita Megyei Könyvtár igazgatója és munkatársai fogadták a csoportot. A szakmai-baráti eszmecserét kedves vendéglátás kísérte. Kollégáink szakvezetést szerveztek számunkra a zsögödi Nagy Imre Múzeumba, a gazdag gyűjteménnyel rendelkező Csíki Székely Múzeumba és a csíksomlyói templomba.

*

Szakmai kapcsolatokkal, barátságokkal, élményekkel gazdagodva, nehéz szívvel váltunk el erdélyi kollégáinktól. Vigasztalásul szolgál, hogy néhányukkal találkozunk majd az MKE körmendi Vándorgyűlésén, s ki-ki saját könyvtára, családja vendégeként is üdvözölheti őket hamarosan.

Köszönet erdélyi barátainknak fogadtatásunkért és az MKE vezetésének az anyagi támogatásért, mely segítette a reményeink szerint mindkét fél számára hasznos szakmai program megvalósulását.

Suppné Tarnay Györgyi

Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve

1992-es évszámmal, a valóságban azonban az elmúlt év (1993) végén jelent meg nemzeti könyvtárunk új évkönyve, az 1984–1985-ös évekről számot adó. Az OSZK hosszú történetének kétségtelenül ez a két év volt egyik legmozgalmasabb korszaka, a „legmozgalmasabb” jelzőt szó szerint véve, hiszen a költözés és a budavári berendezkedés időszaka volt 1984–1985.

Ebből következően az évkönyv legfontosabb írása *Somkuti Gabrielláé*, ő állította össze a könyvtár működéséről beszámoló hivatalos jelentést, dokumentumokkal, adatokkal támasztva alá az OSZK költözködésének hiteles történetét. A 65 400 polcfolyóméternyi állomány áttelepítése a magyar könyvtárügy történetében példa nélküli volt, megszervezése, előkészítése felért egy kisebb hadjárat vezényletével. Nyilvánvaló, hogy a könyvtár rendelkezésre álló szellemi és anyagi erőforrásait erre a feladatra kellett összpontosítani. Annál figyelemreméltóbb, hogy az olvasószolgálatot – ha erős megszorításokkal is – sikerült szinte mindvégig fenntartani. A statisztikai számok persze sokatmondóak: 1984-ben mindössze 1931 beiratkozott olvasója volt a könyvtárnak, az 1985. IV. 9-ei nyitást követően – a korlátozások feloldásával párhuzamban – az év végéig 13 867-en kértek olvasójegyet. A csaknem tízszeresére emelkedett forgalom két tényt jelez. Az egyik, hogy az OSZK-nak egyetlen más magyar könyvtárhoz sem hasonlítható a felelőssége a könyvtári rendszer egészében, szolgáltatásainak bármilyen jellegű csökkentése a hazai könyvtári gyakorlat normális működését veszélyezteti. A másik következtetés ebből a tényből adódik. Ha nem sikerül az elkövetkező néhány évben az OSZK és néhány más nagy gyűjtemény mellett az iskolai és közművelődési könyvtárak alapvető szerzeményezési gondjait orvosolni, akkor a talpon maradó gyűjtemények ostromlott várhoz lesznek hasonlóak, egyre több, lényegi feladatuktól idegen szolgáltatást nyújtva képtelenek lesznek sajátos, senki más által el nem végezhető kötelezettségeiket ellátni.

Arató Antal állította össze a KMK munkájáról szóló jelentést, egyetértve idézhetjük megállapítását, miszerint a KMK „eredményesen munkálkodott mind a folyamatos, szolgáltatásszerű kötelezettségeinek, mind az egyszeri, vállalkozásszerű feladatainak teljesítésében”.

Az évkönyv – a korábbi esztendők gyakorlatának megfelelően – a beszámolók mellett tanulmányokat tartalmaz az OSZK történetéből, munkájából, illetve általánosabb érvényű könyv- és művelődéstörténeti dolgozatokat olvashatunk lapjain. *Bényei Miklós* a reformkori országgyűlések OSZK-ról folytatott vitáit, állásfoglalásait tekinti át írásában; *Szőnyi Éva* az 1864-től 1903-ig megjelenő szépirodalmi napilap, a *Fővárosi Lapok* nemzeti könyvtárunkról szóló publikációit elemzi cikkében. *Wix Györgyné Rég elfelejtett gyűjtők*ről ír, azokról a bibliofilekről, akiknek oly sokat köszönhet a Széchényi Könyvtár. A tanulmányban a szerző a kevésbé ismert gyűjtőknek állít emléket. Bibliofília iránt többé-kevésbé érdeklődő lévén, örömmel olvastam *Delhaes István* hagyatékáról, az OSZK-ba került 381 értékes könyvről, bár egy kicsit most még jobban sajnálom a *Szép művészeti*

Múzeumtól Delhaes gyűjteményének egy kódexét, az 1988-ban hasonmás kiadásban is közreadott *Biblia Pauperumot*.

Németh Mária az aprónyomtatványokról, pontosabban az 1918 és 1944 közötti években az OSZK-n belüli sorsokról írt tanulmányt, új szempontból világitva meg a könyvtár két világháború közötti történetét.

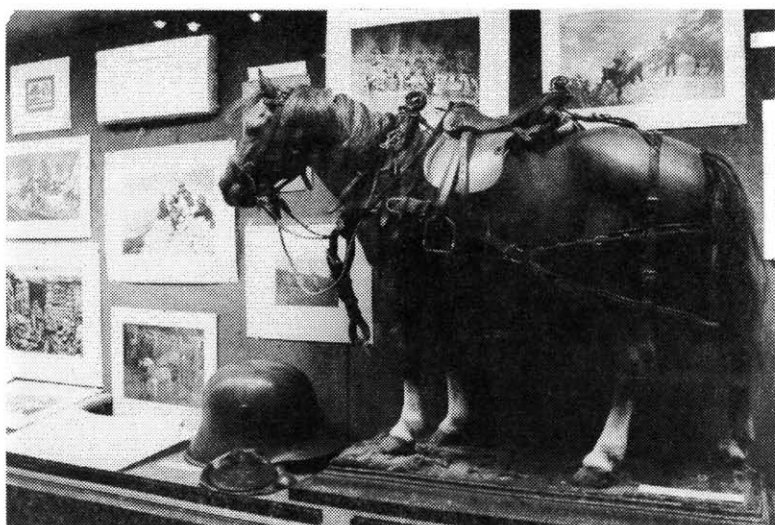
A könyv- és művelődéstörténeti tanulmányok sorában *Borsa Gedeon* egy *Esztergomban* 1501-ben kiállított nyomtatott búcsúlevélről korábban megjelent írását újonnan előkerült adatokkal egészíti ki; *Héjjas Eszter Louis Gédoy*n francia diplomata 1623-as útinaplóját ismerteti. *Szelestei N. László* immár negyedik részét jelenteti meg *18. századi tudósvilág* című sorozatának: ezúttal *Bél Mátyást*, a tudományszervezőt mutatja be. *Fallenbüchl Zoltán Mária Terézia dikaszteriális tanácsosairól* értekezik. 176 tisztviselő legfontosabb életrajzi adatainak regisztrálása mellett tanulmánya a főhivatalok (Kancellária, Helytartótanács, Kamara) működését és a tisztviselők kinevezésének szempontjait is bemutatja. *Pavercsik Ilona* folytatja a kassai nyomdászatot feldolgozó közleményeinek sorát, ezúttal *Egy jezsuita tulajdonban lévő nyomda üzleti „titkai”* címmel írt tanulmányt. *Belágh Rózsa Bod Péter Magyar Athénasának* forrásait elemzi mintaszerűen.

Sajnos, ez a kötet sem nélkülözheti a nekrológokat. *Markovits György*ről és *Vajda Gábor*ról olvashatunk emlékező sorokat.

A *Kovács Ilona* szerkesztette évkönyv nemcsak az OSZK jelene – és múltja – iránt érdeklődőknek, hanem – a korábbiakéhoz hasonlóan – a könyv-, könyvtár- és művelődéstörténet művelőinek is nélkülözhetetlen olvasmánya. Jó lenne, ha folytatásai kevesebb késéssel jutnának az olvasók kezébe.

(Az *Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1984–1985*. Szerk. Kovács Ilona. Bp. 1992., OSZK., 388 p., 1000 Ft.)

Pogány György

Írótalálkozó Faddon

Faddon, a Volent-öböl partján, a Diabetes Center Panzióban került megrendezésre a gyermek- és ifjúsági írók 13. szekszárdi tanácskozása. A május 18-án és 19-én tartott összejövetel címe ez volt: „Ki mit tehet a gyermek- és ifjúsági irodalomért?”

A kétnapos tanácskozást *Elekes Eduárdné* nyitotta meg, s a kerekasztal-megbeszélések elnöki tisztét *Tarbay Ede* és *Vidor Miklós* töltötte be. Az írókon kívül több könyvtáros, tanár, lelkész volt jelen, s képviseltette magát a Móra és a Mágus Kiadó, valamint a Művelődési és Köznevelési Minisztérium is.

Károlyi Ágnes vitaindítója felvázolta a jelenlegi könyvkiadás és értékesítés helyzetét. Több hozzászóló között az olvasáskultúra oldaláról világította meg a kérdést *Szabó Éva*, a Magyar Rádió munkatársa, aki egyben a túlzott elpiacosodás veszélyeire is figyelmeztetett. A közös álláspont az volt, hogy eredményt akkor lehet igazán elérni, ha az író, a kiadó, a forgalmazó

és a könyvtáros a saját helyén maximális erőfeszítéssel végzi munkáját. A város nevében a nyitó napon *Kocsis Imre Antal*, Szekszárd polgármestere üdvözölte a résztvevőket.

A találkozó második napján két író életműve szerepelt napirenden. Először *Ordas Iván* pályarajzot olvasott fel *Megay László* munkásságáról, majd *Gacsályi József* vázolta *Lázár Ervin* életművét.

A tanácskozás zárótémája a könyvkiadás finanszírozási kérdéseit érintette, többek között a megjelentetésre vonatkozó pénzeszközök forrásait, illetőleg a jogdíjak alakulását.

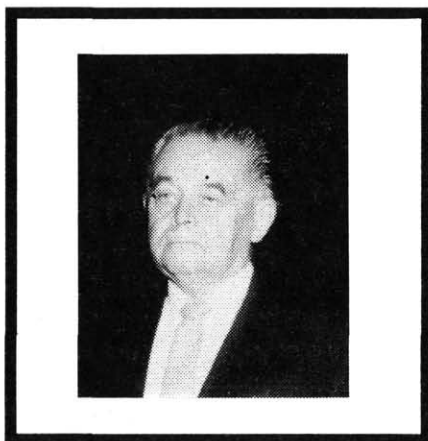
Az immár hagyományos találkozót a Magyar Írószövetség Gyermek- és Ifjúsági Irodalmi Szakosztálya és a Tolna Megyei Könyvtár rendezte meg gyönyörű környezetben, mintegy biztosítva az eredményes, nyugodt munkát. A tanácskozás anyagának részleteit az *Új Forrás* című folyóirat őszi száma jelenteti meg. (– sál –)

Könyvtárak a jövő szolgálatában címmel második alkalommal rendezte meg a *Határainkon túli magyar könyvtárosok szakmai tanácskozását* a Békés Megyei Könyvtár és az MKE Békés Megyei Szervezete. A csaknem egyhetes rendezvényen – amint az gondolható – felvonultak a hazai és a határon túli magyarság könyvtárügyének legnagyobbjai. Parádés tanácskozás volt, villódzó elmék (csak a hazaiak közül sorolva néhány nevet: *Sóron László*, *Horváth Tibor*, *Zalainé Kovács Éva*, *Papp István*, *Vadász János*, *Poprády Géza*, *Nagy Attila*, *Kiss Gy. Csaba* stb.) adtak elő, vitáztak, érveltek, cseréltek eszmét. A rendezvényről a 3K természetesen bőséges információkkal fog szolgálni közelezen.

Benda Kálmán (1913–1994)

1994. március 13-án váratlanul elhunyt Benda Kálmán akadémikus, a magyar humán tudományos világ kiemelkedő személyisége, a magyar történetírás egyik doyenje, a tudományos gyűjteményügy éharcosa.

Apai ágon Abaúj-Bereg megyei kálvinista kispapok családjából származott, amely eredet, valamint középiskolai neveltetése egész életén, magatartásán, gondolkodásán felismerhető volt. Nagyváradon született, 1913. november 27-én. Apja katonatiszt volt, aki a nagyváradi hadapródiskolában szolgált. Még hat esztendőse sem volt, amikor az I. világháború kimenetele következtében Nagyvárad Romániához került. A Benda család „repatriált” Magyarországra. Így Benda Kálmán már Budapesten kezdett tanulni. Középiskolába a Budapesti Református Főgimnáziumba (a „Lónyay”-ba) járt, ahol 1932-ben érettségizett. A tiszaháti kálvinista tradíciókat hordozó családi hagyomány mellett az itt kapott nevelés alakította ki végleges jellemét, gondolkodását. A „Lónyayban” református szellemiségű, azaz néphez hű, szociális érzékenységű, Habsburg-ellenes, bizonyos mértékig „forradalmi töltésű”, az adott, kimondott szóhoz, a megismert igazsághoz keményen ragaszkodó magatartásra való nevelést kapott. Ez korántsem jelentett valamiféle dogmatikai zártságú felekezetieskedést. (Ezt az a tény is jól mutatja, hogy a Lónyay Gimnázium, bár a református egyházé volt, nem csupán reformátusok, hanem számosan más felekezetű gyermekek – evangélikusok, római katolikusok, unitáriusok és nagy számban zsidók – a pesti értelmiségi zsidó családok gyermekei – is tanultak.) Sokkal inkább jellembeli magatartást, történelmi világnézetet, „református, magyar öntudatot” adott, azt, hogy a magyar szabadságharcok, a nemzeti kulturális és politikai mozgalmak az egész Habsburg-korszakon át, református vezetés alatt alakultak ki, s a reformátusok voltak a magyarság élő lelkiismerete. „Azt mondhatnám – nyilatkozta Benda Kálmán a vele készült egyik interjúban, de erre szinte minden beszélgetésben visszatért –, hogy a mi kálvinizmusunk, amit a Lónyay utcai iskolában kaptunk, ebben az értelemben egyfajta történelmi öntudat volt. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a mi tanáraink nagyon sokszor hangsúlyozták a hűséget a néphez, ahhoz a magyar néphez, amelyet – úgy mondták nekünk – az ellenreformáció óta a bécsi Habsburg-uralom mindig elnyomott, amely nem tudta saját erejét kifejteni és önmagát megtalálni. Ha célt állítottak elénk, amint állították, akkor az az volt, hogy: nektek, akik iskolát

végeztek, tanultok, akik majd valamilyen fokon mégis vezető szerepet fogtok betölteni, nektek kötelességetek, hogy ezt a népet valahogy a felszínre hozzátok és emberi sorsot adjatok neki. Tulajdonképpen ezek a protestáns hagyományok alkották a népi mozgalom gyökerét is”. – S éppen ez az, amiért ezeket a motívumokat most újra idézzük, kiemeljük és hangsúlyozzuk. Egyáltalán nem valamiféle felekezetieskedő megfontolások vezetnek, – ez nem is volna sem méltó, sem jellemző Benda Kálmánhoz, s az emlékezőnek sem célja, szándéka, vagy stílusa ez, hanem azért tesszük, mert itt van Benda Kálmán egész életvitelének alapja, gyökere, másrészt, mert innen érthető a magyar református (protestáns) értelmiség két világháború közötti gondolkodása, tenni akarása. A népi mozgalmat említi Benda is, amivel szorosan összefügg pl. az 1943-as balatonszárszói konferencia, a Soli Deo Gloria Diákszövetség és az annak égisze alatt működő Kabay Márton Kör tevékenysége stb., amely szervezeteknek Benda Kálmán nem volt ugyan tagja, munkájukban nem vett részt, de annál aktívabban dolgozott a népfőiskolai mozgalomban. Viszont a magyar református (protestáns) értelmiség nagy része hasonló éltettségű volt, amely motiválta a II. világháború alatti (és utáni, amíg hitt a demagógiának, s fel nem ismerte annak valódi tartalmát és célját!) magatartását.

Itt, a Lónyay utcai református gimnáziumban vetették meg Benda Kálmán – és sok magyar fiatalember – történelemszemléletének, magyar református öntudatának alapjait, és itt nyert alapos klasszikus és modern idegen nyelvi képzést. Ez a tudásanyag gazdagodott és ez a szemlélet szerencsésen egészült ki, széleseedett, vált még nyitottabbá részben az egyetemen tanultakkal, részben a külföldi – bécsi, berlini, párizsi – peregrinációk tapasztalataival. Egyetemi tanulmányait – Eötvös-kollégistaként, amely körülmény szintén adott egyfajta karaktert – a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a köztudottan római katolikus szemléletű és Habsburg-orientációjú történészprofesszor, *Székfü Gyula* tanítványaként végezte: az ő szemináriumának volt tagja, nála doktorált 1937-ben, mellette volt gyakornok, és Székfü habitálta egyetemi magántanárként 1945-ben. A volt „lónyaystának” azonban Székfűvel sohasem voltak konfliktusai: mindketten tudomásul vették és tisztelték a másik meggyőződését. Jellemző erre az a tény is, hogy Benda Kálmán Székfü Gulának írt doktori értekezése: *A magyar nemzeti hivatástudat története a XV–XVIII. században* (a 128 nyomtatott oldalon megjelent mű a budapesti Bethlen Nyomda terméke, 1937-ben). Disszertációjában Benda Kálmán már rámutatott *Bocskai Istvánnak* „...az Istennel személyes viszonyban lévő kálvinista öntudatá”-ra, „...ki érzi, hogy küldetése onnan felülről van...” (80. oldal). Ez a határozott predestinációs hit és küldetéstudat szoros összefüggésben áll a kálvini ellenállással, amely témát Benda Kálmán tovább kutatta, pl. a *Habsburg politika és rendi ellenállás a XVII. század elején* (*Történelmi Szemle*, 1970.), *A kálvini tanok hatása a rendi ellenállás ideológiájára* (*Helikon*, 1971.), *Kálvin és a magyar rendi ellenállás* (*História*, 1983.) és egyéb tanulmányaiban.

Benda Kálmán az egyetemen Székfü tanítványa volt ugyan, de – természetesen – hallgatott más professzorokat is. *Mályusz Elemértől* tanulta meg, hogy ne csak a katonai és politikai eseményeket vizsgálja a történész, hanem azt is, hogy milyen nép élt egy-egy tájon egy-egy korban, hogyan alakultak életviszonyai, milyen volt egy-egy történelmi tájegység nemzetiségi, etnikai összetétele; *Hajnal István*

a legfrissebb nyugati társadalomtörténeti eszméket ismertette előadásában; *Domanovszky Sándortól* gazdasági szemléletet kaptak; *Szentpétery Imre* a középkori oklevélolvasásba és a közép- és koraujkori iratok forráskritikájába vezette be őket. Mindezek mellett Benda Kálmán Eötvös-kollégista is volt, ahol egyrészt külön ismeretekre tett szert, másrészt az általános német irányultsággal szemben a francia orientáció felé kapott indíttatást. A francia nyelvet *Ligeti Lajostól* tanulta. 1937-ben, 1938-ban Bécsben, Berlinben és Párizsban – ösztöndíjasként – mélyítette itthon szerzett tudását, szélesítette európai szintűvé látókörét. Ezen szellemi műhelyekben nevelődve, egyéni tehetségét is jól kamatoztatva – nemzedéke általában alapos tudású, kiválóan képzett szakgárdájában is –, Benda Kálmán kiemelkedő történésszé vált.

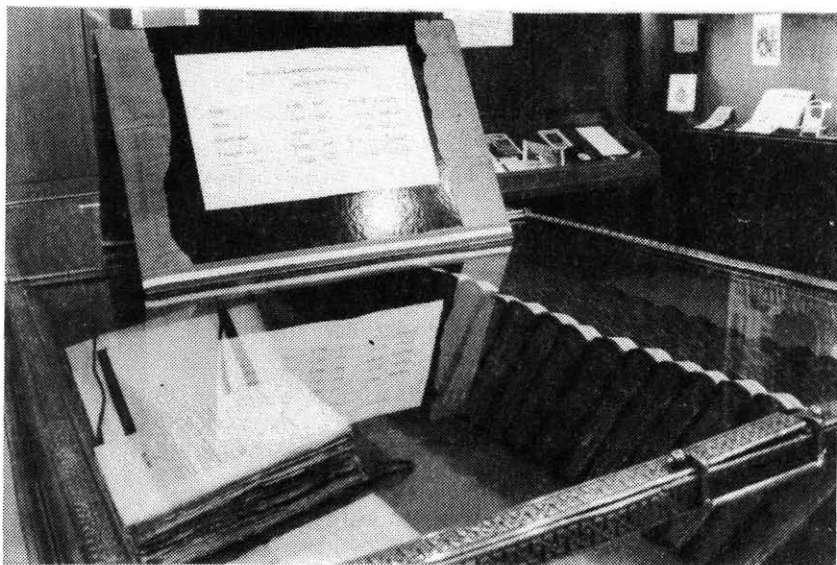
Pályája simának, szépen ívelőnek indult, bár kezdettől fogva nem volt zökkenőmentes, igazán „rázóssá” azonban csak később vált. Láttuk, Szekfü Gyula mellett indult, majd külföldi ösztöndíjas volt. Hazajöve „állástalan diplomás” lett ő is. 1939-ben kinevezést kapott a beregszászi gimnáziumhoz óraadó helyettes tanárnak. Katonai szolgálata miatt azonban ennek nem tudott eleget tenni. Egy esztendő múlva hasonló minőségben, „hazai pályán”, a Budapesti Református Gimnáziumban (a „Lónyay”-ban) már tanított. 1940 és 1943 között vezette az évenként több hónapon át működő tatai népfőiskolát, amely az adott időszakban Magyarországon az egyetlen nem egyházi népfőiskola volt. Ennek a gondolata a *Magyary Zoltán* által vezetett Közgazdaságtudományi Intézetben született. Ugyanis egy modern közigazgatás kiépítéséhez – Magyary Intézetének a koncepciója szerint – képzett szakemberekre van szükség a parasztság körében is. Benda Kálmán itt, amellet, hogy az egész népfőiskolát vezette, magyar történelmet és szociológiát tanított. Ezt a népfőiskolát 1944-ben hatalmi szóval szüntették meg, mondván, hogy az államrend ellen lázít.

1941 őszén Benda Kálmánt a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Népművelési Főosztályára nevezték ki segédtitkárrá, a népfőiskolai ügyek előadójá-

ul. 1942 márciusában, az akkor szervezett s a tragikus sorsú tudós miniszterelnökről, Teleki Pálról elnevezett Tudományos Intézethez került tudományos intézeti tanárként, az intézet *Deér József* igazgató és *Kosáry Domokos* igazgatóhelyettes irányítása alatt működő önálló történettudományi részlegéhez. Elsődleges feladata az intézet francia nyelvű folyóiratának, a *Revue d'Histoire Comparée*-nek a szerkesztése volt. (A Teleki Pál Tudományos Intézet ismert volt angol-francia orientációjáról, s ez a francia nyelvű folyóirat kitörési lehetőséget is jelentett a nemzetközi elszigeteltségből.) 1945-től 1949-ig, az intézet megszűntetéséig Benda Kálmán annak egyik igazgatóhelyettese lett.

1949 után „múltja” és főleg „kálvinista gerincessége” miatt állást nem kapott: hosszú ideig alkalmi munkákból – kutatásoknál „néger”-ként dolgozott, disszertációkat írt mások neve alatt, könyvügynökséggel foglalkozott – és főleg felesége, *Szabó Mária* matematika-fizika szakos tanárnő fizetéséből élt a család. Ez a „törvényen kívüli állapot” 1951 nyaráig tartott.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1950. évi 29. számú törvényerejű rendeletének több paragrafusa és a Levéltárak Országos Központja javaslata alapján a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter a Dunamelléki Református Egyházkerület Püspöki Hivatala irattárát és a Ráday Könyvtár levéltári részlegét teljes egészében „nemzeti érdekű magán-(gyűjtő)-levéltárrá” nyilvánította. Ennek hatására a Református Egyetemes Konvent – a Levéltárak Országos Központjával folytatott megbeszélések értelmében – 1951. május 18-án Budapesten tartott ülésén hozott határozata ajánlotta az egyházkerületnek tudományos követelményeknek megfelelő „kerületi” levéltárak felállítását, az iratanyag gondozására főfoglalkozású szakember beállítását. Ennek alapján a dunamelléki egyházkerület – kimondottan tudományos elgondolással – önállósította a levéltárat és szakembert állított élére. Erre a tisztre-feladatra – barátai Benda Kálmánt ajánlották, s így – 1951. július 2-ától az egyházkerület levéltárosként alkalmazta őt, s feladatául tűzte ki az egyházi szervek levéltári anyagának, valamint a kiemelkedő lelkészi és az egyházzal kapcsolatban állt nem lelkészi („világi”) személyek iratanyagának fokozatos begyűjtését és a tudományos kutatás számára való hozzáférhetővé tételét, vagy rendezését. A begyűjtés munkáját egy pozitív és két negatív körülmény jótékonyan segítette. A pozitív jelenség Benda Kálmán lelkesedése és szorgalma volt. A két negatív körülmény közül az egyik az a sajnálatos tény, hogy a lelkészek egy részének sem az egyházközségi, sem az egyházmegyei iratanyag értékéről, történeti jelentőségéről semmi fogalma sem volt, velük szemben közönyösek voltak, nem látták értelmét, célját azok őrzésének, gondozásának, így a legtöbb esetben szívesen adtak túl azon, s még esetleges lekiismeretfurdalásukat is megnyugtathatták, hogy „jó helyre került az iratanyag”. A másik negatív körülmény, hogy ez az időszak a kitelepítések ideje: 1951. június 17-én jelent meg ugyanis a „volt kizsákmányolók” Budapestről való kitelepítéséről szóló rendelet. Számos magyar történelmi család esett a rendelkezés hatálya alá, akik nem szívesen vették volna, ha levéltári anyaguk állami kézbe jut (magukkal ugyanis – ismert okok miatt – nem vihették). Amikor azonban Benda Kálmán felkereste őket, örömmel és bizalommal adták át a Ráday Levéltárnak az általuk féltve őrzött „kincseket”. Ez a magyarázata annak, hogy a Ráday Levéltárban igen nagy számú családi levéltár található. (Ehhez hasonló jelenség játszódott le 1980 után, amióta Benda Kálmán ismét a Ráday Gyűjtemény élén

állt: a külföldön, emigrációban élő magyar kutatók, családok, egyesületek, magánszemélyek adták át, ajándékozták vagy helyezték el gyűjtésüket, könyvtárakat, iratanyagukat hazai földön, - a Ráday Gyűjteményben.) Ezt a nagy mennyiségű iratanyagot azonban nemcsak begyűjteni, tárolni, őrizni kellett, hanem „a tudományos kutatás számára hozzáférhetővé” is kellett tenni, rendezni kellett, valamint szakszerűen elhelyezni. Benda Kálmán (*Németh Balázssal*) kidolgozta a *Értelmiségi családok levéltárának rendezése* elvi és módszertani tenni-valóit (*Levéltári Híradó*, 1956.). Így a dunamelléki egyházkerület levéltára Benda Kálmán munkája nyomán, szervezésében és irányítása alatt emelkedett a püspöki hivatal irattára szintjéről jelentős, ismert és egyre inkább használt tudományos intézménnyé. Már a levéltár szervezése, felállítása pillanatában a szerkezeti egységek kialakítása a modern levéltári elveknek megfelelően történt, ami a későbbiekben az intézmény további fejlődésében-fejlesztésében nagy segítséget jelentett. Az 1950-es évek eleje a Ráday Könyvtár és a Levéltár történetének „hőskora” volt. (A Könyvtár és Levéltár 1955. január 1-jével, dr. Pap László teológia professzor főigazgató vezetése alatt Ráday Gyűjteménnyé szerveződött. A Gyűjteménybe tömörülés folyamánaként a levéltár kezelésébe került a Ráday Könyvtár kéziratára is, amely a szigorúan vett kézirati anyagon kívül nagy mennyiségű és igen értékes, rendkívül fontos levéltári jellegű anyagot is őrzött, mint pl. a Ráday család levéltárát, s annak szinte szerves részét képező, protestáns ágensek iratainak egy részét.) A begyűjtött iratanyagot el is kellett helyezni. Pénz nélkül, megfelelő helyiségek nélkül (a raktárat pl. a lépcsőházból elrekesztett területen rendezték be, a polcokat hulladékfából építették) kész csoda, hogy ezek a Ráday Kollégium épületének az 1980-as években történt felújításáig funkcionáltak! A felsőbb egyházi vezetés legcsekélyebb megértése és támogatása nélkül, dr. Pap László gyűjteményi főigazgató és dr. Benda Kálmán áldozatos és leleményes, számos esetben fizikai munkája révén, néhány lelkes fiatalember ke-

ze nyomán jött létre a magyar tudományos élet egyik jelentős bázisa, a Ráday Gyűjtemény, benne a Ráday Levéltárral.

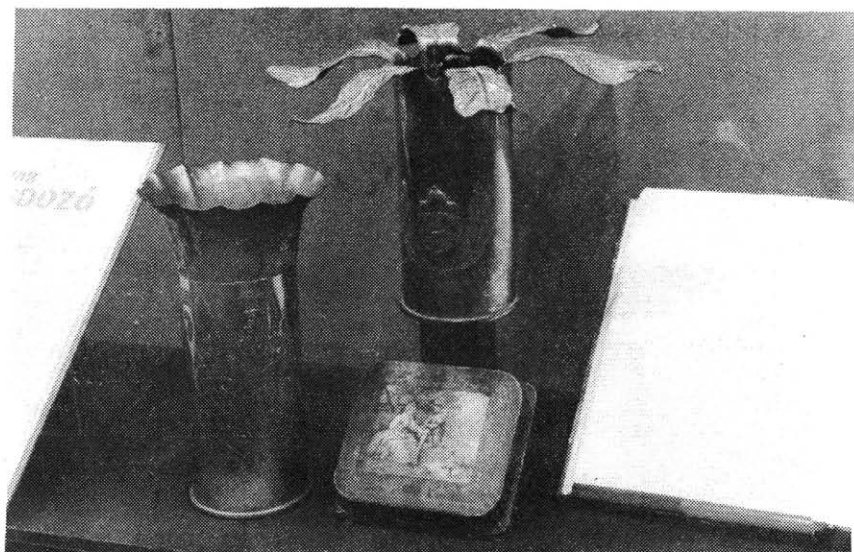
A tudományos munka serkentésére, elősegítésére, az elért eredmények ismeretetésére – az adott korban igen szűkre szabott lehetőségek ellenére – fórumot is igyekezett teremteni: megalakította a Ráday Egyháztörténeti Munkaközösséget és a „Ráday-teákat” is létrehozta, amely alkalmakon értékes előadások, felolvasások is hangzottak el, és fontos témák kerültek megbeszélésre – egy csésze tea és néhány szem keksz mellett.

A Ráday család könyvtárának feldolgozása során került elő a család levéltári iratanyaga, amelynek tüzetesebb átnézése során derült fény annak történeti értékére és jelentőségére: a Rákóczi-szabadságharc történetét szinte újra kell írni ennek az iratanyagnak az ismeretében. Döntés is született: az Akadémia Kiadó hajlandó megjelentetni Ráday Pál iratait (I. 1955., II. 1961.). Benda Kálmán ekkor kezdett el foglalkozni a Rákóczi-szabadságharc történetének és II. Rákóczi Ferenc személyének kutatásával. A forrás-kiadás aprólékos munkájában, módszertanában fortélyainak ismeretében ekkorra már jártasságot szerzett *A magyar jakobinusok iratai* kötetének kiadása során. E témakörben számos kisebb-nagyobb forráskiadása alapján is – olyan jártasságot és tekintélyt szerzett magának, hogy természetesnek vehetjük, hogy Benda Kálmán dolgozta ki *A Magyar Országgyűlési Emlékek sorozat 1607–1790 közti részének szerkesztési és forrásközlési szabályzatát* (Századok, 1974.). Benda Kálmán forráskiadásainak „csúcsteljesítménye” a *Moldvai csángó-magyar oklevéltár, 1467–1706* (I-II. 1989.).

Benda Kálmán 1957 őszéig vezethette a Ráday Levéltárat. A forradalom leverése utáni „konszolidáció” előbb Pap Lászlót távolította el, majd az egyházkerületi főgondnokváltás „következményeként” Benda Kálmán kényszerült – egyik napról a másikra – elhagyni a Rádayt. Az egyházkerületi közgyűlés 1957. november 13-án „fogadta el” Benda Kálmánnak az egyházkerületi levéltárosi tiszteréről való „lemondását”.

*

A Ráday Levéltárból történt kényszerű távozása után Benda Kálmán a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete állományába került. (Az 1956-os forradalom eseményei sodrában, szinte „véletlenül” az Intézet Forradalmi Bizottságának tagja lett, 1957. január 1-jétől egyik igazgatóhelyettes a Történettudományi Intézetben. 1958 őszén aztán „átszervezés” kapcsán megszüntették igazgatóhelyettesi állását, de az Intézet kutatógárdájában meghagyták előbb tudományos munkatársi, majd főmunkatársi, 1981-től tudományos tanácsadói státusban, 1982 ősztől pedig (1987 májusában történt nyugdíjba vonulásáig) osztályvezető volt. Közben 1974–1977 között – másodállásban – a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékén Magyarország történetének az 1526–1790 közötti szakaszát adta elő, címzetes főiskolai tanárként, majd 1979-ben tiszteletbeli professzor lett ugyanezen a tanszéken. (A tanszék *Nem búcsúszom...* című emlékkönyvvel tisztelgett Benda Kálmán géniusza előtt.) 1984 ősztől az Eötvös Loránd Tudományegyetem címzetes egyetemi tanára lett. Időközben a „hivatalos világ” is kezdte elismerni Benda Kálmán tudományos teljesítményét. 1961-ben megszerezte ugyan a történettudományok

kandidátusa fokozatot, de nem taníthatott. Viszonylag sokára, 1979-ben kapott lehetőséget arra, hogy a történettudományok doktora legyen. 1990-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 1991-től rendes tagja lett. 1988. december 14-én a Budapesti Református Teológiai Akadémia fogadta tiszteletbeli doktori sorába. Kitüntetések, elismerések csak élete utolsó szakaszában érték: 1983-ban, 70. születésnapja alkalmából a Munka Érdemrend arany fokozatát, 1988-ban 75. életévének betöltésekor pedig a francia „Akadémia Pálma-Rend Tisztje” (Officier dans l’Ordres des Palmes Academiques) kitüntetést kapta. 1992-ben Széchenyi- és Szentgyörgyi-díjat kapott, 1993-ban pedig Nagy Imre Emlékplakettel tüntették ki. 1987-ben az Országos Széchényi Könyvtár *Adalékok a 16-20. századi magyar művelődés történetéhez* című tanulmánykötetét (szerk. Bálint István János) ajánlotta Benda Kálmánnak. 1993-ban, 80. születésnapjára a MTA Történettudományi Intézete *A tudomány szolgálatában* című emlékkönyvvel tisztelgett a neves történész előtt (szerk. Glatz Ferenc). Számos hazai és külföldi tudományos egyesület, társaság tagja, elnökségi tagja, vagy elnöke volt.

Benda Kálmán 1980. január 1-jétől – másodállásban, de teljes szívvel – „visszakerült” a Ráday Gyűjteménybe, most már gyűjteményi igazgatóként. Ezután – több szerencsés körülmény együtthatása folytán – megélénkült a Ráday Gyűjtemény élete, szabad teret kapott Benda Kálmán szervezőtehetsége. Újraindultak a Ráday-estek („Ráday-teák”), reaktiválódott a Ráday Munkaközösség, s e kettő együttesen eredményezte, hogy a Ráday-esteken újra színvonalas előadások hangzottak el, s folytatódott (újraindult!) a *Ráday Gyűjtemény Évkönyve* névű sorozat, valamint egyéb igen értékes kiadványok és kiadványsorozatok megjelentetésére is lehetőség nyílt. Bár Benda Kálmán meggyőződéssel vallotta azon nézetét, hogy a református tanárképzést nem az általános, közismereti tantárgyak, tudományszakok külön, felekezeti keretek között, felekezeti intézetben való oktatása teszi „reformátussá”, hanem célszerűbbnek-célravezetőbbnek tar-

Mai katonák, '14-es ruhák

totta (és olcsóbbnak!) egy „református Eötvös-kollégium-szerű” intézmény felállítását, – amilyenben ő is tanult, bár az nem konfesszionális intézmény volt –, ahol a református szellemiséget, nevelést hitelesen kapják meg a tanárjelöltek és az egyes speciális ismeretanyagot oktatják (amit egyelőre a református gimnáziumok még nem képesek megadni). Azonban amikor látta, hogy az adott körülmények között mindenképpen létrejön a református egyetem, s az a Károli Gáspár Református Egyetem lesz, s az ő személye az, akiben minden érintett tényező meg tud egyezni, 1993 őszén elfogadta a Zsinat megbízását az egyetem ideiglenes rektori tiszterére, amit haláláig hűséggel teljesített is.

Bár Benda Kálmán élete számos ponton kapcsolódott a református egyházhoz, enélkül a Benda-kép torzó lenne, tudományos kutatásainak jelentős része is érintkezik az egyház történetével, ő mégsem volt egyháztörténész, vagy felekezeti jellegű, konfesszionális elkötelezettségű történetkutató. Roppant széleskörű érdeklődése mellett fő kutatási területe a XVI–XVIII. század magyar és egyetemes történetének vizsgálata, amelyben előbb inkább a politikai, később jobbra a művelődéstörténeti szempontok domináltak. Az adott korszakban pedig ezek egyikét sem lehet komolyan művelni az egyházak létének és tevékenységének figyelmen kívül hagyásával.

Benda Kálmán élete utolsó percéig a „tudomány szolgálatá”-ban állt: franciaországi előadókörútról hazatérve, már magyar földön, a Ferihegyi repülőtéren érte a halál 1994. március 13-án.

Dr. Ladányi Sándor

Kossuth Lajos könyvtára

A Széchényi Könyvtár irattárában nemzetiszínű zsinórral összefűzött, közjegyzőileg hitelesített kettős okirat található: Kossuth Lajos könyvtárának eladási okirata és a vételnél eljáró bizottság alapító levele. Az előbbi így kezdődik: „Eladási okirat, melynek erejével én Kossuth Lajos, egykor Magyarország polgára, törvényhozója, minisztere és kormányzója, mostan pedig számkivetettje s a független Olaszország Torino nevű városának lakosa kijelentem s mindazoknak, kiket illet tudtul adom, hogy egy Budapesten alantabb megnevezett tagokból 1892-ik évben alakult bizottság nevében és megbízásából Eötvös Károly 1893-ik évi június hó 20-án elém személyesen javaslatot terjesztett, mely szerint én torinói lakásomon levő könyvtáramat a magyar nemzet számára halálom esetére biztosítom s engedjem át, minthogy e könyvtár – az ő előterjesztése szerint – tudományos értékén kívül a magyar nemzet előtt nagy kegyeleti értékkel is bír és ezért így indokolta – nemcsak kár, de szégyen és gyalázat is lenne a magyar nemzetre, ha az én könyvtáram is úgy kallódnék el, mint ahogy a költő Zrínyi Miklósnak és a hazátlan bujdosásban elhunyt II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek értékes könyvtáruk eltűnt, elkallódott”. (A történeti igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy *Zrínyi Miklós* könyvtára nem kallódott el: egészében megőrződött és 1891-ben eladásra került. A Széchényi Könyvtár hosszan alkudott a könyvtárra, de a magyar kormány sokallotta a vételárát, s így az a zágrábi nemzeti és egyetemi könyvtar tulajdona lett.) Az eladási okirat Torinóban kelt 1894. február 12-én, az agg Kossuth reszkető kezű aláírása szerepel a végén. Aláírták a dokumentumot fiai: Ferenc és Lajos, valamint Eötvös Károly és az általa vezetett bizottság tagjai: *Herman Ottó, gróf Károlyi Gábor, Sturmán György, Hentaller Lajos, Horváth Ádám* országgyűlési képviselők és *Eötvös Bálint*, a bizottság jegyzője. Néhány héttel később Kossuth már a ravatalon feküdt.

Az előzményekhez tartozik annak ismerete, hogy Kossuth öreg napjaira anyagi gondokkal küzdött. Megtakarított tőkét az olaszországi bankkrízisek felémésztették, s megélhetéséhez kénytelen volt kölcsönöket felvenni. Meggyengült látása és idős kora egyre kevésbé tették számára lehetővé, hogy írásaival pénzt keressen. Az *Irataim az emigrációból* három kötetének elkészülte után egyre nehezebben birkózott a negyedikkel. Kiadója, az Atheneum, nagyvonalúan sietett segítségére, s újabb szerződéssel biztosította számára a napi megélhetést, jöllehet bizonyos volt, hogy a további kötetek már sohasem fognak elkészülni. A felgyűlt adósság kifizetésére azonban így sem volt fedezet.

Eötvös Károly politikus-író és országgyűlési képviselő vezetésével Kossuth Lajos néhány híve 1892-ben bizottságot alakított azzal a céllal, hogy Kossuth anyagi helyzetén könnyítsenek. Adakozásra, gyűjtésre gondoltak, de csak szűk körben és a legnagyobb titokban, mert jól tudták: Kossuth önérzete nem viselné el a mégoly jó szívvel nyújtott alamiznát sem. A hazájából száműzött Kossuth alakja ekkor már oly magasan állt a nemzet előtt, hogy egy országos közadakozás erkölcsileg rombolta volna ezt a nimbuszt. Ekkor támadt Eötvösnek az az ötlete,

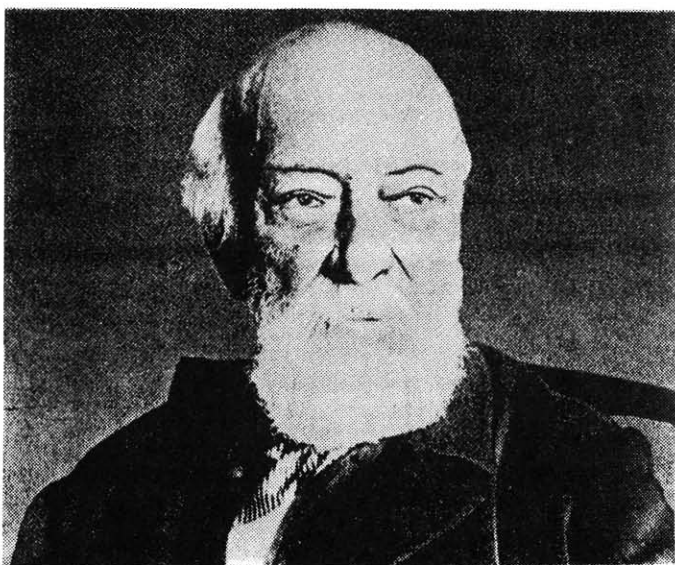
hogy Kossuth könyvtárának megvétele lehet az a forma, mely Kossuth számára nem megalázó, ugyanakkor az adakozók körében sem kelthet visszatetszést. Az ügy azonban – beleértve a gyűjtést is – csak igen lassan haladt előre. A holtpontról való elmozduláshoz újabb lökés kellett.

Eötvös Károly 1893 októberében Herman Ottót küldte tárgyalni Kossuthhoz. Herman Ottót elkísérte az útra felesége is, akit annyira megrázott az öreg Kossuth látványa, amint nagyító üveggel kezében próbál írni, hogy hazatérve hírlapi cikkben számolt be a látottakról. Felhívta a nemzetet, vegyék meg Kossuth könyvtárát, hogy még élvezhesse azt az arasznyi nyugalmat, amely még számára hátra van.

A cikknek országos visszhangja támadt, mindenfelé helyi gyűjtések indultak, amelyek gyorsan le is lohadtak. Kossuthra azonban igen rossz hatással volt a cikk, úgy érezte, koldussá vált a nemzet szemében, s a szájalom gerjesztését a személye iránti legnagyobb sértésként fogta fel. Herman Ottóhoz intézett levelében végül mégis könyvtára eladása mellett foglalt állást, de nem azon az alapon, hogy „szánakozásból anyagi segély nyújtassék”, hanem azért, hogy könyvtára a szétszóródás ellen biztosítva legyen. Könyvtáráért csak annyit kért, hogy adósságait kifizethesse. Ez az összeg 16 000 forint volt. (Összehasonlításképpen: a Széchényi Könyvtár évi beszerzési kerete ekkor 6000 forint volt, a Hírlaptáré még külön 1200 forint.)

Eötvös Károly és Herman Ottó ekkor azonnal munkához láttak. Szűk körben, bizalmas úton gyűjtést indítottak el, elsősorban a képviselőház és a főrendiház tagjai között, valamint felkeresték a legnagyobb pénzintézeteket, Budapest székesfővárost és az Akadémiát. Vidéken csak egyes bizalmi embereket kerestek meg, elsősorban Miskolcon, Herman Ottó szűkebb hazájában. Az eladási okirat név szerint felsorolja az adakozókat, a magánszemélyeket és a testületeket egyaránt. Szép és lelkesítő névsor ez: az arisztokrácia éppúgy szerepel benne, mint az értelmiség és a polgárság, pártállásra való tekintet nélkül. Mindez gyakorlatilag egy hét alatt zajlott le. December végén már táviratilag küldték el az összegyűlt pénzt Torinóba, még valamivel többet is, mint amennyire szükség volt. Így került sor 1894 februárjában az eladói okirat véglegesítésére.

Az adásvételt úgy fogták fel, hogy a bizottság csak mint a felsorolt adományozók megbízott képviselője szerepel, tehát a vételi oldalon az adományozók állnak. Ők sem mint végleges tulajdonosok, mivel kötelezettséget vállaltak arra, hogy az őket képviselő bizottság „alapító levelet állítson ki, melyben a felsorolt adományozók mint alapítók megbízott képviselője gyanánt, a megvett könyvtárát mint örök alapítványt a Magyar Nemzeti Múzeum számára letétként teljes tulajdoni joggal, de mégis azon kikötéssel felajánlja, átengedi s megalapítja, hogy a könyvtár se darabonként, se tudományszakonként szét nem osztva külön szekrényekben együtt kezeltessek”. Vételárként az okiratban 32 130 frank szerepelt. Kimondta végül a szerződés, hogy a könyvtár letétként Kossuth Lajos birtokában és őrizetében marad egészen haláláig. Majdani elszállításáról a Magyar Nemzeti Múzeum köteles gondoskodni. Lényegében ezt ismételte meg és foglalta pontokba az eladási okirathoz csatolt alapító levél, mely 1894. március 15-én kelt, s a bizottság március 18-án nyújtotta át gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszternek.

A 90 éves Kossuth Lajos

Kossuth Lajos március 22-én hunyt el, 92 éves korában. A miniszter megbízásából *Fejérpataky László*, a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtárának igazgató-őre a könyvtár átvételére már másnap Torinóba utazott. A tényleges átvétel azonban ekkor még nem történhetett meg, erre csak május 16-27 között került sor, ugyancsak Fejérpataky részvételével. Ekkor végezték el a könyvek beletárolását, becsomagolását. A 28 láda könyv vasúton tette meg az utat Budapestig. Kossuth könyvtárát ideiglenesen a Múzeum-körúti épület Széchényi-termében helyezték el.

Kossuth könyvtáráról két jegyzék ismeretes: az egyiket maga Kossuth készítette még 1864-ben, s így természetesen nem tartalmazza a könyvtár teljes anyagát. E jegyzéket *Wix Györgyné* vette tüzetes vizsgálat alá. Megállapítása szerint a szakok szerint készült leírások pontos, rendszerető emberre vallanak, a leírásokhoz fűzött megjegyzések közül pedig nem egy fontos történeti-irodalomtörténeti jelentőségű. Egy 8 kötetes Shakespeare-kiadásról pl. Kossuth megjegyzi: „Londoni munkások filléres aláírással (10 000-ren) vettek meg s adtak nekem Shakespeare lakóházának fából készített mintájával...”.

A másik jegyzék az átadáskor, Torinóban készült, s 1–2702 leltári számokon tartalmazza az átvett könyvtár teljes anyagát. Nem betűrendes és nem szakrendi, nyilván abban a sorrendben kerültek leírásra, ahogy a polcokon egymás után következtek. A leírások tartalmazzák a szerzőt, a címet, a megjelenés helyét és idejét, a kötetszámot, s megjegyzés utal a könyv kötött vagy fűzött voltára. A könyvtár kötetszáma – Fejérpataky László 1894. június 5-én, már Budapesten kelt jelentése szerint – 4299 db. volt.

Kossuth könyvtára alatt természetesen az emigrációban keletkezett gyűjte-

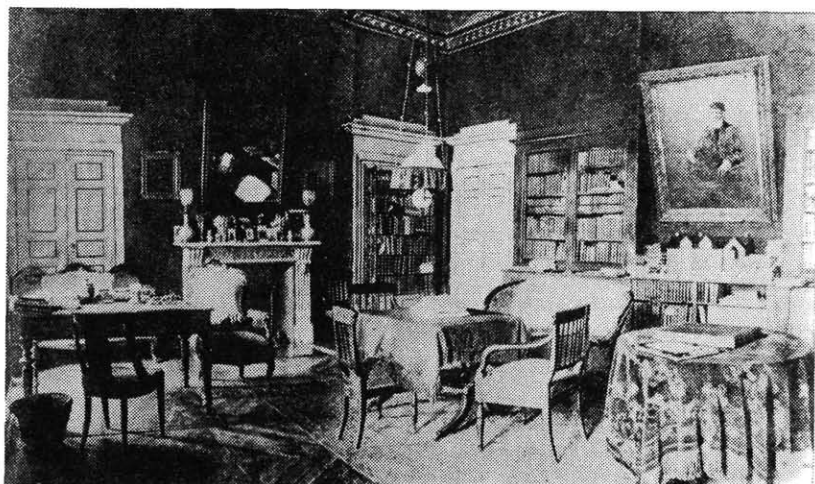
ményt kell értenünk, hiszen a szabadságharc után külföldre menekült Kossuthnak nem volt lehetősége könyveket magával vinnie. Addig szerzett könyvei valóban szétszóródtak s csak néhány bukkant elő később az antikvár piacon. Kossuthnak szokása volt beírni nevét a könyveibe, így azonosításuk egyszerű. 1878-ban Horovitz Fülöp pesti antikvárius ajándékozott egy olyan könyvet a Széchényi Könyvtárnak, mely 1817-ben a diák Kossuth Lajos birtokában volt, s e tényt egy latin vers beírásával is megörökítette. Kalandosabb útja volt a *Javallat Pest megye közigazgatási rendszere iránt* c., 1840-ben megjelent műnek. Ez *Vörös Antal*nak, Kossuth bizalmi emberének könyvtárával együtt került a Széchényi Könyvtár birtokába, s ott mint másodpéldányt, kiselejtezték. Sok évvel később egy antikváriusnál vette meg éppen *Schönherr Gyula*, a könyvtár kézirattárának munkatársa. Mikor a kötéstáblán felfedezte Kossuth Lajos kézírását, a könyvet a Széchényi Könyvtárnak ajándékozta, mivel „bizonyára csak tévedésből selejteztetett ki”.

A Kossuth-könyvtár több rétegből tevődik össze. Egyik, viszonylag igen jelentős rétegét azok a könyvek képezik, amelyeket Kossuth ajándékba kapott részben külföldi útjain, részben hazulról küldték meg tisztelői, barátai. Minderről a könyvekbe írt lelkes dedikációk tanúskodnak. A külföldön kapott művek között sok a díszes kiadású munka, jeléül a megbecsülésnek és tiszteletnek, mellyel különösen angliai és amerikai tartózkodása alatt találkozott. Az utókor számára rendkívül értékesek azok a kisnyomtatványok is, amelyek külföldi útjainak nyomán keletkeztek, mintegy dokumentálva a társadalmi visszhangot. Megtalálhatók itt Kossuth beszédeinek kiadásai és a személyével kapcsolatos irodalom. Feltehetően gazdagodott könyvtára a külföldi emigráns körökkel való kapcsolatai révén, s itt a francia, olasz, orosz, német és lengyel emigrációra gondolunk. Magyarországról bizonyára attól kezdve küldtek számára sok könyvet, amikor 1861-től véglegesen Olaszországban telepedett le. Itt sokan személyesen is felkeresték s ezen a közvetlen úton sok könyv juthatott el hozzá. Nemcsak szerzős művek, hanem számtalan testületi kiadvány is, amely testületek, egyesületek szükségét érezték annak, hogy tevékenységükről Kossuthot tájékoztassák. Más úton aligha képzelhető el, hogy könyvtárába juthattak volna pl. az Országos Iparegyesület jelentése, a Mérnökegyesület alapszabályai, a kolozsvári egyetem tanrendje, vagy a műegyetemi olvasókör évkönyvei.

A könyvtár másik rétegét képezik azok a könyvek, amelyeket Kossuth maga vásárolt. Ezek természetesen nagyrészt külföldi kiadású művek, angol, francia, olasz és német nyelven. Itt érhető tetten leginkább Kossuth érdeklődési köre, ízlése, s számos lapszéli jegyzeten véleménye is. Könyvkereskedőkkel való kapcsolatára utal könyvtárában egy bécsi antikvárius katalógusa, mégpedig annak a magyar származású Kendének, aki a Nemzeti Múzeum Könyvtárának (a mai Széchényi Könyvtárnak) is szállítója volt.

A továbbiakban most már provenienciájukra való tekintet nélkül, tárgy körök szerint kísérelünk meg rövid jellemzést adni a gyűjteményről. (Provenienca szerint legfeljebb akkor lenne pontos kép adható a könyvtárról, ha a könyveket egyenként megvizsgálnák, tekintetbe véve Kossuth 1864-es, sajátkezü könyvjegyzékét is. Talán egyszer ezt a szép feladatot is elvégzi valaki.)

A szépirodalmon kezdve, megtalálhatók Kossuth könyvtárában kedves latin klasszikusai: *Vergilius*, *Cicero*, *Horatius*, *Plinius*, *Cornelius Nepos*, *Sallustius*, *Tacitus* művei. Igen sok angol szerzőt találunk: *Shakespeare*, *Pope*, *Walter Scott*,

Kossuth dolgozószobája Torinóban

Byron, Burns, Moore, Richard, Cooper, Hawthorne, Thackeray, Poe, Longfellow műveit. Német szerző viszonylag kevés van, közöttük *Goethe* és *Schiller* összes művei. A franciák között *Rabelais, Molière, Victor Hugo, Daudet* és *Zola* nevével találkozunk. Az olasz irodalomból *Dante, Tasso, Petrarca, Boccaccio, Manzoni*, az oroszról *Lermontov*. A magyar irodalomból *Kisfaludy Sándor* és *Vörösmarty Mihály* összes művei, *Arany* és *Petőfi* több kiadásban, *Jósika Miklós, Eötvös József, Kemény Zsigmond* és *Jókai Mór* regényei. Érdekes, hogy *Jókaitól* az *Egy magyar nábob* és az *Aranyember* olasz nyelven volt meg, 1882-es fiumei kiadásban. Az újabbak közül *Mikszáth Kálmánt, Kiss Józsefet* és *Szabolcska Mihályt* találjuk. Ez utóbbinak költeményeit 1891-es, *Donászy Ferencnek* történeti tárgyú ifjúsági regényét 1892-es kiadásban.

A könyvek nagyobb része azonban a történelem, az államtudományok (jog, politika, közgazdaság) és hadtudomány körébe tartozik. Ezekben belül is figyelemre méltó a történetfilozófia, az alkotmányjog, a törvénykezés és a pénzügy iránti érdeklődése. A kor jeles történészei csaknem kivétel nélkül megtalálhatók: *A. Thiers* műve a francia forradalomról (1845-ös brüsszeli kiadás), *Lamartine* művei ugyancsak a francia forradalomról (1848–1851 közötti brüsszeli kiadások), *A. Thierry* összes művei, *F. Guizot, J. Michelet, T. Macaulay* munkái. Jelentős számú a *Napóleon*-irodalom. Általában érdekelték a nagy államférfiakról szóló életrajzok és azok művei (*Washington, Jefferson, Bismarck*). Megvolt *Adam Smith* ismert műve, *Montesquieu*-tól a *L'esprit des lois* (Paris, 1820–1822), *Rousseau* összes művei 40 kötetben, *Hegel* történetfilozófiai műve (Berlin, 1848.). E kiemelkedő szerzők mellett gazdag az egyes országok történelmére vonatkozó irodalom, elsősorban a nagy európai országokra (Német-, Francia- és Olaszország, Anglia), az Egyesült Államokra, valamint a Magyarországot környező országokra (Lengyel- és Oroszország, Ausztria, Bulgária és Törökország). Természetes, hogy sok a földrajzi mű, az útleírás, a városleírás és a térkép, bizonyítva, hogy

Kossuth igyekezett behatóan megismerni azokat az országokat, ahol járt. Összefoglaló mű a *Rotteck-Welcker*-féle 12 kötetes Staats-Lexikon (Altona, 1845–1848).

Külön kell szólnunk a Magyarországra vonatkozó irodalomról, hiszen ez a leggazdagabb és legváltozatosabb. Megvoltak az összefoglaló történeti munkák: *Szalay László*: Magyarország története (Lipcse, 1852–1857), *Horváth Mihály*: Huszonöt év Magyarország történetéből (Genf, 1864), *Marczali Henrik*, *Pesty Frigyes*, *Thaly Kálmán*, *Thallóczy Lajos*, *Ballagi Aladár*, *Vámbery Ármin* művei, *De Gerando*-tól La Transylvanie (Paris, 1850), *Orbán Balázstól* a Székelyföld leírása, *Fényes Elek*től Magyarország statistikája (Pest, 1841–1843). Kortársai közül *Pulszky Ferenc* visszaemlékezései (lipcsei kiadás, 1880–1881), *Széchenyi István* naplói (1884), *Görgeyről* szóló munka (1899), *Türr István* művei. A magyar közállapotokról szóló művek szinte minden területről: jog, politika, közgazdaság, közigazgatás, közoktatás, ipar- és mezőgazdaság, kereskedelem, vám- és pénzügy. Pártpolitika és nemzetiségi kérdés éppúgy, mint vallásügy vagy vasútügy; műfajukat tekintve monográfia éppúgy, mint publicisztika, vaskos kötetek és kinyomtatványok, röplapok egyaránt. Sok ismertető, katalógus szól a magyarországi kiállításokról. Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy Kossuth, bár távol élt hazájától, az országról kiváló tájékozottsággal rendelkezett. Ebben olyan elsődleges források is segítettek, mint pl. a magyar országgyűlés iratai vagy a magyar állami költségvetés tervezete. Magyar vonatkozású művek utolsó percéig gyarapították könyvtárát, így találunk 1893-as budapesti kiadású könyvet is.

Külön kell szólnunk a hadtudományi munkákról, mert ez a terület – érthető okokból – különösen vonzotta. Az 1864-es jegyzék 130 katonai tudományos művet sorol fel, s közöttük a legjobb korabeli szakmunkákat. Pl. *Clausewitz*-nek, a napóleoni idők porosz tábornokának 29 kötete szerepel itt. A bejegyzések tanúsága szerint sokat forgatta *Thiebault* Manuel général des états-majors... c. munkáját (Paris, 1813) és egy lovassági szakmunkát (*Bismarck*: Tactic de la cavalerie. A szerző nem azonos a kancellárral!).

Idős korában Kossuth érdeklődése a természettudományok felé fordult. Ekkor jelentek meg könyvtárában az ilyen tartalmú művek, elsősorban a botanika és az ásványtan, melyeket növény- és ásvány-gyűjtéshez gyakorlatilag is felhasznált. De voltak könyvtárában fizikai, kémiai és csillagászati munkák is. *Darwin*-nak mindkét magyarra fordított művét megszerezte. (A fajok eredete és Az ember származása), s valószínűleg tiszteletpéldányként kapta meg Herman Ottó műveit. Megvolt *J.C. Maxwell* munkája az elektromosságról (Traité d'électricité, Paris, 1884) és volt könyvtárában logaritmus-tábla is.

A nem nagyszámú orvostudományi munka csaknem kizárólag a homoopathias gyógymóddal foglalkozik. Nagy szerepet játszott ebben Kossuth háziorvosa, a homeopata Giuseppe Basso-Arnoux. Voltak a könyvtárban fürdőkkal, gyógyvizekkel foglalkozó könyvek is.

Minden nagyobb könyvgyűjteményhez hozzátartoznak a szótárak, így Kossuthnak is igen sok szótára, nyelvkönyve, nyelvtana volt. Megtaláljuk közöttük a magyar nyelv összefoglaló munkáit is, így a *Czuczor-Fogarassy*-féle nagyszótárt (Pest, 1862–1874) és *Szarvas-Simonyi* Magyar nyelvtörténeti szótárát (Bp. 1890).

Kossuth egész élete során sok hírlapot és folyóiratot olvasott, s öregségében sem tudott olyan szegény lenni, hogy az őt legjobban érdeklő folyóiratokat (pl.

Könyv szám	4. Számu Német nyelvű könyvek Katalógus	2
1380	átbírva az 1. Kötetből (Folytatás)	2
<i>Magyar nyelvű</i>		
7.	Clausermaj, Werke (4-10 kötet) Berlin 1833-37	
	• 10. kötet: Feldzug in Sibirien 1746	hírszám
	• 11. kötet: Feldzug in Italien 1749	
	• 12. kötet: Feldzug in Osterreich 1749-50	
	• 13. kötet: Feldzug in Frankreich 1756	szöveg.
	• 14. kötet: Feldzug in Italien 1756-57	
1.	Cecily. The XV. decisive battles of the world 1851	
1.	Scorzasz. Kezvező-könyv - 1759. évi háború	
1.	Feldzug in Ungarn Sommer 1749. Pesti 1850	
1.	Österreich. Compendium zur Russisch. Darstellung des Ungarn. Krieges 1851 Pesti.	
1.	General Suvoroff 1856 London	
1.	Österreich. Compendium zur Darstellung des 1805-1806. Feldzugs in Italien. Wien 1851	
1.	De la Conduite de la guerre d'Espagne 1851. Bruxelles	
1.	Schlammespannung. War betur. London 1851	
1.	Henrich. Defence of Rome 1856. London	
1.	Hedawich. A voice from Sebastopol 1856	
1.	Bazancourt. Campagne de France 1819. Paris 1851	
1.	Boscoli. The Army in Italy (1859). Lond.	az orosz szöveg 1851-52
1.	Regulationen für die russischen Militärs des 18. Jahrhunderts. 1859. Lond.	az orosz szöveg 1851-52
1.	Simon. Military guide for young Officers 1851. Lond.	az orosz szöveg 1851-52
3.	Fortes Compendio de Napoleone. Napoli: 1856. (Folytatás) Napoli 1854	az orosz szöveg 1851-52
1713		

Kossuth Lajos könyvjegyzéke (részlet)

Revue des deux mondes, Nature) ne járatta volna. Hasonlóan sokéves sorozatát találjuk a Revue d'astronomie populaire-nek, a Revue scientifique-nek. A hazai tudományos folyóiratok közül is sok szerepelt: Természettudományi Közlöny, Természettudományi Értekezések, Archeológiai Értesítő, Mérnök- és Építészegylet Közlönye, Közgazdasági Értesítő. Az általános tartalmú folyóiratok közül teljes sorozat található a Magyar Salon-ból, elszórtabb évfolyamok néhány továbbiából (Vasárnapi Újság, Keresztény Magvető, Délibáb). A hírlapok közül valószínűleg csak a legbecseusebbeket őrizte meg könyvtárában: Pesti Hírlap 1848/49, Kossuth Hírlapja 1848, és segédletül Szinnyei József: Hírlapirodalmunk 1848/49-ben c. művét.

A 18. század végénél régebbi kiadású művet gyakorlatilag nem találunk Kossuth könyvtárában. Nem volt bibliofil gyűjtő, olvasta és használta könyveit, mindig az érdeklődésének, ízlésének megfelelőt. Mindössze három kivételt találunk: egy 1644-es löcsei kiadású, és egy 1646-os amszterdami kiadású Új Testamentumot (Károlyi Gáspárét), és Boetius filozófiai munkáját (Amsterdam, 1668). Bibliából még két angol nyelvű kiadása volt, mindkettő az 1850-es évekből.

Kossuth könyvtára ma is együtt tartva található a Széchényi Könyvtárban, mint úgynevezett kegyeleti könyvtár. Az átvételkor készült jegyzék a könyvtár leltára, ennek sorszámait adják a mai felállítás rendjét is. Ez az egyetlen kegyeleti könyvtár, mely ma is gyarapszik, mivel még a 20. században is bukkantak elő olyan könyvek, amelyek Kossuth könyvtárába tartoztak. Érdekes útja volt egy Jefferson-összkiadásnak, melyet Jefferson utódai ajánlással, díszes bőrkötésben

ajándékoztak Kossuthnak. Ez azonban már nem jutott el Kossuthhoz életében, s a könyvek örök sorsa szerint, valahol piacra került. Végül Amerikában vásárolta meg századunk huszas éveiben az a magyar származású antikvárius, *Gabriel Wells*, aki azután a Széchényi Könyvtárnak ajándékozta. De ide kerülnek azok az újabban a könyvtár birtokába jutó korabeli dokumentumok is, amelyek Kossuth külföldi, elsősorban amerikai útjával kapcsolatosak.

E beszámoló felhasználta mindazok kutatási eredményeit, akik e témával eddig foglalkoztak: elsősorban *Szekfü Gyula*, *Somlyói Tóth Tibor*, *Wix Györgyné*, *Rászlai Tibor* és *Batári Gyula* írásait.

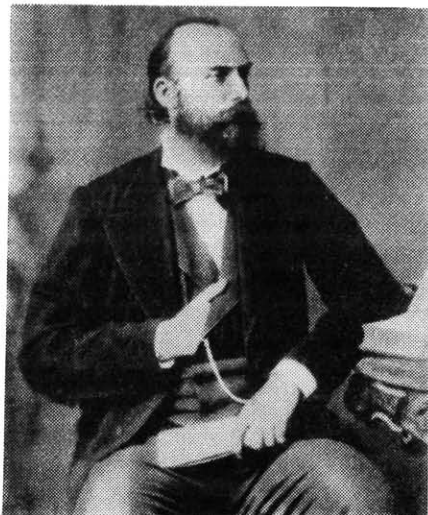
Somkuti Gabriella

Wartha Vince, a Műegyetemi Könyvtár megszervezője

Emlékezés születése 150. és halála 80. évfordulójára

Az idei, 1994-es év a közéleti-politikai változások mellett a jubileumok miatt is nevezetes esztendő. Kereken 150 éve született például *Munkácsi Mihály* festő, a realizmus legjelentősebb magyar mestere, vagy *Apponyi Sándor* diplomata, könyvgyűjtő, aki híres hungarika gyűjteményét az Országos Széchényi Könyvtárnak ajándékozta. A művészek és a humán tudományok képviselőivel szemben kevésbé ismertek a reál- és természettudományok kiemelkedő tudósai, kiknek sorába tartozott *Wartha Vince* kémiaprofesszor, egyben a kor legnagyobb technikai könyvgyűjteményének, a Műegyetemi Könyvtárnak a kifejlesztője. Szükséges a visszaemlékezés azért is, mert *Wartha Vince* (1844–1914) is azok közé a tudós tanárkönyvtárosok közé tartozik, akikről az utóbbi évtizedekben keveset hallottunk.

Ismeretes, hogy a 19. században a technikai főiskolák és műszaki egyetemek könyvtárait az intézmények mérnökstanárai vezették, akik az oktatás-kutatás mellett – mai nevén másodállásban – irányították a könyvtár működését. Így volt ez a budapesti József Műegyetemen is, ahol 1870-ben *Wartha Vince* a „vegyparműtan” (utóbb kémiai technológia) katedra professzora került az egyetem

könyvtárának élére, és aki azután közel három évtized alatt azt korszerű szak-könyvtárrá szervezte.

Felkészülés, tanulmányok

Mielőtt rátérnénk könyvtárosi ténykedésére, röviden vázoljuk iskoláit, tanulmányait, melyek alkalmassá tették szakkönyvtárosi feladata ellátására. Wartha Vince 1844. július 17-én született Fiumében. Édesapja k.u.k. élelmezési tiszt volt, akit rövidesen áthelyeztek Szegedre. Fia itt végezte a középiskolát a kegyes tanító rendiek „nagy-gymnasiumá”-ban. Köztudott, hogy a Magyarországon 350 éve letelepedett piaristák mindig gyakorlatiasan gondolkodtak, ezért diákjaikat az életre nevelték és nagy súlyt helyeztek a reáliák és a nyelvek tanítására. Erre vallanak Wartha gimnáziumi bizonyítványai, melyek szerint a természettanokból kitűnő, mennyiségtan, földrajz és történet tárgyakból jeles, németből és franciából kitűnő, latin-görög nyelvből és magyarból jó osztályzatokat kapott. A tudás alapjainak megszerzésén túl, a Tisza-parti városban töltött iskolaévek legfőbb eredménye az volt, hogy a németajkúnak született diák itt vált szívvel-lélekkel magyarrá, aki hazája iránti szeretetét tetteivel bizonyította.

A reáliák iránt vonzódott, ezért a budai József Politechnikumba iratkozott be (1860), majd egy év múlva Zürichben folytatta tanulmányait és a híres műszaki egyetemen, az Eidgenössische Technische Hochschulén műszaki kémikus (Technischer Chemiker) diplomát szerzett. Zürich volt Wartha első tudományos szárnypróbálgatásának színtere; *Szily Kálmán*nal az ott tanuló magyar diákok részére „technikus önképző társulatot” alakítottak, és tagjaik technikai-természettudományi dolgozatait két kötetben gyűjtötték össze. A *Zürichi Évkönyvek*-nek elnevezett munkát azután 1864-ben megküldték a budai József Politechnikum könyvtárának. Az unikumnak számító egyetlen példányra, az 1950-es évek elején a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára régi anyagának átteleltározásakor rábukkantam és első ízben ismertettem Wartháról frott életrajzomban.

Wartha tanulmányait Heidelbergben, a Ruperto-Carola egyetemen folytatta, ahol Bunsen és Kirchhoff mellett doktori címet szerzett. Utána visszatért Zürichbe és magántanárrá habilitálva dolgozott, kutatásai eredményeit a legrangosabb német, angol, francia szakfolyóiratok közölték. Így a szakemberek jól ismerték nevét, fényes jövő várt rá, amidőn a kiegyezéskor az első hívó szóra hazajött, hogy az itteni fejlődést vegyészeink kiképzésével segítse. Azóta is sokan mentek ki és maradtak külföldön, ahelyett, hogy Wartha példáját követték volna. Pedig akárcsak száz éve, ma is szükség van a nyugati csúcstechnológiákat ismerő, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező oktatókra, tanárookra.

Itthon rövidesen a tudományos élet egyik vezéregyéniségévé emelkedett, a tudománytörténet Wartha Vincében a magyar kémiai technológia megalapítóját tiszteli ma is. A kémia területéről megjelent nagyszámú (662) publikációja megörökítette eredményes munkásságát. Legfontosabb kutatásainak felsorolása is oldalakat igényelne, közülük csupán kettőt említsünk; a víz változó keménységének meghatározására kidolgozott új, gyors módszerét „*a víz lugossági fokának megállapítására*” 1880-tól a szakirodalom máig Wartha nevével jegyzi. Személyét

mindemellett *kerámiai munkássága őrzi. A fémfényű eozinnak elnevezett máztechnika* alapjainak kidolgozásával az 1890-es években a pécsi Zsolnay gyár termékeivel világhírt szerzett. Tudományos munkája elismerésül a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1873), rendes tagjának (1891), majd 1908-tól másodelnökének választotta.

Könyvtárosi működése

Amikor Wartha 1870. november 8-án átvette a könyvtár vezetését, a könyvek néhány szekrényben egy egyablakos szobában szorongtak. A József Ipartanoda néven indult intézet 1848-ban kezdte el könyvek és folyóiratok gyűjtését, azonban a szabadságharc bukását követő önkényuralom alatt a könyvtár alig fejlődött, az anyag feldolgozatlanul hevert. Ezért a műegyetem tanácsa azzal bízta meg Warthát, hogy rendezze az anyagot és szerkesszen róla nyomtatott katalógust. Wartha Vince vegyésztanár e feladat végrehajtása közben vált könyvtárossá. Munkáját a katalógus előszavában így foglalta össze: „A kiadás kivitelével megbízatván mindenekelőtt szükségesnek tartottam az egész könyvtárt beható revízió alá vetni, a mutatkozó hézagokat pótolni, a művek újabb szakok szerinti beosztását következetesen keresztülvinni”.

Mint könyvtárvezető minden művet kézbe vett és tárgyak, tartalmuk szerint különválasztva kerültek azok az általa megalkotott szakcsoportokban raktári elhelyezésre. Wartha a tudományokat nem a filozófia, hanem az oktatás és a gyakorlati élet szempontjait figyelembe véve 26 szakcsoportba osztotta, megjelölésükhöz mnemotechnikai jelzeteket használt, például M=Matematika, T=Természettan, V=Vegytan. A szakokon belül a beszerzés időrendje szerint növekvő számjelzeteket alkalmazott. A tudós vegyész rendszerező tehetsége a könyvtári munkában jól érvényesült: az előtte kialakult müncheni, drezdai stb. rendszerekkel szemben a műegyetemi gyakorlatiasságával tűnt ki. Az ABC egy-egy nagy betűjével jelzett szak-, egyben elhelyezési rendszer időtálló voltát bizonyítja, hogy nyolc évtizeden át használták, és csak az 1950-es évek elején tértek át az ún. ugrószámú numerus kurrens elhelyezésére. Ugyanakkor fejezték be a Wartha idejében kezdett inventáriumok (folió nagyságú leltárkönyvek) használatát 1949-ben, és megkezdték a csoportos leltározást egyedi kartotékleltár-lappal.

Wartha a József Műegyetem könyvtárának első nyomtatott katalógusával 1874-ben lépett a tudományos világ elé, a munka három részre tagozódott; betűrendes címjegyzékre, szakrendi tárgymutatóra és függelékre. A katalógus 3783 mű (kb. 25 000 kötet) címeírását tartalmazta, korának megfelelő színvonalon. Wartha professzor tekintélyének köszönhetően az egyetem a könyvtárat megfelelő dotációban részesítette. Így az egyetemen az állomány folyamatosan gyarapodott. Ezért 1893-ban második, bővített kiadására került sor, az új nyomtatott katalógus már kereken 12 000 művet foglalt magában 50 000 kötettel. Joggal írta róla Petzhold Adressbuch-jában, hogy az egzakt tudományok területére tartozó könyvállománya tekintélyes nagyságú és értékes.

Valóban, a Műegyetemi Könyvtár nyomtatott, terjedelmes katalógusa megjelenése idején a műszaki szakirodalom átfogó bibliográfiájának számított, és a

technika szakembereinek fontos információkkal szolgált. Ugyanis nem volt túlzás a műegyetemi rektor 1890/91. évi beszámolójának azon megállapítása, hogy „könyvtárunk még mindig az egyetlen számba vehető technikai könyvtár az országban”. A könyvtártörténetből tudjuk, hogy az időben korábban keletkezett selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia könyvtári állománya a század végén, 1899-ben sem haladta meg a 27 000 kötetet. Az 1883-ban alakult Technológiai Iparmúzeum könyvtárának (a mai Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár jogelődje) 1890/91-ben mindössze 1412 mű (2627 kötetben) volt az állománya.

A több nyelvet beszélő tudós Wartha jól ismerte a külföldi szakirodalmat és tájékozottságát a könyvtári beszerzéseknél kamatoztatta. Felismerte a folyóiratok és időszaki kiadványok fontosságát, ezért a kezdeti 173-ról 467-re emelte a megrendelt periodikumok számát. Tisztában volt az egyetemi könyvtárak archiválási, megőrző feladatával is. Erre vall, hogy mikor *Eötvös Loránd*, atyja végakarata szerint *Eötvös József* 1000 kötetes gyűjteményét a Műegyetemi Könyvtárnak adományozta (1872), Wartha a becses hagyatékot egybetartva különgyűjteményként kezelte. Példáját az utódok nem követték, és 1945 után, sajnos, egy részét szétesztették nagyságuk szerint, majd a 60-as évek elején mint profilidegent más könyvtárnak adták. Az értékes közgazdasági és történeti-filozófiai könyveknek ma a Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom- és Gazdaságtudományi Karának oktatói és hallgatói jó hasznát vennék.

A könyvtár az elsők között volt, mely a műegyetem pesti Múzeum körüti palotájában (épült *Steindl Imre* tervei szerint 1884-ben, ma az ELTE Természettudományi Karának székháza) korszerű elhelyezést és berendezést kapott. Az olvasóknak 110 személyes nagyolvasóterem, külön tanári olvasó állt rendelkezésére, megfelelő könyvtárosi helyisége és jó raktára volt. Azzal is kevés könyvtár dicsekedhet, hogy műszaki berendezését saját könyvtárosa tervezte: a Műegyetemi Könyvtárnak a maga korában modern fűtési és szellőztetési rendszere Wartha tanár légfűtési elve alapján működött. A későbbiekben Wartha tapasztalataival segítette a kolozsvári egyetemi könyvtár palotájának épületgépészeti berendezését is.

Az új elhelyezéssel egyidőben kiadták – a műegyetem szervezeti szabályzatának fejezeteként – a könyvtár használatára vonatkozó utasítást. Az olvasóközpontú felfogásra jellemző például, hogy amikor zárva volt a Műegyetemi Könyvtár, az olvasók a keresett, kölcsönözni kívánt művek jegyzékét bedobhatták a bejáratnál lévő levélszekrénybe, és ennek alapján a könyvtár eljuttatta a könyveket az egyetemi igénylőkhöz. A fentiekben vázoltak alapján az 1885-évi első országos könyvtárstatisztika méltán állapította meg a Műegyetemi Könyvtárról a következőket: „Modern jellegű sakkönyvtár, hazai könyvtáraink között kiváló helyet foglal el. Elhelyezése a díszes műegyetemi épület földszintjén csinos helyiségben van. Maga az olvasóterem 28 m hosszú, két oldalról 18 ablakkal, légfűtéssel ellátva és célszerűen felszerelve”. Az elismerés, a dicséző jelzők Wartha tanár és „főkönyvtárnok” hozzáértését igazolták, elgondolásainak realitására vallanak.

Bár elsősorban kémiaprofesszor volt, könyvtárvezetői teendőinek is messze-menően eleget tett. Szerette a könyveket és a könyvtárak hivatását is jól látta: „Sajátos érzés fog el, ha este magamban vagyok a könyvtár helyiségeiben. Ott

sorakoznak a fóliánsok a polcokon, ott találtak helyet a tudományos szaklapok ezrei, a művészet termékei, a térképek és sok más néma tanúja a régen elmúlt és jelen tudományos életnek... Mindenütt és mindenkor a könyvtárak kincseiben tükröződik vissza az illető nemzet műveltségi szintje”. Az alexandriai könyvtár nem jelentette-e a görög tudományosság tetőpontját? – teszi fel a kérdést, és ezért fájjalja, hogy a magyar könyvtárügy el van hanyagolva. Erről így ír 1893-ban: „És hol állunk ma? Európa művelt nemzetei sorába szeretnénk lépni, de pirulnunk kell, ha szegényes ruházatunkra tekintünk. Valóságos könyvtárunk nincs ...A magyar szaktudós sok esetben kénytelen külföldi könyvtárakhoz fordulni!” – írta az időszerű sorokat, és gondolatait így fejezte be – „Mefogja magát bosszulni a közönyösség – amire nálunk minden irányban akadunk – a jövő nemzedékén, amikor már késő lesz a bajokon segíteni”.

A könyvtárak között kevés kivételnek számított a Műegyetemi Könyvtár, ami főleg Wartha lelkes, fáradságot nem ismerő könyvtárszervező munkásságának köszönhető. A kortársak is tudták ezt, és amikor a milleniumkor a műegyetem rektorává választják és 1896. szeptember 1-jével átadta a könyvtárat Wlassics Gyula közoktatásügyi miniszter Warthának a könyvtárnoki teendők sikeres ellátásáért meleg köszönetét és elismerését fejezte ki. A könyvtár új vezetője, Rados Gusztáv műegyetemi tanár pedig kifejtette, hogy Wartha Vince mint a könyvtár igazi megalapítója és fejlődésének előkészítője, nemcsak a József Műegyetem tanári karát, hanem az egész olvasóközönséget is soha el nem múló hálára kötelezte.

Egyénisége és emlékezete

Természetesen a könyvtárosság elősegítette Wartha kutatói és előadói tevékenységét. Például legnagyobb sikeréhez, az eozin kimunkálásához *Theodor Deck* sevrèsi porcelángyárosnak egyik könyvéből (*La faïence. Paris, 1887*) kapott ösztönzést, melyhez a könyvtárban jutott hozzá. Mint műegyetemi tanár pedig az általa bevezetett kémiai technológia stúdium anyagát is állandóan bővítette a könyvtár új folyóiratainak és egyéb dokumentumainak friss információival. Tanítványai felnéztek rá és ezt nem csupán közel két méteres termetének, hanem igazságérzetének, puritán jellemének köszönhette. Szuggesztív egyéniségével példát mutatott a magánéletben is, harmonikus házasságával.

Az idei, 1994-es esztendőnt nemzetközileg a család évének nyilvánították. Ezért nem árt felidézni Wartháék mintaszerű házassáletét. Erről Wartháné Hugonnai Vilma, az első magyar orvosnő bécsi barátnőjének írt levelében úgy vallott, hogy végtelenül boldog nagy kultúrájú férje mellett, gyönyörű leánykájukkal, mert „a jó házastársak képezik alapját a család és az állam felvirágzásának. Jó viszonyban élve egymás között, kétszeres munkabírást fejt ki mindegyik fél, a munka pedig a jó egészség fenntartója és az anyagi jólét megalapítója”.

Könyvtári ismereteit hasznosította a közművelődés és tudományos ismeretterjesztés területén is, például a Természettudományi Közlöny vagy a Magyar Kémiai Folyóirat szerkesztésénél. A Természettudományi Társulatnak évtizedeken át másod-, illetve első titkára, 1899-től 1910-ig pedig elnöke volt. Munkabírást és szervező tehetségét a József Műegyetem is felismerte, és dékáni, majd

több ízben (1896-98-ban és 1906-tól 1910-ig) a rektori méltóságot ruházta Warthára. Második rektorsága alatt valósult meg a műegyetemi épületek végleges elhelyezése a lágymányosi telepen, ahol máig is működik.

Magas közéleti méltóságai mellett szerényen élt családjával a Népliget melletti tisztviselőtelep egyik földszintes, kertes kis házában, ahol 1910-ben megbetegedett és rövidesen nyugdíjba vonult. Parkinson kórban szenvedve ágyban, bénán töltötte utolsó éveit, míg fájdalmaitól 1914. július 20-án megváltotta a halál. (Az utódok és az alma máter kötelessége lenne, hogy az egykori Szabóky u. – a mai Bíró Lajos u. 41. sz. – házáat, ahol élt, álmodott és meghalt, emléktáblával jelöljék meg.)

Wartha nemes arcvonásait, alakját a budapesti és veszprémi műszaki egyetemeken festmények és szobrok örökítették meg. Képmása a várpalotai Magyar Vegyészeti Múzeumban és az olasz Faenzában, a Nemzetközi Kerámiai Múzeumban egyaránt megtalálható. Budapesten és Veszprémben utcák őrzik nevét, a Magyar Kémikusok Egyesülete pedig emlékezetére 1955-ben *Wartha Vince Emlékérmét* alapított, melyet évente adományoz kiemelkedő vegyész-mérnöki alkotások jutalmazására. A mai műegyetemi könyvtárosok pedig avval fejezték ki hálájukat, hogy műemlékjellegű könyvtárunk nagyolvasóját *Wartha-teremnek* keresztelték. Erre, stílusszerűen, az ajtó mellé helyezett zöldszínű eoziros tábla emlékeztet.

*

Egykori könyvtárának jogutódja, a *Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztató Központ* olvasói ma 700 000 kötetes állományból válogathatnak. A szakmai információkat, továbbá a dokumentumok kölcsönzését, használatát pedig az utóbbi időben már a legkorszerűbb integrált számítógépes könyvtári rendszer szolgáltatja. Az egyetemi könyvtárak hagyományörző és történetiség gondozó feladatának pedig kiadványaival, elsősorban a népszerű és kedvelt *Műszaki Tudománytörténeti Kiadványok* köteteivel igen jól megfelelt (kár, hogy megjelenésük 1982 óta szünetel). E sorozat 17. sz. könyvében (*Móra László: Wartha Vince, a hazai kémiai technológia megalapítója. Bp. Tankönyvk. 1967.*) kegyelettel emlékeztünk a könyvtár megszervezőjének életművére. Wartha alkotásai, gondolatai ugyanis ma is ötletekkel szolgálnak, értelmes távlatok elérésére ösztönöznek. Olvasásukkal beteljesedik könyvtáros utódjának, *Rados Gusztáv* egyetemi tanárnak Wartha Vincére tett jósolata:

„Korszakos működésének emlékét, amely kimagaslik a műegyetem történetében, nemcsak mi, kar- és élettársai, hanem a későbbi nemzedékek is tisztelettel és kegyelettel fogják megőrizni”.

Dr. Móra László

Ember az embertelenségben címmel rendezett kiállítást az Országos Széchényi Könyvtár és a Hadtörténeti Múzeum, a címből jól érthetően az első világháborúról. A megnyitó 1994. június 28-án volt, és valami olyasmit nyújtott-képviselt, amilyenre ez ideig nemhogy a Széchényi Könyvtárban, de jószérivel sehol a (főlötte konzervatív) magyar múzeumi-kiállítási életben nem került sor. Mert nemcsak kiállításokra, nemcsak azok szakszerű és vonzó staffázsára van szükség, egy kiállítást „el is kell adni”.

Nos, ez az eladás szuper módon sikerült. Stílszerűen katonazene hangzott, a legjobb monarchiabeli módon, hangerővel és zengzetekkel, csukaszürkébe öltözött, igazi első világháborús kiskatonák mozogtak a terepen, a megnyitó közönsége gulyáságyúból kapta – csajkában – a marhahús-gulyást, eredeti világháborús recept szerint készült kenyeret falhatott hozzá, a kínált sör íze is monarchikus volt (igaz, a kevésbé monarchikus alkatúak, posztmodernek és egyebek üdítőt is kaphattak). A megnyitó résztvevői tábornokokat és ezredeseket szemlélhettek közelről, akik viszont – tán életükben először – igazi könyvtárosok közé vegyülhettek, cserélhettek eszmét velük (hogy ki járt jobban, legfeljebb boldogult Mátrai László lehetne hivatva eldönteni). Mindenesetre kiemelkedően egyedi, egyéni és sajátos volt a megnyitó, a kora hetvenes évek happeningjeinek még élő résztvevőirészesei is megnyalták utána mind a tíz ujjukat.

Tán frivolnak tűnhet a megnyitó ilyen szemszögű méltatása, ám a megbotránkozóknek figyelmébe ajánlanánk a következőket: nevenincs sportegyesületek is hatalmas szponzorokhoz-pénzekhez juthatnak, egyszerűen azért, mert imázsuk eleve reklámképesnek tekintetik. A könyvtári imázs hasonló kialakítását nyomós anyagi, könyvtári szakmai érdekek motiválhatnák. Ha tehát „események”, látványosságok helyszínévé (is) válik megfelelő alkalmakkor a könyvtár, az csak örömmel-lelkesen üdvözlendő. De egyéb magyarázata is van az *Ember az embertelenségben* című kiállítás kapcsán történt felhajtásnak. A kiállítás kitűnő. Mindenkinek, főként az ifjúságnak szinte kötelező lenne megtekintenie. Hogy ez megtörténhessék, zajt kell csapni körülötte, különben a kutya sem fogja látogatni, mint ez nem egyszer megesik mégoly kiváló kiállítások esetében is. Ezúttal pedig arról van szó, hogy a század világtörténelmének egyik legnagyobb eseménye-komplexuma került terítékre, méghozzá olyan módon, amely csak a legújabb történetírásban kapott rangot. A kiállítás ugyanis nem a szenzációkat, nem a csaták szörnyűségeit mutatja be dokumentumok, fotók, tárgyi emlékek hallatlan sokaságával, hanem a front mögötti katonaeletet, vagyis az életforma, a mentalitás, az életmód, a mindennapok történetét, méghozzá az OSZK mintegy ötezer korabeli fotójára (és persze sok egyéb anyagára) támaszkodva, vagyis úgy, ahogy azt még soha semmilyen doku-

mentáció, kiállítás, történetírói munka nem tette, nem tehetette.

A világviszonylatban is kiemelkedő értékű kiállítás persze elsősorban a legszélesebb értelemben vett látogatóknak szól, de módszertani tanulsága is óriási. Könyvtáraikban kiállításokat is rendezni szokott vagy szándékozó könyvtárosoknak e metódusbeli tanulságok, példák miatt érdemes foglalkozniuk ezzel az eseménnyel. (A kiállítás november 30-ig tekinthető meg a Budavári Palota F. épületében.)

Megjelent a Könyvtári Figyelő 1994. évi második száma. Csodálkoztunk volna, ha nem valamiféle kötelezpéldány szolgáltatással kapcsolatos cikkel kezdődik, hisz tudjuk (a 3K előző számai is tanúskodhatnak róla), hogy jelenleg ez a téma a legfontosabb nemcsak az OSZK számára, de jószereivel az egész magyar könyvtárügynek is. *Poprády Géza* szárnyas szavakkal szólt a kérdéskörről a legkülönbözőbb fórumokon (mint olvasóink emlékez-

hetnek rá, sort kerített ilyesmire miniszteri értekezleten, a könyvkiadók népes és reprezentatív csoportja előtt, az ország egész lakosságához szólva a legkülönbözőbb médiákon keresztül, a szakmához irányítva mondandóját pl. a 3K-nak adott interjújában stb.), az OSZK szakértői is hallatták hangjukat. A Figyelőnek ebben a számban *Sonnevend Péter* írt parádés tanulmányt *A tudományos célú kötelezpéldányok szolgáltatását szabályozó törvény koncepciója* címmel. Jó szívvel azt kívánnánk, hogy e tanulmány is, a fentebb hivatkozottak is mihamarabb teljesen avulttá váljanak: egy friss, minden igényt kielégítő, a kötelezpéldányok ügyét hosszú távra rendező törvény miatt. Addig azonban égető szükség van hasonló dolgozatokra, valamint arra is, hogy mindenki magáé-
vá tegye e túlbecsülhetetlenül fontos, és immáron minden másnál dirigen-
sebb ügyet. A számban persze más válogatott csemegék is találhatóak, el kell olvasni őket mind.

Vidám falatozás korhú csajkákból

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Budapest, 1994. július 3.

38. szám

Vándorgyűlés, 1994. Körmend – Talán még eljut néhány tagtárshoz ez a hírlevél Körmend előtt. Itt csak annyit, hogy a technikai tudnivalókról (számla, rendelésmódosítás, szállásigények stb.) a helyi szervezők a június 16-án kelt levélükben tájékoztatták a szakterületi szervezetek elnökeit. Ebben közölték azt is, hogy a (94)310-231-es telefonon lehet még tisztázni a problémákat *Tuboly Vince* kollégával. Szerinte az országban nagy az érdeklődés a vándorgyűlés iránt; biztosan sikeres lesz és mindannyian jól fogjuk magunkat érezni azokból az előkészületekből ítélve, amelyeket a Vas Megyei Szervezet tagjai már megtettek.

Országgyűlési képviselők a KKDSZ-ben – A KKDSZ elnöke, Vadász János 1994. június 24-ére meghívta az új országgyűlés azon képviselőit, akik valami módon kapcsolatban állnak a KKDSZ-ben képviselt szakmákkal. Az MKE elnöke is meghívót kapott e fontos összejövételre. Remélhetőleg a következő hírlevél vagy valamely szakmai orgánumunk érdemi tájékoztatást is adhat a találkozóról. Mindenesetre ez úton is megköszönjük a KKDSZ kezdeményezését.

Tisztújítás, 1994 – Megtörtént a tisztségviselők jelölésének első menete. Az egyesület erősödését jelzi, hogy az egyéni és testületi tagok, valamint a szervezetek összesen 161 tagtársat érdekesítettek arra, hogy a jelöltlistára elnökként, elnökségi tagként, ellenőrző bizottsági elnökként vagy ellenőrző bizottsági tagként felkerüljön. Közülük ketten kapták meg az elnökség, tizenkilencen az elnökségi tagság, egy az ellenőrző bizottsági elnökség és hatan az ellenőrző bizottsági tagság jelöltlistájára való felkerüléshez szükséges (minimálisan ötven) jelölést. A többiek is felkerülhetnek azonban még a listára a második jelölési forduló alapján. Az egész procedúra most ott tart, hogy a választási bizottság elnöke, Rády Ferenc felkérte az összes eddigi jelöltet, nyilatkozzanak, vállalják-e a jelöltséget, akár megkapták, akár nem a szükséges mennyiségű jelölést. A válaszok beérkezése után a tagságot tájékoztatni fogja a választási bizottság a jelöltséget vállaló személyekről, közülük azokat, akiknek még nincs meg az ötven jelölésük, még jelölhetik azok az egyéni és testületi tagok, szervezetek, amelyek még nem éltek jelölési jogukkal és kötelességükkel.

Szolgáltatásfejlesztési pályázat 1994 – Az MKE elnöksége által felkért bíráló bizottság a következő pályázatokat minősítette egyenként 30 000 – 30 000 forintos díjazásra méltónak. (A felsorolás rendje nem kíván rangsorolás lenni!)

– Németh László Városi Könyvtár, Hódmezővásárhely (Almási István és társai): egy állandó Németh László-emlékkiállítás koncepciójának kidolgozása, a forгатókönyv elkészítése, az állandó kiállítás kulturális hasznosítása.

– Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen (Gellér Ferencné és Burai István): a könyvtári szolgáltatások számítógépesítése, a fejlesztési koncepció kidolgozása és realizálása.

– Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (Katsányi Sándor és társai): a szabadpolcos rendszer bevezetése a Központi Könyvtárban, az új szolgáltatási rend elméleti és gyakorlati előkészítése és kivitelezése.

– Városi Kulturális Központ Gyermekkönyvtára, Szerencs (Somplákné Kaffa Katalin és Kazsik Marianna): a Betűkert c. kölyöklap szerkesztése, a szerkesztési gyakorlat bemutatása, a folyóirat könyvtári hasznosítása.

Gratulálunk a díjazottaknak, de mindazoknak is, akik részt vettek a pályázaton. Reméljük, mihamarabb olvashatjuk mind a díjnyertes, mind az egyéb pályázatok teljes vagy rövidített szövegét a 3K-ban. A bíráló bizottság elnöke egyébként a 3K-ban fog beszámolni a pályázat tapasztalatairól. Az ünnepélyes eredményhirdetés, mint írtuk, Kőrmenden lesz, a vándorgyűlés plenáris ülésén.

Fiatalkönyvtárosok támogatása – Az MKE elnöksége a legutóbbi ülésén úgy döntött, hogy további 50 000 forinttal toldja meg a Könyvtárosképzési Alapítványnak korábban juttatott 100 000-ot, azzal a céllal, hogy az alapítvány támogassa az egyetemi és főiskolai hallgatók részvételét a vándorgyűlésen.

Békés Megyei Szervezet – A BMSZ – a Békés Megyei Könyvtárral együtt – második alkalommal (először 1992-ben) hívta meg a határokon túl működő magyar könyvtárosokat szakmai tanácskozásra 1994. június 20-25-én. A mintegy 70 résztvevő változatos program segítségével gyarapította tájékozottságát. Könyvtárpolitikai témákon kezdve a finanszírozás kérdésein át egészen a nemzeti kulturális azonosságtudat vizsgálatáig terjedtek az előadások. Jutott egy nap a szép békési könyvtárak meglátogatására is. Az igen hasznos és sikeres továbbképzést az Illyés Alapítvány, a Nyitott Társadalom Alapítvány, a Soros Alapítvány, no meg az MKE támogatta. A résztvevők várják, a rendezők ígérik, hogy lesz harmadik tanácskozás is.

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete – A CSMKE 1994. június 16-án rendezte meg a 22-ik megyei könyvtárostalálkozót 180 fő részvételével Szegeden, a Kiskőrössi halászcsermelyében. Délelőtt előadásokat hallgattak meg a Csongrád Megyei Közgyűlés tevékenységéről (előadó Lehmann István), a közgyűlés elnöke), a megye kulturális életéről, sportjáról és egészségügyéről (előadó dr. Siket István, a Közgyűlés alelnöke), majd Gyuris György számolt be a Somogyi Könyvtár legutóbbi tíz évéről, amely már az új épületben telt el. Délután hajókirándulás, múzeum- és könyvtárlátogatás, este pedig irodalmi műsor tette teljessé a napot.

Hajdú-Bihar Megyei Szervezet – A HBMSZ 1994. június 20-án a KLTE Zeneműtárában tartotta rendezvényét, amelyen Nagy Zsoltné mutatta be az IKB – Magyar Periodika Adatbázist.

Heves Megyei Szervezet – A HMSZ tanácsi képviselője 1993 óta Korsószné Kékesi Éva, aki Repka Magdolnát váltotta fel e tisztségben. Magdinak megköszönjük eddigi munkálkodását, Évának pedig eredményes tanácsi tevékenységet kívánunk.

Somogy Megyei Szervezet – A SMSZ új vezetőséget választott, a következők szerint. Elnök: Halász Lászlóné, titkár: Halmos Lászlóné, gazdasági felelős: Ujj Mónika. Mindnyájuknak jó munkát, sok sikerélményt kívánunk, a leköszönő

vezetőségnek pedig, az MKE elnöksége nevében is, megköszönjük tevékenységét. A volt tisztségviselők közreműködésére továbbra is számítunk. – A tisztújítás az SMSZ barcsi összejövételén történt meg, ahol is meghallgatták a leköszönő elnök, Pálné Leinberger Ágota beszámolóját az 1993–1994-es tevékenységről, valamint tájékoztatóját a könyvtárosképzés jelenlegi helyzetéről.

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezet – Az SZSZBMSZ tagságának 45 fős csoportja tapasztalatcserén járt a Dunakanyarban 1994. június 8-9-én. Pest Megye több könyvtárát és jelentősebb műemlékeit tekintették meg Vácott, Esztergomban, Visegrádon, Nagymaroson és Leányfalun.

Tolna Megyei Szervezet – A TMSZ közreműködött a nemzetiségi könyvtárosok 1994. április 25-27-i országos konferenciája, valamint a gyermek- és ifjúsági írók 1994. május 18-19-i tanácskozásának megszervezésében, továbbá Hanák Ottó, németkéri néprajzkutató Németkéri daloskönyv c. munkájának 1994. május 16-i bemutatásában. A TMSZ-nek tartalmas tervei vannak az év második felére, s ehhez az elnökség anyagi támogatását kéri. Bízunk a pozitív döntésben.

Bibliográfiai Szekció – A BSZ 1994. május 26-án tartott taggyűlésének a jegyzőkönyvéből az alábbiakat tudtuk meg. Három téma szerepelt a napirenden: beszámoló a vezetőség munkájáról, az új vezetőség megválasztása, a bibliográfia tiszteletdíjával kapcsolatos állásfoglalás. Az első napirendi ponthoz a titkárság hadd fűzzön egy megjegyzést: a BSZ nehezményezi, hogy bár a BSZ javasolta, az MKE javaslatában nem szerepelt Kertész Gyula neve a Szinnyi-díjjal kitüntetendők között. Mint ismeretes, az elnökség álláspontja az, amit a tanács is megerősített, hogy a szervezetek saját hatáskörükben, közvetlenül terjesztik elő személyi javaslatukat a különböző országos és minisztériumi kitüntetésekre. Az elnökség a maga személyi javaslatát a tanács elé terjeszti, s csak a tanács megerősítésével továbbítja az illetékes helyre. Tehát az eljárási rend szerint nem történt hiba. A második napirendi pont eredményeképpen a BSZ új vezetősége a következő. Elnök és tanácsai képviselő: Bényei Miklós, titkár: Gyuris György, gazdasági felelős: Nagy Zsoltné, vezetőségi póttag: G. Lengyel Éva. Az ellenőrző bizottság elnöke Kéglí Ferenc lett, tagjai pedig Jávorí Ferencné, Szónyi Éva; póttag: Kránitz Györgyné. A harmadik napirendi ponton tovább dolgoznak, s a szeptemberi taggyűlésen fogják ismét elővenni.

Gyermekkönyvtári Szekció – A GYSZ – az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület Könyvtári Szakosztályával közösen – 1994. május 25-26-án „Szabadidős könyvtári foglalkozások” címen konferenciát rendezett Marosvásárhelyen és Székelyudvarhelyen. A konferencia előadói: Fazekas Éva (Kovácsna), Fuchné Fasang Márta (Bp.), Juhász Ágnes (Bp.), Király Éva (Bp.), Pálos Beáta (Bp.), Pápayné Kemenczey Judit (Szolnok), Tóth Gyuláné (Miskolc). Köszönjük a szervezők és az előadók fáradozását, s várjuk részletes beszámolójukat! – A GYSZ – sok más szervezettel együtt – június 19-26-án rendezte meg a Verseghy Nyelvűvelő Verseny döntőjét. Öröndetes, hogy hazaiak mellé a határokon túlról is érkeznek versenyzők. Az 5-6. és a 7-8. osztályosok teljesítményét külön zsűri bírálta el; az egyik zsűri elnöke Grétsy László, a másiké Szűts László volt. Gratulálunk a díjazottaknak, a szervezőket pedig újabb verseny meghirdetésére buzdítjuk.

Zenei Könyvtárosok Szervezete – A ZKSZ 1994. május 25-én az MTA Zenetudományi Intézete tanácstermében tisztújító taggyűlést tartott, s a követ-

kező vezetőséget választotta meg. Elnök: Gócza Gyuláné, vezetőségi tagok: Cseriné Szilágyi Erzsébet, Benkő Csabáné, Bíró Ferenc, Gulyásné Somogyi Klára, Pogány György, Szerző Katalin. Az ellenőrző bizottság elnöke Pintér Ferencné, tagjai: Farkasné Pető Klára, Szende Lászlóné. Az Audiovizuális Szervezet és a ZKSZ már korábban elhatározta szervezetei fúzióját. Erről külön jegyzőkönyvet készítettek, amelyet meg fognak küldeni a titkárságnak.

Az UNESCO közművelődési könyvtári manifesztuma – Az IFLA – az UNESCO megbízásából – ismét foglalkozik a közművelődési könyvtári manifesztum felülvizsgálatával. A barcelonai közgyűlés egyik csatlakozó rendezvényeként Guinaraesben, Portugáliában tartottak egy szemináriumot ezzel a céllal. A szeminárium anyaga megjelent, az érdeklődők az MKE titkárságán férhetnek

Hirdessen a

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

**Egész oldalas hirdetés 25 000,
fél oldalas hirdetés 12 500,
negyed oldalas
hirdetés 6250 Forint + 25% ÁFA**

**Kiemelt helyen
– a borító 2. és 3. oldalán –
elhelyezett
egész oldalas hirdetésekért
csak 30 000 Forint + 25% ÁFA
díjat kell fizetni
Esztétikus tervezés
és kivitelezés!**

A KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS ban

hirdessen

hozzá. Várható, hogy 1949 és 1972 után 1995-ben újabb, korszerűsített változata jelenik meg a kiáltványnak.

IFLA Képzési Szekció – Az MKE regisztráltatta magát az IFLA ezen szekciójában, a képviselővel Pálvölgyi Mihályt bízta meg. Az ő tájékoztatásából tudjuk, hogy 1994. november 13-18-án Pozsonyban kerül sor az UNESCO támogatásával egy szemináriumra, amely a Közép- és Kelet Európában folyó információs szakemberképzéssel foglalkozik. A résztvevők számát 40 főre tervezik, Magyarországot egy oktató és egy gyakorlati szakember (a munkaerőpiac részéről) képviselheti.

III. Budapesti Nemzetközi Könyvtári Szimpózium – A holland partnerektől megérkezett az első jelzés, hogy 1995-ben is megismétlődik a holland-magyaroként indult, majd nemzetközivé vált rendezvény. Akit érdekel: előreláthatólag január 16-18-án lesznek az előadások. Jelentkezni máris lehet az MKE titkárságán. S még valami: az 1994-es szimpózium anyaga megjelent, egy igen szép kötetben. A titkárságon lehet egy-egy példányt igényelni belőle. Természetesen előnyben részesülnek az 1994-es szimpózium résztvevői.

Holland-Magyar együttműködés – A Provinciale Bibliotheekcentrale Gelderland három munkatársa jószolgálati küldöttségben járt Magyarországon 1994. június 27-30-a között. Abban voltak segítségünkre, milyen javaslatokat tegyen a magyar fél a holland kulturális tárcának különféle együttműködési és segítségnyújtási projektekre. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium Könyvtári Osztályának munkatársa, Hegyi Tamás egy informális tanácskozást hívott össze javaslatok előkészítése végett. Ezen – a holland vendégeken kívül – Ambros Zoltán, Pallósiné Toldi Márta, Ramháb Mária és Papp István vett részt. Reméljük, sikerül mindkét minisztérium számára elfogadható javaslatokkal előállni. A holland vendégek felkeresték a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának néhány tagját, megtekintették a központi könyvtár épületét és vállalkoztak esetleges továbbfejlesztésére, szakmai javaslatok kidolgozására, végül Kecskemétre utaztak, ahol tájékoztódtak a Katona József Megyei Könyvtár épületének tervezési munkálatairól és a folyamatban lévő építkezésről.

Holland támogatási alap – A magyarországi Holland Királyi Nagykövetségnek szerény anyagi eszközök állnak rendelkezésére olyan projektek támogatására, amelyek elősegítik a magyarországi társadalmi változásokat, a civil szerveződések, az intézmények reformfolyamattal összefüggő tevékenységét. Egy-egy projekt maximum 15 000 holland forint támogatást kaphat. Az érdeklődő szervezetek a titkárságtól kérhetik meg a nagykövetség tájékoztató körlevelének másolatát. Tessék pályázni!

Állást kínál – A Bródy Sándor Megyei Könyvtár (3300, Eger, Kossuth Lajos u. 16. Tel/fax: 36-310-645) felsőfokú szakképzettséggű könyvtárost alkalmaz 1994. szeptember 1-jétől. A munkakör személyes megbeszélés tárgya. Fizetés a közalkalmazotti törvény szerint. – A Magyar Természettudományi Múzeum Könyvtára (Bp., VIII., Baross u. 13. Tel.: 1139-490) fiatal címleíró könyvtárost keres, felsőfokú végzettséggel. Az angol nyelvtudás és a számítógépes ismeretek előnyt jelentenek. Jelentkezni Sízák Judit igazgatónál. – További állásajánlatok az MKE titkárságán.

Az „Ember az embertelenségben” c. kiállítás képei

**A negyvennégyesek
HANGVERSENYE**

Budapest, a Városliget-lásor 6. sz. a. herhelyiségben
 június hó 17-én, este 9 órakor
 G. és K. Főhadnagy
 József Főhadnagy Úr és Augustus Főhadnagy Asszony
 előadása, aml. Yikó István, Már János, Sándor, Róbert Pál, Csabai László, Imre,
 István, Mátyás, István, és mások részvételével
 a cs. és kir. 44. gyalogezred
 özvegyei és árvaí javára.

